J. S. MACHAR

KRIMINÁL

J. S. MACHAR

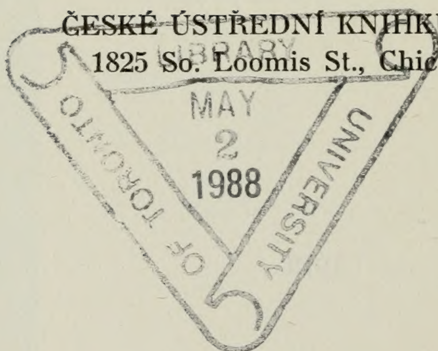
KRIMINÁL

ŽITO: 1916

PSÁNO: 1917-18

1919.

Nákladem Českého Ústředního Knihkupectví,
1825 So. Loomis St., Chicago, Ill.

LIBRARY
MAY
2
1988
UNIVERSITY
OF TORONTO

PŘIPISUJI TUTO KNIHU
DRAHÉMU „PANU OTCI“
RUD. SEDLÁŘOVI,
MLYNÁŘI V ÚJEZDĚ
U LUHAČOVIC.

I.

Krejčí: Hej, Pst! Hej, sousede, na slovíčko!

Tesař: Jdi si po svém a nech mě na pokoji!

Krejčí: Jen slůvko. Nic nového?

Tesař: Nic, leda že o nových věcech hovořit nám zakázáno.

Krejčí: Jak to?

Tesař: Přistupte sem k domu! Dejte si pozor! Vévoda z Alby hned při svém příchodu sem vydal rozkaz, dle něhož, hovoří-li na ulici dva tři spolu, jsou bez vyšetřování vinni zločinem velezrády.

Krejčí: Ó jé!

Tesař: Pod trestem životního kriminálu je zakázáno mluvit o státních záležitostech.

Krejčí: Ó té naší svobody!

Tesař: A trest smrti stihne každého, kdo se o jednání vlády vysloví s nelibostí.

Krejčí: Ó naše hlavy!

Tesař: A velikými sliby zvou se otcové, matky, děti, příbuzní, přátelé, služebnictvo, aby udali zvlášť' dosazeným soudům vše, co se děje ve stavení.

Krejčí: Pojd'te domů!

Tesař: Poslušným a hodným pak jest slíbeno, že ani na těle, ani na cti a na statku jim ublíženo býti nemá.

Krejčí: Jaká to milostivost! Však — — — — — atd. atd. Dle Goethova „Egmonta" odehrála se tato scena v Bruselu roku 1567, ve skutečnosti odehrávala se nesčíslněkrát v zemích koruny české v letech 1915—1916.

Možno konstatovat, že během posledních tří set let je navštěvován národ náš čas od času persekucemi jako jiná země zemětřeseními. Velmi důkladná persekuce padla na nás hned po bitvě na Bílé Hoře, byla to persekuce, již možno nazvat císařskou: měla stihnout rebelantské pány, málem však by byl pod ní dodýchal český lid. A to bylo první neštěstí — ne pro nás, národové přečkají vždycky své dynastie — ale pro ty, kdož ji provedli. Řeka krve začala téci mezi nimi a námi — a taková krev nevysýchá nikdy. — Persekuce, jež jí následovala, byla také zajímavá, pojmenoval bych ji náboženskou — zajímavou je proto, že ji tuze plasticky vyličil Jirásek ve svém velkolepém „Temnu" — dopadala na knihy a lidi, kteří vyznávali jinak, než svatá římsko-katolická církev předpisovala, což zase bylo neštěstím církve — husitství doutnalo u nás pod popelem vždy — svatá církev se přičiňovala, aby doutnalo dál. — Další persekuce, již možno přirovnat k zemětřesení stálému, poněvadž trvala daleko přes sto let, byla persekuce panská, a stíhala robotní lid — Jirásek, Svátek a jiní ji také zajímavě popisují, nedopadla sice na národ v celku, za to však na přečetné jednotlivce. — Persekuce

metternichovská byla jednou z mírnějších: nestihla pouze nás Čechy, nýbrž všechny národy rakouské, ba, valný díl Evropy. Mírnější byla proto, že ponechala tělům volnost pohybů, bylo dovoleno jíst, pít, spát, bdít, tancovat, plovat, procházet se, bruslit atd. — za to duch byl zavřen do temné komory, kde byly zabedněny okna a dvéře tak, aby tam nevniklo světlo a čerstvý vzduch — proto je chudinká naše obrozená literatura tak krotičká a buditelové naši bědní tichošlápci. — Duše nepotřebovala ani vidět, ani slyšet, jediná její touha měla být: být dobrým poddaným svého zeměpána. — Po roce 1848 začíná persekuce politická, jež odváží Havlíčka do Brixenu, sesazuje nepohodlné úřadníky a profesory, konfiskuje knihy, zastavuje noviny, zavírá redaktory, posílá do Prahy řízné místodržitele, staví české lidi před německé soudce a trvá také hezkou řadu let, vystupujíc někdy silněji, někdy jen lehce, někdy zmlkajíc na čas, aby — odpočinutá — začala hned nato znova. — A tak jsme se dožili persekuce let 1915—1916, kterou možno označiti jako persekuci vojáckou.

Jisto jest, že lidský duch, jenž přesně dovede vyložit všechny vrstvy starořímské historie a má paměť pro dynastie starého Egypta, velmi lehce zapomíná událostí roku předešlého. A to je chyba, neboť letošek roste z loňska a kdo na loňský rok zapomněl, může lehce mít tuze křivý názor na rok letošní. Proto je vhodno, aby se v paměti naší stále

oživovalo všecko tak, by nebylo možno zapomenout. A v prvé řadě musíme mluvit my, kteří jsme byli tak trochu při tom, musíme povědět své dojmy, zkušenosti, pozorování, aby příští dějepisci měli spolehlivý materiál k dějům těchto dvou let. Ano, o naše dějepisce je nutno se postarat.

Rámec je asi tento: Při vypuknutí války odevzdal nebožtík císař část své vladařské moci hlavnímu stanu vojenskému, jehož čelnými představiteli byli, vedle vrchního velitele arcivévody Friedricha, Conrad von Hötzendorf, podmaršálek Metzger a plukovníci Slameczka a Gregori. Hlavní stan obracel svůj bdělý zřetel nejen na nepřítele vnějšího, ale ovšem, což přirozeno, i na záškodníka vnitřního. A tu se stal tragický omyl, jenž měl dalekosáhající následky: v mylném předpokladu, že Rakousko-Uhersko, soustátí s většinou slovanských národností, když vypovědělo válku jediným třem slovanským státům zahraničním, nenajde souhlasu a patřičného nadšení pro válku tu u své slovanské většiny, ač většina ta, jak dokázala mobilisace, dávala loyálně císaři, což je císařovo — začal se hlavní stan dívati s nedůvěrou na slovanské národnosti, později i na italské a ještě později i na rumunské své příslušníky, a dávaje dřívější civilní správě — ona existovala jen dle jména, stavši se ve válce poslušnou pomocnicí orgánů vojenských — vinu laxní patriotické výchovy, ne dosti vštěpovaného rakušanství, trpěného parti-

kularismu, nedbající shovívavosti ve věcech dynastických a náboženských, slepoty vůči všelijakým centrifugálním snahám, chopil se výchovy té sám a chtěl ji provésti po vojensku: rychle a důkladně. Jistě, že jedna okolnost byla pro něj velmi významna: Bethmann-Hollweg pronesl v říšském sněmu německém řeč, v níž mluvil „o súčtování mezi germánskou a slovanskou rassou", kteréžto slovo zůstalo z Rakousko-Uherska, většinou slovanského, bez vyvrácení; mlčela tři hrabata, Tisza, Berchtold a Stürgh, mlčely i národnosti, bojující pod dvojhlavým orlem proti Rusům, Srbům a Černohorcům — a mlčení to bylo dojista vojenské správě nápadno — zase mylný předpoklad, jenž posiloval tragický omyl: vedoucí hrabata přehledla asi větu kancléřovu a národové rakouští se ozvat nemohli — nebylo parlamentu, nebylo tribuny, ale mlčení bylo považováno za poťouchlictví a známku tajeného nepřátelství k situaci říše.

A tak začala patriotická výchova. V království Českém, v Haliči, v Chorvatsku, Dalmacii — všude vojáci ukazovali civilní správě, čeho opomíjela a jak se to dělá. Zaveden nový duch do škol a učitelstva: čítanky, kde se mluvilo o království Českém, byly konfiskovány; zemské barvy, ať byly na šatech, na škatulkách sirek, na obalech cukrlátek — zakázány; lidové popěvky a národní písně, staleté a nevinné jako boží den — byly zakazovány; byly zabaveny zpěvníky, byly zabavovány

knihy, staré sborníky, verše, prosa; noviny vycházely plny slepých bílých oken a přinášely články, dodané jim z policie a ty musily přinést na čelném místě pod trestem okamžitého zastavení, a vycházely, aby v posled byly přec jen zastaveny; podezřelí lidé — oh, slavná okresní hejtmanství, četníci a státní policie měly tehdy tuze mnoho práce! — byli odvážení a internováni v táborech; odvedencům vepsáno do dokumentu uriašovské p. v. (politisch verdächtig), kterážto dvě písmenka doporoučela nositele svého po všech bojištích, ať v Rusku, ať v Srbsku, ať v Rumunsku, ať v Italii, stálému přísnému dozoru a jiným nepříjemnostem; byla zachycována a čtena korespondence; lidé všech vrstev a stavů žili pod stálým policejním dozorem; hostince, kavárny, divadla, promenády hemžily se špicly a špehování vnikalo i do rodin; anonymní udání pršela ze všech konců a na základě jich konaly se výslechy, domovní prohlídky, zatýkání, věznění; dětinské letáky byly, bozi vědí jak, rozšiřovány mezi pokojným obecenstvem, a běda každému, o němž se prokázalo, že něco takového měl, četl, nebo jen zahledl; všecka občanská práva byla zrušena, nebylo svobod osobních, nebylo svobod ústavních, byly jen vojenské soudy a ty pracovaly, jak pracovat musily; čeští lidé byli vyšetřováni a souzeni soudci, slůvka českého neznajícími; nikdo nebyl jist ani ve dne ani v noci, pršely provazy, doživot-

ní vazby, sta a sta roků kriminálu, zabavováno jmění; zavírány ženy, studenti, komptoiristky, spisovatelé, poslanci, ředitelové bank, funkcionáři nejrůznějších korporací, hokynáři, dělníci, žurnalisté, kněží všech vyznání — všecko bylo podezřelým, celý národ byl podezřelým. Doslovně tedy jako v Bruselu r. 1567.

Dusné ticho se položilo na celé České království. Zbabělci začali počítat s danými poměry a vycházeli hrůzovládě vstříc. Lidé pevné páteře říkali si s Talleyrandem: Bajonety se dá dokázat všecko na světě, jen sedět na nich nelze. Přejde to, věřme a doufejme. — V Praze se rodily anekdoty a vtipy, jež rychlostí světla se rozletovaly po Čechách a Moravě a vykouzlovaly úsměv na smíchu odvyklých tvářích národa. Pomalu, ale pevně vyvinul se pocit národní pospolitosti, smysl pro národní čest a národní justici a jako špičky svěží trávy pod těžkým balvanem vyrůstala veselá naděje.

Ale to všecko tiše a potají. Na venek se dýchalo těžce, vzduch byl pln hrozné nejistoty. Počítalo-li se s vynuceným výbuchem nějaké revolty, po níž by se mohlo sáhnouti k prostředkům ještě násilnějším — byli počtáři zklamáni. Národ mlčel.

Od persekuce pobělohorské nebylo krutější nad tuto vojáckou v letech 1915—1916, v království Českém prováděnou, obě si stojí důstojně po boku, ba, persekuce naše je novým souhrnem všech

persekucí, které byly na nás po tři sta roků prováděny.

Dnes doufáme, že byla také persekucí poslední. Také jako bruselská roku 1567. Chyby v politice jsou vinou, a každá vina mstí se strašlivě.*)

II.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — ale dokud v Haliči — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — a v Čechách
kníže Thun — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — Po průlomu u Gorlic
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
namluvili Thunovi — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Thun konečně uznal, že je nemocen — — — — —
— — — — — — — — a byl — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — není divu, z toho hospodářství
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — A tedy — — — — — — — — — — —

*) Kapitola tato byla censurou z valné části vybílena, což vedlo autora k napsání kapitoly následující.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
21. května 1915 byl zatčen dr. Kramář — — — —
— — — — — — — — — — Stromy kvetly — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
šuměla Vltava — — — — — — — dr. Preminger
pan cís. rada — — chodil po Vídni a těšil lidi: Dr.
Kramář — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — srdce na pravém místě — — —
Na Ringstrasse — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — kočár — — — justice — — — —
— — — — — — — — kmet oslepĺý — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — Oba čeští ministři Zenker
a Trnka — — — — — — — — — — — — španělský
tanec — — — — — — — — — — — nesmysly. Kdyby
přec — — — — — — — — — — Na Hernalser Gürtlu
— — — — — — — — — — — kulatá věž — — — —
atd. Čtenáři totiž viděli, jak v minulém týdni vybílila censura první kapitolu mého Kriminálu — jaktěživo nebylo tam na Hernalser Gürtlu ve skutečnosti tak čisto, a s chutí bych poslal dotyčný orgán s jeho čistícím snažením i tam — — — i když jsem to dotyčné číslo uviděl, měl jsem v první chvíli z něho radost: censura není tedy mrtva, naopak: pracuje, a to je důkazem, že — — — — — — — —
Na to mi však napadlo, že bych takto svůj Kriminál chystal jen pro ni a čtenáři by z něho neměli ani trochu podívané, i rozhodl jsem se, že

počkám, až — — — a potom svůj Kriminál napíšu. Abych pak čtenářstvu ukázal, jak by vyhlížela kapitola druhá i další, censuroval jsem si ji sám a jsem zvědav, najde-li milá censura přece nějaký vztah mezi zbylými fragmenty vět a ohroženými zájmy státu, a pozře-li přec ještě některá z nich.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Já mohu čekat — — — — — — jeden z nás — — — a potom — — — — — — — — — — — ale vím, že já jí — — — — — — — — — — slavnosti v Praze — — — nekrolog.

II*)

Dokud stáli Rusové v Haliči a v Praze místodržiteloval kníže Thun, persekuce jakoby si netroufala pořádně vyskočit: tu a tam sebrala nějakou bábu-hokynářku, o které se zjistilo, že vyprávěla lidem, jak jsou Rusové už blízko a za čtrnáct dní že budou „tu" — jistil prý jí tak nějaký vandrovní—bába dostala, myslím, čtrnáct měsíců;

*) Třtina větrem se klátící je člověk! Zařekl jsem se a také prohlásil, že po tom vybílení, jež stihlo prvou kapitolu, v „Kriminálu" pokračovat nebudu — a ejhle, jak jsem dostal zprávu, že do pražské censury přišlo několik nových, slušných sil, píši přece a zas.
Ba, třtina větrem se klátící!

nebo: úřadní osoba, strážník či policejní agent, šla ulicí a zaslechla, že v druhém poschodí škrabe někdo na houslích cvičení — co cvičení? to je ruská hymna — a nic platno, kandidát učitelství mohl vykládat to a ono a volat celé nebe za svědka, úřadní osoba řekla ruská hymna — a kandidát dostal osm měsíců. Persekuce tedy jako by si jen pohrávala — jako když hladový tygr chytá mouchy. Jen chvilkami uhodila tlapou, přišlo-li něco většího do blízkosti její: v novinách pak se četlo, že ta ona známá osobnost „přestěhovala se" do Vídně. Ale dusná nejistota už ležela nad českou zemí.

Po průlomu u Gorlice se všecko změnilo. Knížeti Thunovi začali namlouvati, že je vážně nemocen, prý mu slábne zrak a trpí prý tím úřadováním na tak zodpovědném místě. Kníže energicky dementoval, ale marně. Roznemohl se doopravdy a odstoupil.

Dne 21. května 1915 byl zatčen dr. Kramář. „Přestěhoval se" do Vídně.

Nějaký den na to jel jsem do Prahy na svatodušní svátky. Ve vlaku jsem se setkal s poslancem Chocem. Nevěděli jsme dosud ničeho. Hovořilo se sem tam, až Chocovi najednou napadlo, že ve vagoně jede s námi hofrát ten a ten, že půjde k němu a vyzví co je nejnovějšího. Vrátil se brzy; slíbil prý mlčet, ale mně to poví: Zatkli Kramáře.

Já, že to nemožno. — Ano, hofrát tak tvrdí. — Mlčeli jsme chvíli. Potom jsem mu dokazoval, že by to bylo harakiri rakouské politiky v Čechách; že kdo ví, jakým důsledným nositelem té politiky byl právě dr. Kramář v posledních patnácti letech; že žádná vídeňská vláda nemůže být tak krátkozraká, aby něco podobného provedla; že dr. Kramář je persona gratissima ve všech vídeňských kruzích — Choc krčil ramenoma: hofrát tak tvrdí.

Z vlaku bylo vidět lipanské pole. Nebe nad ním zčervenalo a do té krve trčel pochmurně černý kopec s tmavým památníkem Prokopa Velikého. Dívali jsme se tam. „Ale pak dojde na nás všechny," povídám Chocovi.

„Dojde, jakáž pomoc."

Tajemství hofrátovo znala zatím celá Praha. A v tuze rozšířeném vydání. Nikde se vůbec nerodilo tolik legend, jako v těch dvou letech v Praze. Téhož večera ještě slyšel jsem s určitostí tvrdit, že byla celá Národní rada přestěhována v poutech do Vídně, stařičký dr. Mattuš že protestoval, ale marně, že byl zatčen kníže Thun, že byla zrušena česká universita pro jakýsi protest — lidem nedostačovala skutečnost, bájili tedy.

Zatčení dr. Kramáře bylo však jedinou jistotou, již jsem si odvážel potom do Vídně.

A jak už člověk je: nechápe cest a prostředků Osudu, neví, že ze zdánlivého nedopatření jeho může po čase vzejít věc nejlepší, přestane mu věřit a chce napravit chybu jeho — hned po návratu

svém vydal jsem se k jisté vysocepostavené osobnosti, abych jí vyložil, co jsem byl ve vlaku vykládal Chocovi a žádal ji, aby zakročila. Vysocepostavená osobnost tak učiniti mohla, tolik jsem věděl.

Přijdu. Excellence zaměstnána, není tu. Její sekretář mně přijal. Tiskl ruku, usmíval se, ptal se po mém zdraví — já vpadl mu in medias res. To a to se stalo. Omyl, chyba, nešikovnost, neštěstí. Sekretář se okamžitě tuze vážně zasmušil a změnil hlas z líbezného přítele do suché úřadnické toniny: „To máte tak, dokud Thun byl místodržitelem, držel Kramáře, a Kramář ve své bohorovnosti myslil, že se mu nemůže nikdy nic stát, že si na něj nikdo troufat nebude. Ale Thun šel, sáhlo se na Kramářovu korespondenci a facit je, že sedí v garnisonním vězení."

Ukazoval jsem na následky činu toho v Čechách — sekretář zčervenal a povídá: „Národ se uklidní a přijde k rozumu. Ti, kteří ho vedli, svedli jej. Politikové, literáti — ano, všichni jste vinni! Podívejte se, mám psa, Valdíčka; přijdu domů, on leží na koberci na sluníčku a blaženě spí. Já ho začnu litovat: Ale, Valdíčku, chudáčku, ty jsi tak opuštěn, nikdo se o tě nestará — a milý Valdíček začne kňučet a litovat sám sebe, jako by mu opravdu náramně bylo zle. Českému národu zle není, naopak, ale vy, literáti, politikové a" — —

„Počkejte, doktore, malou poznámku k té vaší psí idyle. Pes — souhlasí. Ale nesouhlasí pokoj, koberec, a na sluníčku jsme už docela nebyli nikdy.

Ostatně — jsme hotovi, k Excellenci nepůjdu. Má úcta."

Ta psí idyla mne rozehřála důkladně. A otevřela mi perspektivu hodně dalekou: nyní mi bylo jasno všecko, co se dělo, děje a díti bude...

Zprávy o doktoru Kramářovi se trousily a trousily. Prý ho vyšetřuje dr. Preminger — kdo je dr. Preminger? Je z Černovic. Cís. rada Penížek ujišťoval přesvědčivě každého na potkání: „Dr. Kramář může mluvit o štěstí, že se dostal do rukou bukovinského žida, který má srdce na pravém místě." Dobrá. Skutečně objevila se pověst, že proces bude, a že potrvá několik dní. Oberleutnant Preminger jezdí prý do Prahy a vyslýchá kde koho. Stürgh prý byl v záležitosti té u audience. Deputace mladočeských poslanců byla ve slyšení v hlavním stanu. Prý všecko dobře dopadne.

Oba čeští ministři seděli pevně ve svých křeslech, což vzbuzovalo také jakousi důvěru. Mohli by zůstat, kdyby bylo proti Kramářovi něco závažného? Nemohli — vždyť v osobě dra. Kramáře byl trefen celý národ. A kdyby nebylo ničeho? Tím spíš by nemohli. Ovšem, tak se usuzovalo v lidu, oba ministři však našli východ jiný: zůstali. Aby prý zabránili ještě horším věcem, jež se připravovaly, a z nichž některé mohly být katastrofální. A prý také zabránili. — — — Bude úlohou dějin rozsoudit, co by bylo bývalo lepší a čestnější. Dnes můžeme tvrditi s deterministy, že co se stalo, státi se musilo a můžeme dodat, dobře, že se tak stalo, jinak dnes by nebylo, co dnes je.

Bylo tehdy pěkné jaro. Nebe čistě modré den co den, duch svěží, ptáci zpívali, armády centrálních mocností postupovaly Ruským Polskem vítězně dál a dál, pevnost padala za pevností, spousty zajatců hlášeny v každé zprávě, dobyté kanony, strojní pušky, automobily, magacíny potravin, šatstva, bot — všude radost, neboť novinářští strategové věstili brzký vítězný konec války a mír, jenž stojí na obzoru — jen nad zeměmi koruny České visel černý mrak a pod ním bylo dusno, dýchalo se nám těžce, velmi těžce.

III.

Bylo to 17. června dopoledne. Jdu z úřadu, vyzdvihnu si poštu, přicházím k svému obydlí. Domácí paní sousedního domu, paní Helena Krásná, je vyložena z okna, kývá na mne a křičí: „Jsou u vás oficíři, chtějí vás odvézt do Prahy!" — Skutečně: automobil stojí před stavením. A nějaký člověk jde opatrně za mnou a nepouští mě z očí, nevšiml jsem se ho před tím.

Už? pomyslím si. A proč asi? Nevěděl jsem, ale stálý pocit nejistoty, jak jej měl tehdy každý člověk českého jazyka, měl jsem již od zatčení dra. Kramáře. Možná, že nějaká denunciace — pršelo jich tehdy jako kapek jarního deště — možná, že pouhá existence moje, možná, že, jak to stilisoval dr. Herben: nějaký general sedí, dívá se do mapy, vy jdete mimo něho a kýchnete — general se obrátí — a už jste vinen zločinem rušení vojenských ope-

rací — — — možná tedy, že jsem takto kýchl — kdo ví? Uvidíme.

Vejdu do bytu, človíček z ulice za mnou.

V pokoji tři důstojníci, hejtman, dva nadporučíci a maličký dobrovolník, zřejmě žid, s liščím pohledem. Srážejí paty, představují se. „Oberleutnant dr. Preminger," povídá člověk prostřední postavy, sporých světlých vlasů a bleděmodrých očí. To je tedy on...

„Přejete si pánové?"

„Mohli bychom vidět dopisy, které máte od dra Kramáře? A podívat se vůbec do vašich věcí? Zde je písemný rozkaz!" a Premiger mi podává ceduli.

Razítko, podpis, text hektografovaný, jen jmeno vepsáno a adresa: „Prosím."

Člověk z ulice stojí v předsíni: „Nikdo nesmí z bytu vyjít!" nařizuje mu dr. Preminger.

Vyňal jsem z truhlice balíček listů, jež mi psával dr. Kramář z Krymu před šestnácti a sedmnácti roky a dávám je Premingrovi. „Páni dovolí, abych se naobědval, že?

Preminger se ukloní: „Podíváme se zatím na knihy, nás zajímá všecko, věci psané i tištěné."

Usedli, vytahují knihy z přihrad, já obědvám ve vedlejším pokoji. Jsem kliden a říkám si: Ať je cokoli — jen žádnou slabost. — Jím pomalu, zvenčí je slyšet odměřené odfrkávání automobilu, ve vedlejším pokoji baví se moji hosté. „Povídám ti, že Rumuni půjdou proti nám, byl jsem deset roků u rumunského regimentu a znám je," vykládá hejtman.

„Nevěřím," vykládá Preminger a sklapuje hlučně nějakou z mých knih.

Jsem hotov a jdu k nim.

„Tyhle dopisy vezmu k sobě," míní Preminger a zastrkává listy Kramářovy do náprsní kapsy. „A teď se podíváme, hodí-li se nám ještě něco. Nejdříve nám ukažte celou svou korespondenci."

„Z doby válečné? Či vůbec?"

„Vůbec celou."

Začínám s nebožtíky. Winter —

„Kdo to byl?"

„Spisovatel, znamenitý člověk." Dále: Čech —

„Kdo to byl?"

„Veliký básník. Podmaršálek byl komandován k jeho funusu" — Vrchlický —

„Ah, Vrhliky — znám. Také mrtev?"

„Slavíček, malíř —"

„Také mrtev?"

„Zastřelil se." — Šimáček, Neruda, Sládek —

„Mrtvi? To je hotový hřbitov. My chceme živé," míní Preminger.

„Zde. Leger."

„Proč Leger? Proč ne Ležé?"

„Jmenuje se Leger a žije v Kolíně. Básník" — Preminger se dívá nedůvěřivě na dopisy:

„V Kolíně? Ne v Paříži?"

„Ah, vy myslíte Louis Leger? Ne, od toho nemám ničeho —"

Odkládá našeho Legra zklamán: „A nemáte z ciziny pražádný dopis?"

„Mám. Zde je list Denisův."

„Ó to je něco!" a bere mi list z ruky.

„Nic pro vás. List starý už asi několik roků. Denis mi děkuje za dedikaci mé knihy Apoštolové —"

„Uvidíme," a list Denisův putuje k listům Kramářovým. „Nic víc z ciziny?"

„Nic víc."

„Tedy k věcem domácím."

Otevírám šuplata, rozvazuji balíky — sta a sta dopisů hrne se ven, gratulace, věci literární, účty, telegramy, záležitosti osobní, výstřižky z časopisů, skizy k básním — všecko v českém jazyku a hromady ty si rozdělili tři důstojníci, z nichž jen hejtman rozuměl česky, a dívali se na podpisy, dáta a vyptávali se.

Dobrovolník s liščíma očima stojí ve vedlejším pokoji a čeká, až přijde jeho hodina. V předsíni hlídá muž z ulice.

Zapaluji si cigaro a nabízím jim. Hejtman děkuje; že kouří cigarety. Preminger beze slova zapálil své trabuko, třetí důstojník, málomluvný jinak pán, ostře poznamenal, že kouří pouze „svá cigara" a zapálil si také. Dým plyne otevřeným oknem ven, modré nebe je tam rozloženo nad klidnou zemí, a bílé nadmuté mráčky nesou se po něm od severu k východu. Papír šustí, list se překládá za listem, já, když vidím, že hromad ubývá, doplňuji je zásobou novou.

„Ať sem jde agent," poroučí dr. Preminger dobrovolníčkovi, „za dva dny bychom nebyli hotovi."

Pan Kolbe rozumí česky. Dávají mu to ono ku přečtení a vyjádření se. Pan Kolbe čte a vyjadřuje se.

Málomluvný našel lístek papíru a podává jej panu Kolbemu k přečtení a překladu. Je to přísloví, které jsem si kdysi poznamenal: Nařezat řezanky a dokazovat, že je to oves, nesmí se ani oslu. — Pan Kolbe přeložil, málomluvný se ptá Premingra, má-li to vzít sebou. Preminger mávne rukou. „Ale to má dojista vztah k českému národu," upozorňuje málomluvný. „Eh, Unsinn!" vměšuje se hejtman.

Dr. Preminger odstrčí najednou svou hromadu a natáhne se v židli: „Hrůza, jakou spoustu dopisů máte! Papírová povodeň!"

„Prosím vás, proč jste zatkli vlastně dra Kramáře? To je víc, než chyba, to je hloupost, abych citoval —"

„Myslíte?" usmívá se Preminger.

„Nejčernožlutější politik v Rakousku," horlím dále, „patnáct roků už má u nás doma proto pravé peklo."

„No, uvidíte, jaké je to jeho rakušanství! Vy jste byl u něho na Krymu — stýkal se tam s ruskými osobnostmi?"

„S osobami dojista, s osobnostmi nikdy."

„Ovšem, vy jste tam byl už před sedmnácti roky. Máte rád Rusy!"

„Ruskou literaturu nade vše, ruského mužíka velice, carismus méně."

„Vidíte, to vše o vás víme," povídá Preminger vítězoslavně. „A Angličany?"

„Pane, kdybych byl Angličanem, neměl bych potěšení vaší „návštěvy" ve svém bytě."

Preminger se směje.

„Podívej, to je ten," a málomluvný mu ukazuje nějaký podpis dopisu. Preminger kývá hlavou.

„Zase Ležé?" já na to špičatě.

„Co je to Volná Myšlenka?" ptá se Preminger místo odpovědi. „Spolek?"

„Ne, sdružení."

„Tedy spolek."

„Sdružení. Spolek a sdružení jsou přece útvary různé."

„Vy jste byl čestným předsedou tohoto spolku, že?"

„Ano, byl jsem čestným předsedou tohoto sdružení."

„Jež vede boj proti všem náboženstvím?"

„Jež vedlo boj proti klerikalismu. Vedlo—neboť hned při počátku války byla činnost jeho i časopisecká i nakladatelská zastavena."

„Máte nějaké písemnosti, dokumenty, z nichž by se mohl člověk poučit, co vlastně sdružení to chtělo?"

„Půjčím vám několik ročníků časopisu, ale vrátíte mi je."

„Ovšem a s díkem."

Našel jsem mu dva ročníky.

„Pane Kolbe, podívejte se, tady je báseň Franz II., povězte mi, co v tom je," obrátí se málomluvný k agentovi.

Byla to báseň kdysi v časopisu Neruda uveřejněná.

„Nic v tom není. Velmi pěkné loyální verše. Jak se vojáci bijí za císaře," míní pan Kolbe.

Málomluvný kroutí hlavou: „Že by pan M. psal loyální verše?...A o Franzi II.?"

„Pane nadporučíku, hrozím mu prstem, „konstatuji, že svou poslední otázkou —"

Málomluvný se hněvivě zarděl.

„Pámbů ví, že mě už bolí kříž," pomohl mu hejtman.

Stmívalo se. Šofér přišel nahoru, že nemá u automobilu lucernu a že by se mělo jet. Já vytahuji ještě nové balíky.

„Dost, pánové,' prohlašuje dr. Preminger, „pojedeme. Co chceš vzít?" obrací se k málomluvnému.

„Tohle," ukazuje, „a tohle a tohle." Je toho asi osm pěkných balíků.

„Nebude místa v automobilu, jsme čtyři —" povídá Preminger.

„Vezmete mě s sebou?" ptám se — zapomněl jsem totiž plně na dobrovolníčka ve vedlejším pokoji.

„O ne, ne, ne!" odmítá Preminger. „Ale kam s těmi lejstry?"

„Půjčím vám kufr, vrátíte-li mi jej," nabízím se.

„Tady je ještě jeden pokoj?" ukazuje hejtman na zavřené dveře.

„Ano, jsou tam má žena s dcerou," a chci otevřít.

„Ne, tam nejdem, s vašimi dámami nemáme co činiti," prohlašuje Preminger.

„Hotovi?" ptá se hejtman.

„Hotovi. Ještě protokol o vykonané prohlídce a balíky musíme trochu svázat. Hej, dobrovolníku!"

Půjčil jsem jim kufr. Dobrovolník váže balíky. Najednou povídá Premingrovi: „Pane nadporučíku, tenhle rytíř má na štítě červenobílé barvy!"

Na zdi visí Schwaigrův obraz Dlouhý, Široký a Bystrozraký. Rytíř, jedoucí přes lávku, má skutečně červenobílý štít. Dobrovolník upírá svá liščí očka na něj.

„Pane nadporučíku," upozorňuje znovu, „má to nějaký význam, že jsou tady barvy červená a bílá?'

„Dejte pokoj a hleďte ať jste hotov!" zahučí hejtman. Liščí očka se sklopila s uraženou nevolí a dobrovolníček balí a zavazuje.

Protokol je v minutce hotov. Usnadňuji jim, jak možno. Nechci, aby byly listy spočítány, kufr přináším, provázky, papír na zabalení — měl-li člověk celých pět hodin takové hosty ve stavení touží konečně po trošce samoty a klidu.

„Upozorňuji vás," povídám Premingrovi, „že prohlídka byla velmi nedokonalá: je tu několik

tisíc knih, v každé může být velezrádný dokument—"

„Carský manifest nemáte?"

„Ne."

„Jsme hotovi. Zítra se dostavte laskavě na Hernalser Gürtel, číslo 126, pokoj 89, k výslechu. Několik maličkostí. O deváté hodině, prosím."

„Přijdu dojista."

Podávají ruce, srážejí paty, pan Kolbe a dobrovolníček snášejí balíky a kufr, automobil se rozdurďuje, sedají, salutují ještě zdola a odjíždějí.

*

Druhého dne ráno v 9 hodin v jizbě 89. na Hernalsu Gürtlu. Pokoj nevlídný, pustý, jen tři psací stoly, několik židlí, skříní, na zdi mapa Čech, Moravy a Slezska, u jednoho stolu remingtonka. Hejtman ze včerejška tam sedí a klepe cosi. Abych se posadil, že Preminger přijde za chvilku.

Přišel. Včera žoviální, hovorný, dnes jaksi přísný, odměřený. Vytahuje ze zásuvky akt, obrátí několik listů, vytáhne psaní, podá mi je, abych prý překládal. A stopuje mou improvisaci s překladem, jejž má v ruce. Čtu, najednou se zarazím... Před šestnácti roky, 19. října 1899, v den zrušení jazykových nařízení, psal jsem dru Kramářovi na Krym zuřivý list. Pomeje, oheň, síra, petrolej, dynamit — co se jen slovy dá říci, napsal jsem a všecko házel na hlavu, o níž jsem se — — — „ale musím to čísti?" ptám se Premingra.

„Dál!" káže přísně.

Přeložil jsem list do konce.

„Co říkáte nyní, he?"

„Právě ten list svědčí o tom, co jsem vám včera vykládal o dru Kramářovi. Věděl jsem, jak raním jeho loyální city a proto jsem mu to psal. Věřte, že dr. Kramář —"

„Nechme nyní dra Kramáře stranou, tady, jak vidíte, jde o vás. Tento list byl nalezen u dra Kramáře, vy jste mu jej psal —"

„Ale vždyť právě chci vyložit, proč jsem mu jej psal a proč v takových výrazech —"

„Nemyslete," pokračuje Preminger, „že vojenská justice je nějakou slepou bestií. Že hrábne, kde a kdy se jí zachce — kdyby nebylo tohoto listu, nebylo by včerejší prohlídky u vás —"

„Konstatuji, že list je psán před šestnácti roky, že jsem jej psal ze vzteku a hořkosti nad políčkem, jenž byl národu našemu zasazen zrušením jazykových nařízení, že lituji všeho, co v něm je — ale že všecko to je už dávno prošlé i podle litery zákonníka i v mojí duši—"

„Tolik také vím a nedělám žádných konsekvencí — přikročme k protokolu," a přichystal si arch papíru a vzal pero do ruky.

S protokolem jsme byli brzy hotovi. Mé styky s drem Kramářem, rozchod, politické nepřátelství po patnáct let, něco o Volné Myšlence, o přátelství s Masarykem, o tom nešťastném listu — podpis a dost.

„Jsme hotovi," povídá Preminger.

„Ještě slůvko o dru Kramářovi. Řekněte mi: co je proti němu? Z čeho je viněn? Proč byl zatčen?"

„Uvidíte. Opakuji, že vojenská justice si počíná co nejpozorněji. Přijde mír, parlament, o soudech jejích se bude mluvit, budou se prozkoumávat — pro dnes vám více říci nemohu."

„A já opakuji, že dr. Kramář je nevinen. A že dojde-li k procesu, bude sedět na lavici obžalovaných ne on, ale celý národ, a bude-li odsouzen, že bude justifikována rakouská myšlenka v království Českém na věky věkův. Už dnes, podívejte—"

„Ano, české regimenty, vzdávající se —"

„Ta věc není vyjasněna."

„Válečné půjčky!"

„Dáváme, co můžem. Krev i statky."

„A při tom myslíte na samostatnost!"

„Je-li zločinem, pak dejte postavit kolem celých Čech a Moravy vysokou zeď', udělejte v ní jedna vrata, postavte k nim landšturmáka s nasazeným bajonetem a nad ně dejte nápis: K. u. k. Kriminal."

„Nemáte srdce pro monarchii."

„Monarchie nás tak vychovala."

Takto se bavíme celé dopoledne. Preminger se dívá do očí mně, já jemu. Vnikáme si do duší. Břitva, myslím si já o něm, dobrá práce, výtečný materiál, znamenitě nabroušená. Břitva poslušná, jež lehce a dobře holí, ale kterou, vede-li ji ruka neumělá, i hrdlo se prořízne. Má modravý, ocelový lesk, nástroj prvotřídní, člověk se nemůže na něj hněvat, i když se o něj poraní. Vždyť' by s touže precisností a jemností prot'ala tepny — v jiném případě—nejen pp. Grossovi, Wolfovi, Teufelovi,

a jak se všichni ti rakouští Germáni jmenují, ale i kterémukoli ze svých pánů, byla-li by příležitost...

„Na shledanou!" povídá mi při rozchodu.

„Raději ne!" odpovídám já.

*

V tutéž dobu, kdy byla prohlídka u mne v bytě, prohlížel policejní agent můj stůl v úřadě. Sebral mi pár dopisů, umělecky pracované pečetítko, několik obálek plných poštovních známek, jež ve své úřadní činnosti vystříhávám a schovávám pro děti svých známých, staré nástolní kalendáře, nepopsané pohlednice — všecko „zur weiteren Amtsbehandlung".

IV.

Jako Kolumbovi, když bludná plavba jeho docházela tušeného cíle, začaly se objevovat věci, věštící blízkost země: ptáci nad vodami, stromy, plující ve vodě, a jistý druh mořských rostlin pod vodou — tak i mně se objevovala znamení, že volné plavby mojí na tomto světě jest již na mále, a že se záhy ocitnu v nějakém, mně sice neznámém, ale již tušeném přístavu.

Pan Smutný, okresní hejtman královéhradecký, nařídil obci Pražskému Předměstí, aby ulici, pokřtěné mým jménem, přezdila jinak, což se arci také stalo. Začaly se zabavovat knihy moje a zabavovali je tak důkladně, že z celé mé literární činnosti zbyl malý fragment. Co bylo v čítankách

a učebnicích pro střední školy, musilo být vypuštěno, a u toho, co musilo být ponecháno z ohledu — nevíme—na látku či jako ukázka takového a takového druhu básnického, musilo zmizet moje jmeno. Četl jsem několik těch výnosů, vydaných „z nařízení ministerstva vyučování": nedovolovalo se, aby studenstvo mé básně přednášelo, aby si bralo mé knihy za domácí četbu, mou práci za předmět rozboru; profesorům se přísně nakazovalo, aby se jmenu mému co možná vyhýbali a bude-li nutno přec je jmenovat, aby neopomenuli dodat: „básník újmový (ó svatý Byrokratie doslovně „újmový"!) říši Rakouské a tedy také národu českému." (Do podobné klatby dána ještě tři jmena kromě mého: Tolstoj, Herben a de Amicis, jenže klatba ta nebyla pro ně tak krutou—články mohly zůstat, mluvit se o nich smělo a mohlo, jen jmena měla zmizet.) A konečně: nad věcmi, jež bych tiskl, měl se provádět dozor co nejostřejší — jak daleko měl sáhat, ukáže nejlíp kus rozmluvy, již jsem měl po čase s jedním slavným úřadem: On: všecko, co píšete, má dvojí smysl. Stojí-li vaše jmeno u věty: Slunce vychází — mne si český národ ruce a jásá, že — však vy víte —"

Já: „A když napíši: Slunce zapadá — a dám k tomu své jméno, řeknete vy tady: aha, § 65 a, zločin rušení veřejného pořádku, a zavřete mě, že?" On: „Vidíte, jak si rozumíme! —"

Zkrátka: Meč Damoklův visel na tenké vlásince nad mojí svobodou. Žádného dne jsem nebyl jist, že si večer budu moci lehnout do své postele, žádné

noci, že ji ve své posteli dospím. Přicházel-li jsem domů a viděl stát před stavením automobil, hrklo to ve mně, a řekl jsem si: už. — Ale provisorium to nijak nekalilo čistý tok mého živobytí: spal jsem znamenitě, pil, jedl, kouřil s chutí a se zájmem sledoval jsem divadlo dějin, jak mi o něm ráno a večer referovaly noviny. A denně jsem vídal slunce vycházet a slunce zapadat, a těšil se upřímně z obého.

Jednou — bylo to v červenci asi šest týdnů po návštěvě páně Premingrově u mne — přicházím k svému bydlišti a ejhle, pan David Kolbe stojí před domem a čeká.

„Na mě?"

„Na vás. A dovolíte, abych šel nahoru."

Dovoluji. A najednou kde se vzal, tu se vzal, je tu druhý pán, jejž pan Kolbe představuje jako svého kolegu. Dobrá, dobrá. Pan Kolbe vytahuje ceduli — zatýkač? I ne, že prý mají provést domovní prohlídku.

Cože? Zas už? Vždyť' jsem měl potěšení před několika týdny —

„Rozkaz" — krčí pan Kolbe rameny.

Prohlížejí. Pan Kolbe konstatuje, že není hnuto ničím od té chvíle, kdy tu spolupracoval s pány důstojníky. Ty knihy, balíky — sám to tak položil, sám převázal špagátem — tohle jsou jeho uzly —

Já lituji: ničeho nepřibylo, psaní od té doby došlá jsem pálil. Také ničeho neubylo, nemám ani nyní důvodu, něco schovávat.

Pan Kolbe to vidí. Všecko na svém místě jako tehdy. Prach, ležící na tom, dosvědčuje, že tu nebylo převratu.

Zapálíme si cigara. Venku se setmělo a strhla se bouřka.

„Kde jste se naučil česky?" ptám se pana Kolbe.

„I vždyť jsem z Čech. Vojákoval jsem v Hradci Králové."

„Hradec Králové — krásné město. U osmnáctého regimentu?"

„U osmnáctého. Můj kolega rozumí česky také."

Kolega přikyvuje hlavou a ptá se, bude-li ho pan Kolbe potřebovat, či má-li jít domů.

„I jen jdi. Nic tady není." Kolega se poroučí.

Pan Kolbe vypravuje o prohlídkách. U spisovatelů je to tuze jednoduché, takový pán má své věci pohromadě, aby je měl na očích, ale takhle u zlodějů z povolání, u zapracovaných lupičů...Podlahy nutno vytrhovat, nábytek rozebrat, do kamen se podívat...

Bouřka přešla. Na západě se rozsvítilo zářící topasové světlo.

„Ale něco musím z té prohlídky panu vrchnímu komisaři přinést," rozhlíží se pan Kolbe.

„Dejte mu tohle psaní ze Švýcar. Prošlo censurou, nějaký neznámý Rus žádá mě za intervenci pro svého přítele, jemuž se v táboře internovaných špatně vede. A zde několik pohlednic."

„Dobrá, děkuji. A půjdete se mnou, ano?"

„Pepi!" volám do kuchyně, „dejte mi honem kufřík s prádlem, kartáček na zuby —"

„Ale k čemu, k čemu?" brání pan Kolbe. „Vždyť se vrátíte za chvíli. Jen malý výslech. Pepičko, nic nedávejte, ale večeři připravte pánovi!" křičí do kuchyně.

„Jaký čert zas v tom tedy?"

Pan Kolbe se usmívá tajuplně: „Inu, ten článek ve francouzském listu, lindependance — nevím, jak se to vyslovuje —"

„Článek? Já? Vyloučeno."

„Ale vaše jmeno je tam."

"Má to pan vrchní komisař?"

„Vždyť proto ta prohlídka a proto jste tam volán."

*

Pan vrchní komisař ptá se po jmeně —

„Co je to J. S.?"

„Víte, památka malá na římsko-katolickou církev. Dala mi dvě křestní jmena, když jsem z ní vystoupil, jmena jsem jí vrátil a nechal si jen tato dvě písmena."

„Nu, dobrá," míní. „Psal jste v poslední době něco pro ženevský list?"

„Ne."

„Něco do čísla Husova? "

„Ne."

„Tohle?" a předkládá mi číslo časopisu, formátu asi jak starý Sládkův „Lumír", nahoře titul „L'indépendance Tcheque", pod tím známý obrázek Brožíkův Hus před koncilem kostnickým v špatné reprodukci, pod obrázkem asi deset řádků textu

a pod textem — mé plné jmeno! Napadlo mi: snad citát z něčeho — čtu — ne, slova není mého — ošklivý žurnalistický bombast.

„Pane vrchní komisaři," povídám, „nemohu vám ničeho jiného říci, než co vám řekne v první chvíli každý dopadený zloděj. Já to nespáchal — jenže já vám ani později nebudu moci říci něco jiného. Kdybych to byl napsal a podepsal, nezapřel bych."

„Ale vždyť v tom není ani slůvka závadného! Ničeho o státě, dynastii, vojsku, vůbec ani zmínka o Rakousku — proč byste jako Čech nemohl napsat pár řádek o svém velikém krajanu při takové příležitosti, jako je pětistyleté výročí jeho smrti?" praví tonem přátelským.

„Nic závadného, pravda, ale bota je to, bota slohem i obsahem. A kdybych já byl psal, jistě by v tom něco závadného —"

„Počkejte," přeruší mě, „sám jsem pochyboval o vašem autorství—četl jsem leccos z vašeho pera a tohle se vám opravdu nepodobá. Ale snad jste splnomocnil někoho?"

„Ah, vy vlastně chcete vědět, mám-li styky se svými krajany ve Švýcařích?"

„A nemáte?"

„Ne."

„Jak tedy vysvětlíte svůj podpis?"

„Bezohledností někoho, kdo mě podepsal a nemyslil na následky. Kletba popularity spisovatelského jmena —"

„V Americe tisknou spousty vašich básní — a básně ty jsou poněkud závadnější."

„Vybírají je patrně z mých dřívějších knih, jež jsou nyní v Rakousku konfiskovány.”

„Bez vašeho svolení?”

„Nikdo se mne neptal.”

„Jste s Amerikou v písemném styku?”

„Byl jsem. Před válkou. Nyní ne.”

„A tvrdíte, že jste těch pár řádků o Husovi nepsal?”

„Nepsal.”

„Sepíšeme protokol. Však jsem vám řekl už svůj dojem: to není vaše prosa. Psal jste ostatně někam jinam o Husovi?”

„Žádán jsem byl, ale odepřel. Jsem pro oslavu našeho Husa v době pokojnější.”

„Které časopisy vás žádaly o takové práce?”

Jmenuji je, znamená si tituly. Potom stilisujeme protokol. Že rozhodně odpírám autorství té drobnosti, že styků se Švýcarskem nemám, že jsem pro odklad Husových oslav do časů klidných, že ani s Amerikou ve spojení nejsem — což všecko stvrzuji vlastnoručním podpisem.

Jsme hotovi. Stojím už mezi dveřmi.

Znám-li prý dra Herbena — ptá se ještě za mnou. Ovšem že. A vracím se a posazuji se znovu. Dr. Herben — mírný tichý to člověk. V redakci se staral o věci literární, psal nekrology, mírné společenské polemiky, ostatně v poslední době byl přinucen chorobou oční vzdát se vůbec veškeré práce — —

Prý to souhlasí. A znám-li Bezruče?

Ovšem že, znamenitý básník —

Politický?

Víc sociální a intimní lyrik. Má krásné vzpomínky na své mládí ve Slezsku —

A kdo prý je to?

O tom jsou legendy. Tvrdí se, že prostý horník, tvrdí se, že inženýr na hutích —

Ale jisto prý je, že je poštovním úředníkem v Brně.

Ano, povídá se i to.

A co soudím prý o zatčení dra Kramáře?

Povídám. Že uvěznění jeho je strašlivým omylem. Že je cítí celý národ. Že není bezhlavější politiky nad tu, která vyrábí nespokojenému národu mučenníky. Že se nyní od nás žádá, abychom zapomněli staletých tradic. Tradic — ne svých — ale rakouských, čistě rakouských. Že země koruny České byly jevištěm válek Velkého Frice a roku 1866. Že Rakousko vlídnější politikou na Balkáně mohlo se stát krystalisačním centrem všech tamnějších národů a státečků, že rakouský císař byl by pak mohl směle vztáhnout ruku po staré koruně říše východořímské — po Cařihradu — po cestě do Malé Asie — do Bagdadu —

Táhne na desátou hodinu, když se loučím se svým posluchačem.

Teplá letní noc, obloha plna hvězd.

Tedy dnes ještě ne. Kdy? Kdy? Mám neomylnou předtuchou, že ten Damoklův meč sletět musí.

V.

Ubíhaly dny, ubíhaly týdny.

A v některém týdnu se přiházelo, že mi na několik dní oněměla pošta. Nepřicházely noviny, nechodila psaní, nic. Tu zas přišel den, a milá pošta se ozvala balíkem všech opozděných novin a spoustou psaní. Na novinách byly zpřetrhány pásky s adresou, obálky listů byly po jedné straně sestříhnuty a zase slepeny. Ejhle, i velestát dovede být zvědav a v tak vážné době na privátní záležitosti pořádného poplatníka. Listy rodinné, literární, přátelské, vzpomínkové pohlednice, účty, lístky pošty polní, balíčky s aprovisací — vše jej zajímalo, všecko otvíral a prohlížel.

Dobrá, znamení se množí, myslil jsem si.

O konfiskacích svých knížek jsem se už byl zmínil. Začaly dnem sv. Václava, kdy přinesly noviny zprávu, že byla konfiskována knížka mých veršů Krůpěje. Sbírka vyšla počátkem roku, kritikou, pokud mi přišla před oči, byla přijata buď s blahovolnou pochvalou, buď s hlubokým neporozuměním — jako většina mých knih. Dlouho jsem přemýšlel a hádal, co v ní státní orgány mohly nalézt závadného, přemýšlel a hádal jsem marně — konečně jsem si řekl: není to prvý případ, nebude to poslední.

A nebyl, jak jsem už řekl.

Pro den 5. prosince dostal jsem pozvánku k zeměbraneckému divisijnímu soudu. Abych vydal svědectví ve věci dra Kramáře a soudruhů, žalo-

vaných z těch a těch paragrafů. Ráno o 9. hodině na Hernalsergürtlu. Podepsán Mottl oberst.

Zatím řada lidí, známých ve veřejném životě našem, měnila byty. Stěhovali se na Hradčany, potom do Vídně, a romantické pověsti opřádaly důvody jejich cestování. Neporozuměný knoflík, vyrozuměná policie, díky jejího presidenta vzdané vůdcům dělnických bataillonů — člověk se nemohl dost naposlouchat a když se přesvědčil, že slyší dobře, uvěřit nemohl a nechtěl. Skoro celá redakce zastaveného Času bydlila už ve Vídni a s ní i dr. Soukup.

Ten však byl záhy propuštěn, neboť nebylo nalezeno viny na něm.

Den pátého prosince mám živě v paměti. Takové dny se vrývají v ní zvlášť nezničitelně.

Vlídný není. Šerý, nerozkoukaný, sychravý a mrzutý. Před devátou, jakož mě pozvali, vcházím do budovy zeměbraneckého soudu. Před půl rokem jsem tu byl u dra Premingra. Portýr je tu, jenž pozdravuje — podivno; dnes jsem ten jeho pozdrav přijal jako něco samozřejmého, jako bezvýznamný zrakový vjem — za půl roku se mi vynoří jako veliká zvláštnost, neboť uvidím, že tato budova má ještě jiné vchody a bez pozdravujících portýrů.

V pokojíku pro svědky je už několik pánů. Přicházejí i jiní — některé znám, s jinými se seznamuji, všichni jsme zde shromážděni ve jmenu dra Kramáře a soudruhů. Vrchní ředitel dr. Mattuš,

probošt Burian, Švehla, Prokůpek, starosta Groš, dr. Soukup — všichni čekáme.

Přišel feldvebl, čte naše jmena a vede nás do sálu. Na podiu v oblouku soudci — uniforma vedle uniformy — na prsou medaille, kříže — dvacet či třicet lidí, nevím — několik stříbrných límců — a celek: splývavý obraz načesaných hlav, knírů, očí, uší, nosů — a ničeho, kde by byl pohled přinucen se zastavit. Dostáváme svědecká napomenutí a vracíme se do pokojíku.

Okny lze vidět dolů do dvorků a velikého dvora. Nad nimi se zdvihá několik pater se zamřížovanými okny — kriminál. Všecko do šeda a šedé: dvory, barva zdí, zaprášená okna, vzduch na dvorech i nebe nade vším. Šeď, barva nejaristokratičtější, dovede být i velmi hnusnou barvou.

Dr. Matuš byl z nás volán prvý. Čtvrt hodiny, půl hodiny, hodina celá — stále ještě se nevrací.

„Berou to důkladně," míní Švehla, jenž vytrvale přechází pokojem.

Starosta Groš hovoří s Prokůpkem o aprovisačních otázkách pražských, probošt Burian vzpomíná s drem Soukupem potyčky o nějakou školu — pan probošt byl kdysi ministrem kultu a vyučování v zemském výboru Českého království.

Na malém dvorku procházejí se tři ruští oficíři, stařec s náramky štábního důstojníka, druzí dva jsou mladí, subalterní. Dva domobranci s nasazenými bodáky hlídají je. Dvorek má asi dvě stě čtverečných metrů plošného obsahu, ale Rusům, zdá se, že ta malost nevadí. Pohybují se zvolna,

zastavují se, gestikulují — snad jsou hovorem v některé daleké gubernii své otčiny — snad kritisují poměry svého kriminálu — snad si vypravují anekdoty — kdo ví?

Dr. Mattuš přichází a volán je starosta Groš. Stařičký vůdce Staročechů dosvědčuje, že to skutečně „berou tůze důkladně", všecko chtějí vědět, po všem se ptají s několika stran — —

Dole rachotí dveře, voják-žalářník otvírá vstup na veliký dvůr a spousta lidí se hrne ven. Dívají se k nám — někteří pozdravují, patrně krajani. muži, starci, mladíci — v šatech od dělnické uniformy až k promenádnímu úboru — zdraví i nemocní, jak svědčí chůze a barvy obličejů — valí se čtyřstupem jako veliký tmavý plaz po ellypse dvora.

„Ten zavalitý v čepici je Markov — odsouzen k smrti," vysvětluje mi dr. Soukup, „ten starý vedle Kurylevicz, taktéž k smrti; ten, jenž nyní pozdravuje, je Giunio."

Všichni hovoří, přitlumené bzučení vniká k nám do pokoje.

„Půl hodiny jdou takto dopoledne, půl odpoledne," vypráví dr. Soukup. Jsme všichni u oken a díváme se. „Kriminál je stavěn pro dvě stě lidí, nyní je jich tu přes sedm set. Na procházku jsou pouštěni po poschodích, až se vystřídají, přijdou ti, kdož sedí ve věži."

„Kramář a Rašín jsou ve věži?" ptá se někdo.
„Ano, tady v levo."

Díváme se. Půlkruhem vtlačena do dvora zvedá se šedivá stavba s malými zamříženými okénky. Andělský hrad — vzpomínám si na Řím.

Domobranci s bajonety střeží vězně. Půlhodinka je hnedle tatam: zazní povel, dveře otevrou, černý plaz leze do temného otvoru budovy a ztrácí se v ní. Na dvoře je pusto.

Starosta Groš se vrací. Ruměný, veselý, patrně je rád, že má trapnou chvíli za sebou.

Probošt Burian jde povídat, co ví a co viděl.

Začíná být nudno. Chvilkou zaskočí k nám Udržal, jenž je přítomen přelíčení v auditoriu a vypravuje své dojmy...

V uších to šumí, jako vždy, když člověk poslouchá, jak plyne čas.

Probošt Burian se vrací za chvíli. Hotov? Ne. Pausa prý. „Předseda je dojista na straně Kramářově: kdykoli jsem pověděl něco pro Kramáře příznivého, zamžikal na mě očima."

Přestávka minula, pana probošta volají opět do sálu. Chodíme po jizbě, zabíjíme čas...

Po třetí hodině dochází řada na mě.

Vstupuji do sálu, hledám očima obžalované a pozdravuji je. Dr. Rašín je netečný, jako by byl při tom procesu nudícím se divákem. Dr. Kramář — srdce se mi sevřelo bolestí—je přepadlý, s popelavou barvou v obličeji — po řadě roků jej vidím opět a takto — — redaktor Červinka zdá se být humorně naladěn a Zamazal, jímž vojenská justice doplnila tyto velezrádce podivuhodným důmyslem na čtyřlístek, je smuten jak ten šerý den venku.

Líčenívedoucí dr. Peutelschmidt osvojil si, zdá se, dokonale říznost vojáka, ačkoli skoro už bílá hlava jeho připomíná básníka Roberta Hamerlinga. V civilu je prý soudním inspektorem, také velmi řízným a přísným — zde má manýry, ach ano, vzpomínám si z vojny: takhle se starý, zkostnatělý feldvebl vrhá na ubohého zeleného rekruta pro špatný krok, chybný obrat. Nebo, chcete-li, jiné přirovnání: dívá se na lavici obžalovaných jako jestřáb, který natrefil někde čtyři svázané holuby, a běda jim, pohnou-li se nějakým slůvkem k obraně. Ti lidé jsou předem odsouzeni, předem ztraceni. K čemu tedy tyhle ceremonie, výslechy a celé to martyrium?

Přísedící soudu jsou zřejmě unaveni, předseda mžiká očima a má mimovolné pohyby v obličeji jako králík — tohle si vykládal pan probošt Burian jako příznivou okolnost pro dra Kramáře! — dr. Preminger v parádní uniformě sedí na levé straně, čilý, hladký, připraven ke skoku.

Jmeno — narozen — kde — styky s obžalovaným.

Svědkem na jeho svatbě — osobním přítelem.

„Potom jste byl řadu let jeho politickým odpůrcem?"

„Ano, po patnáct roků. Až do dnešního dne."

„Jak to: až do dnešního dne?" vyjíždí na mě.

„Vidím dra Kramáře sedět na lavici obžalovaných, kde bych zatím předpokládal, že uvidím sedět na jeho prsou všechny rakouské řády. Politik ten —"

Nedomluvil jsem.
Zařinčely šavle, celý soud se pohybuje, dr. Peutelschmidt rudne a křičí: „Po tom jsem se vás neptal —"
„Ptal jste se."
„K tomu nejste povolán, abyste o tom rozhodoval," probodává mě pohledy, „odpovídejte jen, nač se ptám."
A ptá se, proč jsme se rozešli. Vykládám historii o útoku na české evangelíky, ale zdá se, že ho to mnoho nezajímá.
„Byl jste přítelem Masarykovým?"
„Ano a spolupracovníkem jeho listů, „Času" a „Naší Doby"."
Ukazuje mi číslo „L'indépendance" s obrazem Brožíkova Husa a konstatuje: „Tohle jste tedy nepsal."
Hned na to vytahuje z tlustého aktu, mého aktu, list, psaný 17. října 1899, a uvádí jej předmluvou: „Přicházíme k zajímavému dopisu, jenž má býti čten a žádám slavný soud, aby se uradil, má-li býti veřejnost (posluchačstvo) při tomto čtení vyloučena."
Chci protestovat proti čtení — marně.
„Tohle jste přece psal?" ptá se líčenívedoucí ostře.
„Psal, ale věci jsou promlčeny, list psán v rozčilení ze zrušení jazykových —"
„List bude čten."
Řinčí šavle, soud se zdvihá a jde se radit.
Usnesli se, aby posluchači opustili sál.

Dr. Peutelschmidt čte list. Předseda mžiká, přísedící mě drtí pohledy.

„Jak to srovnáváte se svou pietou, dre Kramáři, že jste si pisatele takového dopisu zvolil za svědka své svatby?" vrhá se na obžalovaného.

Dr. Kramář vysvětluje. Svědek je temperamentním básníkem, povahou útočnou, jež se nezastavuje před žádnou autoritou na světě, před národem ne, ani v celku ani v jednotlivcích, před biskupy, kardinály, papežem ne, před krály a císaři ne, ani přátelé nejbližší nejsou před jeho perem jisti, sám by mohl vyprávět, jak byl sekýrován nejen po těch patnáct roků, ale i před tím, než se se svědkem rozešel, cituje epigram o Semilech, jenž vzbouzí přitlumenou veselost — leč líčenívedoucí vrhá se na něj znovu: „A takový list jste si schoval, dre Kramáři?"

„Je to rukopis básníkův," odpovídá obžalovaný prostě.

Následuje pár otázek a odpovědí o „Volné Myšlence" směru účastenství v tomto hnutí — nevím do dnes, proč a jak se ta „Volná Myš" (Myš jsme jí říkali) připletla do všech mých výslechů i do svědectví při tomto procesu — snad z ohledů hospodářských, aby totiž byly jakési zásoby pro všechny případy...

Na to se loučíme se slavným soudem a tuze chladně, ani mi neděkují za svědectví.

Dr. Soukup čeká a doprovází mě. Vypravuje mi historii o tajemném knoflíku, o muži neznámém a ženě podezřelé — — hrozí pro příště bezohled-

ným vystoupením svým. Nechápu a nechápu, ale najednou se mi rozbřeskne: domnívá se asi, že mám spojení s lidmi zahraničními a že bych je mohl varovat, aby dra Soukupa neuváděli do nesnází — nu, mýlí se. Tož jsem jej ujistil, že se Švýcarskem ve stycích nejsem. Načež se rozcházíme.

*

Před několika týdny, dávno po téhle historii a po historii, kterou v této knize ještě napíši, v čas, kdy císařská amnestie rozvázala všechny mé vztahy k slavné vojenské justici, urgoval jsem u dra Premingra kufr, který jsem mu byl půjčil při prohlídce svého obydlí v červnu roku 1915.

„Víte, mistře, že tehdy 5. prosince, když jste stál před soudem jako svědek a prohlásil jste to o těch řádech, byli všichni oficíři pro okamžité zatčení vaše?" povídá mi Preminger.

„Nevím. A kdo tomu zabránil?"

„Já."

„Vy? Abyste mě zavřel potom?"

„Já vás nezavřel. Dokud já měl vaši věc v rukou, žil jste na svobodě. Já si vůbec tuze rozmyslím, než zatknu. I u dra Kramáře tak bylo. Domovní prohlídka — pro tu jsem okamžitě. Ale zatknout člověka—ne, tu uvažuji dlouho. Opakuji: dokud já vás měl v ruce, byl jste volný. Když to dostal jiný —"

„Doktore, pro bohy, ať se nerozhlásí po Čechách, že mě nějak ceníte, bylo by mi zle."

„Jak to?"

„Neřekl jste o dru Tobolkovi, že je dobrým politikem?"

„Ano, pochválil jsem jej. Und was ist denn mit dem Dr. Tobolka?"

„Ein toter Hund ist er. Haben Sie übrigens auch den Dr. Schmeral gelobt?"

„Dr. Schmeral is ein hervorragender Politiker. Was ist mit ihm?"

„Ein toter Hund ist er."

Podotýkám, že „toter Hund" je u Vídeňáka úslovím, v němž „toter" má plný akcent, a „Hund" leží jen tak při tom. Tedy výraz ten není ani nadávkou, ani kritikou.

VI.

Proces dra. Kramáře a soudruhů byl na nějaký čas přerušen. Prý se našly nové doklady v dobytém Bělehradě, prý onemocněl dr. Preminger, prý bylo líčení vůbec zastaveno — v těch dobách úředního mlčení byla pro všecko, ať se stalo cokoli, řada různých versí a vysvětlení, neboť člověk chce mít celistvé dojmy a nedostává-li se pravdivých fakt, přibásňuje si je a povídá je svým spolubližním tak dlouho, až v ně věří sám.

Zima toho roku nebyla zlá a skončila přesně dle kalendářního programu. Po několik večerů v únoru vály bouřlivé vítězné větry, jednoho dne vyskočilo slunce na modré nebe a hřálo a svítilo, že lidé se chvěli animální rozkoší a mhourali očima před

nezvyklým leskem, vrány se houpaly šikmo ve vzduchu na svých roztřepených křídlech, jakoby nastavit chtěly teplu slunce hned hřbet, hned břicho, se střech padaly krůpěje roztálého sněhu a leskly se jako brilianty, po ulicích crčely vesele potůčky, bláto se lesklo, mizely kožichy, zimníky a tmavé damské toilety, ulice se zpestřily světlými svrchníky a jasnými barvami šatů ženských, lidé si odvykali těžkopádné a opatrné zimní chůzi a natřásali se zřejmou spokojeností z elegantních kroků jarních, a v parcích, kde po osvěženém trávníku proháněli se rozpustilí kosové, objevila se spousta chův s kočárky i bez nich, a drobná miminka, jež se byla během zimy narodila, mžikala nevýraznýma ještě očičkama do zlatého, zářícího vzduchu.

A při tom na severu, jihu, východu a západu pracovala děla, pušky, bodáky a bomby, válčilo se na zemi, pod zemí, na moři, pod mořem, ve vzduchu — válčili bohové i lidé, stroje, páry, plyny, elektřina a všecky vymoženosti věd a umění (neboť válčili i básníci, romanopisci, vědci, filosofové, kreslíři, malíři, pamfletáři, žurnalisté), jakoby se lidstvo bylo shodlo, že je nutno ubít všecky ty přeludy, jež se zovou kulturou, civilisací, pokrokem, humanitou, morálkou a náboženstvím. Kořilo se jim věky — dolů s nimi nyní. Několik korun zatřepalo se na posvěcených hlavách, několik královských hermelínů pobíhalo bez domova Evropou, šmoci, kteří je vítali kdysi při různých návštěvách, házeli po nich obhroublými vtipy — nová

Iliada, v níž prostí reci mlčí a padají a mluví jen Thersitové v zázemí.

Kde kdo měl té války po krk — vládci, národové, diplomati, vojáci, ale válčilo se dál.

A přišlo jaro se svou svěží zelení, skřivany, chrousty, květem, objevily se první vlašťovky, prošvihovaly ulicemi a vyhazovaly se uměleckými křivkami do vzduchu — ale co dál bylo a jaké to jaro bylo, nevím. Neboť Damoklův meč spadl nyní na hlavu mé volnosti.

Před několika roky — bozi, jak to všecko je dnes už plusquamperfectem! — napsal jsem malý špás o třech kapitolách „Klerikalismus mrtev!" Obsah nelze vypravovat z níže uvedené příčiny — jen naznačit jej mohu. Sejde se jistá kasta lidí, arcibiskupové, biskupové, preláti, opati, děkanové a farářové, a řekne si: uděláme něco pro vlast a národ. Řekli a vykonali: převzali matiční školy, založili druhou universitu, dali letní své zámky invalidním umělcům a literátům — inu, špás. A protože to byl špás, nikdo si ho tehdy nepovšiml u nás, za to v Záhřebě jistý pokrokový list považoval žert za pravdu, přeložil, vytiskl a volal: Ejhle, podívejte se, jaké kněžstvo, jaké biskupy mají Češi! — a satira měla najednou svou komiku. Ale to jen mimochodem. Čtveračení to se tedy jmenovalo: Klerikalismus mrtev, a nebožka Volná Myš vydala je v brožurce. Zelená, tenká knížečka to byla. Asi v polovici dubna r. 1916 podívala se i na ten sešitek milá censura a zkonfiskovala jej, což mě nijak nepřekvapovalo — ne že bych byl

přesvědčen o zhoubném obsahu té knížečky, ale že jsem měl už zkušenosti, jak své, tak cizí.

Načež 25. dubna přinesla klerikální „Reichpost" lokálku o provedené konfiskaci tohoto sešitku, v níž se tuze rozhořčeně divila, že je mi dovoleno dosud psát a psát takové věci, jež nutno konfiskovat — prý je přec známo, že jsem ve vyšetřování. K lokálce té odpověděly naše listy plaše, že veledůstojná „Reichspost" je špatně informována, že brožurka „Klerikalismus mrtev!" vyšla už před několika roky — ale mluvte s nimi, když jsou Němci a nerozumí vám.

Za nějaký den na to divil se list ten opět. Prý velezrádce Masaryk je za hranicemi, ale po Vídni chodí si volně, ba píše, jakoby nebylo dozoru, člověk, jenž od zbořených oltářů chtěl kráčeti k boření trůnů a tak dále.

Já pozoroval vše jako divák špatného kusu v divadle — bez účastenství, s fatalismem Turka. Prstem jsem nehnul, slovíčka neřekl a nepsal, nevysvětloval, nehájil se. Kus byl nudný, odejít nebylo lze, čekal jsem konce.

A dočkal jsem se ho sedmého května.

Doma bylo připraveno všecko. V obálce telegramy rodině a přátelům, jež měla Josefinka v případě mého nepříchodu expedovat, v duši klidno, ve stolku srovnány rukopisy nových knih pro nakladatele — být připraven, toť všecko. Já tedy byl.

A tak jdu toho dne ráno do kanceláře.

Den je pěkně zlatý, ulice se hemží lidmi, každý spěchá za nějakým účelem, stroje kancelářské, člověk zná už roky a roky ty obličeje, chůzi, gesta, zmizí-li který, nikdo ho nepohřeší, ti druzí budou se stejně hrnout zítra, pozítří, za rok, za pět let.

Usednu k svému stolu a začnu pracovat.

O desátě hodině jsem volán telefonem k sekretáři gouvernéra dra Siegharta. Abych prý si vzal klobouk a plášť' —

Ted' je „to" tady — problesklo mi hlavou.

Vyjdu nahoru. Sekretář má velikou vážnost v obličeji a začíná tiše a pomalu, že leider muss ich Ihnen —

„Zatčen?" vyhrknu já.

„Ano. Detektiv čeká vedle v pokoji."

„Dobrá, pojďme."

Prý mám asi hodinu času, chci-li napsat rodině —

Zbytečno. To už mám obstaráno. Ale Josefince bych napsal pár řádků, aby mi přinesla kufřík s prádlem —

Prý mohu. Zde papír, pero, obálka.

Píšu. Prádlo, mýdlo, kartáček na zuby — a kam si to mám dát poslat?

Snad prý na policii. Ostatně se zeptáme detektiva.

Detektiv vejde. Není to ani pan Kolbe ani ten druhý málomluvný — je to detektiv docela cizí. Prý na policii — míní.

„Máte zatýkací rozkaz?" ptám se.

Má. Podepsán vojenský komandant, zatčen jsem pro §65a.

Doktore máte zde zákonník? Najděte mi, prosím, co to je.

Doktor listuje, 65a — zločin rušení veřejného pokoje — trest od dvou roků vzhůru.

„Vezmete si obhájce, snad dra Pressburgra," míní sekretář, „je trochu drahý —"

„Obhájce? K čemu? Ani pomyšlení!"

„Ale dovolte —"

„Drahý doktore, mé situaci nerozumíte. Básník nevede proces, básník nemá čeho křídovat, básník se musí hájit sám."

„No, rozmyslíte si to. Vojenský soud není maličkost."

„Uvidíme. A vy, můj strážný andělíčku," obracím se k detektivovi, „půjdem!"

A jdeme na policejní ředitelství. Dívám se na to májové slunce, ležící v ulicích, na domech, stromech, chvících se ve vzduchu, a myslím a myslím. Co mají proti mně . . . dva roky . . . vojenský soud . . . rodina . . . přátelé — ale ať se děje cokoli: kus národní cti, jejž nesu nyní, nesmí být pošpiněn.

Na ředitelství nutno vyřídit některé formality. Akt nebo co. Mám čekat.

Vykázali mi pokojík, kde nějaký tlustý člověk sedí u stolu a píše tuze skřípavým perem. Odfukuje chvilkou, přemýšlí a píše dál. Také lidský stroj, napadá mi.

Za chvíli vejde strážník: chci-li obědvat, že mi

něco přinese. Snad abych se podíval do jídelního lístku —

Podívám se.

Přinesl oběd a pozval jsem tlustého k spoluhodování. Neodmítá.

A zase skřípe jeho pero a čas plyne. Hodina za hodinou. — Co mají proti mně? — dva roky — vojenský soud — garnisonní vězení — rodina — čest mého já a národa — jak ten chlap funí —

Vstanu, přecházím pokojem. Chvilkou nakoukne někdo do jizby — snad aby se přesvědčil, jsem-li tu ještě.

Tlustý písař obleká kabát a poroučí se mi. Stroj vykonal svou denní práci a bude zase člověkem.

Jsem sám. Jak dlouho, nevím. I přemýšlet jsem přestal.

Potom přišel strážník, abych šel k panu vrchnímu komisaři.

Ejhle, známý . . . Pan Kolbe mě tenkrát k němu zavedl.

Formality jsou prý vyřízeny. Detektiv mě může předat.

Zmiňuji se o svém prádle.

To prý je věcí mého vyšetřujícího vojenského auditora.

Dobrá. Půjdeme.

Venku míní detektiv, chci-li jet tramwayí.

Ne, pojďme jen pěšky.

Jdeme a já se loučím se sluncem, volností, se vším. Dívám se po domech, lidech, nebi, pátrám, uvidím-li naposled nějaký známý obličej a kdo to

bude. Nepotkávám nikoho. Ulice šumí, tramway řinčí, kočáry, automobily jedou sem a tam — volnosti moje, živote s bohem!

Jsme u té známé budovy. Ale vcházíme vchodem jiným. Místo portýra je tu feldvebl. Detektiv mu ukazuje papír. Vpouští nás. Stráže s bajonety, šedé stěny, všecko šedé a šeré.

U vrchního štábního profosa mě detektiv předává. Nějaký mrzutý feldvebl bere od něho papíry, zavádí přijímací protokol, potom mě profos vybízí, abych vyprázdnil své kapsy, tobolku, hodinky, tužku — počítají peníze a zapisují do protokolu. Já podpisuji.

Starý četař, se svazkem klíčů za pasem, mě odvádí. Otvírá mříže, u nichž stojí domobranci s bajonety, vede chodbami šedivými a šerými, konečně stane u dveří č. 60.

Otvírá: „Pane Dušku, nový pán!"

Redaktor Dušek stojí ve dveřích a podává mi obě ruce: „Čekal jsem vás už dávno!"

„Děkuji vám."

VII.

Prvý dojem z vnitřku té místnosti je: špinavá čekárna třetí třídy nějakého venkovského nádraží. Lidí tu plno; sedí, stojí, přecházejí, kouří, někteří jsou netrpěliví, někteří se nudí, někteří se dívají s resignací na podlahu — vlak je zpozděn o několik hodin, dnů, týdnů, měsíců, a čas, proklatý čas, se nikdy nevleče tak líně, jako když člověk čeká.

Třemi vysoko zasazenými a zamřížovanými okny lze vidět světlo odpoledního slunce. Sem nejde, záře jeho leží na stěnách a oknech budovy protější, té budovy, kde jsem v prosinci minulého roku ztrávil den jako svědek při procesu dra. Kramáře a soudruhů. Co se tam odrazí, padá sem a není toho mnoho: vládne tu střízlivé zašeření nerozkoukaného dne. A chládek je tu jako ve sklepě za letních dnů. V celé jizbě jsou jen dvě vojenské postele, dva stoly, několik lavic, na stěnách je přibito několik kasárenských poliček, každá polička přecpaná kufříky, škatulemi, balíky, šatstvem, plechovými miskami, sklenicemi a kusy chleba, s háků jejich visí pláště a ručníky, vysoko u stropu trčí elektrická lampa, v jednom koutě jizby stojí něco, so se podobá telefoní cele, ovšem ve slohu čekárny třetí třídy, pod okny jsou navršeny slamníky, tři hromady po šesti, sedmi kusech — a to je celé zařízení mého nového bydliště. Erární tabulka na dveřích hlásá, že je to „Strenger Arrest für 9 Mann" — tuhé vězení pro devět mužů — nás je tu nyní asi dvacet; ovšem v době míru stačí jizba ta pro devět zločinců úplně, teď je čas válečný, čas úspory a odříkání, nutno se stěsnat, jak jen možno.

Připraven a vyzbrojen vkročil jsem do tohoto místa, ale kdyby tu nebylo přítele Duška, nevím jak by mi bylo. Osud mnou pohazoval v životě už všelijak, při každém tom pádu s třetího poschodí na dlažbu ulice naskytl se náhodou nějaký slamník, který někdo nesl a na nějž já dopadl, ale že

jsem padl v jizbě č. 60 garnisonního kriminálu vídeňského v náruč právě Duškovi, bylo jednou z nejšťastnějších náhod, jež se mi přihodily v mých malérech.

Člověk se připraví a vyzbrojí dobrými předsevzetími, hrdinností ducha, vůlí co nejsilnější; řekne si: žalář — dobrá; ztráta svobody — jakáž pomoc; žalářník — musí být; klíčník — i ten musí být — — — ale přijde skutečnost, a je tu místo žaláře — kriminál, jizba chladná a šerá; místo ztráty svobody — úplné ztracení tvého já; místo žalářníka — profos a za klíčníka — Beschliesser — skutečnost jest drsná, hrubá, surová, a řada maličkostí, na něž jsi nikdy nebyl pomyslil, hraje tu roli velmi důležitou . . . Blahořečil jsem knoflíku tajemnému, muži neznámému a ženě podezřelé, kteří prostřednictvím dra Soukupa (bona fide arci!) byli přivedli Cyrila Duška v tuto budovu a právě do šeré a chladné šedesátky, a kdyby mně „Právo Lidu" nebylo ondy škrtlo můj spisovatelský význam pro českou sociální demokracii, byl bych dnes mohl radostně podat palmu dru Soukupovi a nazvati jej svým dobrodincem. Jenže jsem mu dnes Hekubou a Hekubou jsme dnešnímu „Právu Lidu" asi všichni my spisovatelé . . . povědělo nám to krátce nedávno a široce v letě perem Jos. Stivína — ach, ten Stivín mě tenkrát opravdu dojal! Vrátil se ze strašných bojišť do Prahy a co našel? Požitkářství, hnilobu duší, netečnost — všecko, jak bylo, než odešel a s námi spisovateli zvláště nebyl spokojen. Co prý jsme

dělali? Nic, opravdu nic. Několik nás válelo se po kriminálech, pod policejní dohlídkou byla nás také hezká řada, napsal-li co ten onen pošetilec, slupla mu to censura a nepsal-li, slupla mu to, co byl psal před tím — ještě že Jirásek napsal svůj pozdrav vojínům v poli a potěšil tak Jos. Stivína. Neboť Jos. Stivín v té době psal také — v pravici zbrocený meč, v levici péro, vojín a český spisovatel zároveň, a pravice arci věděla, co dělá levice — jenže tyto dojmy a rozmary donesl der dritte im Bunde, dr. Šmeral auditorovi dru Premingrovi, a ten ubohý český lid opět z toho ničeho neměl — — — ach, ach, ach, je to zlé, je to velmi zlé, je to pětkrát tak zlé, že jsme my, čeští spisovatelé nedovedli v těžké době říci svému národu aspoň tolik, co asi mohl povědět a pověděl dru Premingrovi spisovatel Stivín — — —

Bozi, kam mě to zavedl neblahý dr. Soukup! Chtěl jsem říci, že bylo pro mě přímo štěstím, že zavedl kdysi Cyrila Duška, arci mimovolně, podotýkám ještě jednou, do té šedesátky, kde jej po řadě měsíců nacházím. Dušek tam nechal valný díl svého zdraví — pravda, ale takové jsou už hříčky a žerty Osudu: jeden zaplatí skoro životem daň, jež je druhému přímo štěstím...

Sedíme spolu na slamníku jedné z postelí — je to Duškova postel, již mu dal sem postavit profos, slušný Němec, a povídáme. Dušek je zapracován do všech poměrů kriminálního života, jakoby tu byl vyrostl. Zná personalie a poměry všech zavírajících i zavřených, celý dům nemá pro něj ani

záhad ani tajností, je obeznámen se všemi poměry života zdejšího a zasvěcuje mě. Jako refren vrací se otázka: proč že tu vlastně jsem? Že tu jsem, nediví se — čekal mě sem s absolutní jistotou již od onoho prosincového dne, kdy jsem vypovídal v procesu Kramářově — ale co je asi důvodem bezprostředním? Kdyby to byla věc politická — nezavřeli by mě k němu, „komplice" nedávají dohromady; z téhož důvodu to není nic, co souvisí s „Časem", Pastýřem (jak jsme nazývali profesora Masaryka), ostatně jsem se politikou nezabýval, styků s cizinou mít nemohl — no, je jisto, že něco mají a že mi to povědí co nejdřív, neboť každý zatčený musí být během dvacetičtyř hodin vyslechnut — „ale je lhostejno, proč vás zavřeli," míní, „připravte se, že budete tady po celý čas války a je dobře, že jsme spolu."

Vykládá mi o našich spolubydlitelích. Jsou tu Vídeňáci, Italiáni, Srb, Rus, vojáci a civilové, Arijci, Židé, pravoslavní. Jizba je jakýmsi průchodním místem, čtyři-pět jsou jaksi kmenem, ostatní přijdou, pobudou několik dní a stěhují se do prvního neb druhého poschodí. Sám patří ku kmeni, drží se tu, že takto nejlíp ví, kdo čerstvě přijde. Budu potřebovat prádlo, mýdlo, kartáček na zuby, sklenici a lžíci. Jídlo tu není k jídlu, nutno si dát kupovat náhražky jeho u hokynáře a k tomu je potřebí peněz, hodně peněz. Peníze se dají posílat pouze na kancelář, vězněný nesmí mít ani krejcaru při sobě — v kanceláři se všecko účtuje, věci koupené vydává profos našeho pří-

zemí. Vše, co tu není dovoleno, se ovšem provádí: čtou se noviny, hraje se v karty, každý člověk má kapesní nůž, tužku, papír; kouřit se smí jen v sobotu odpoledne a v neděli celý den, ale kouří se, jak vidím, den co den a od rána do večera, ba i v noci. Penězům v jizbě se nacházejícím, říká se „černé" — čas od času přijde prohlídka, najdou-li je, rozluč se s nimi na neshledanou, ale dosud je našli velmi zřídka. Rovněž tak nože, tužky, cigara, papír. Platidlem mezi vězni a diškereci za všelijaké úsluhy jsou doutníky, za doutníky lze dostat noviny, rum, koňak, všecko. Dopisy přicházejí sem censurované vyšetřujícím auditorem, rovněž tak čtou se listy, které tuzemec odtud posílá. Psát se smí pouze v neděli dopoledne pod dozorem klíčníka, profosa nebo některého jím ustanoveného orgánu. Návštěvy možno přijímat jen se svolením vyšetřujícího auditora, jenž jest jim přítomen a poněvadž je Němec, musí se mluvit německy. A že takový auditor často zajíždí do Čech, buď aby vyslýchal, nebo aby provedl domovní prohlídku, či aby přivezl nové zločince, je záhodno, aby si návštěva vyžádala písemně den a hodinu, kdy může přijít — —

Klíčník otevře dveře — je to četař Sponner, o němž mi Dušek pověděl, že řve, ale nekouše — a volá mé jmeno. Prý k výslechu.

Jdu.

VIII.

Domobranec přede mnou, domobranec za mnou — oba vyzbrojeni starými werndlovkami — kráčíme vážně prostředkem ulice. Jdeme z Blindengasse, ulice slepých, kde úřaduje vojenský soud, do Tigergasse, ulice tygrů, kde úřadují vojenští státní návladní. Genius loci dělá rád takové mimovolné vtipy.

Slunce dosud svítí. Ale není to už slunce, s nímž jsem se ráno loučil — je to nějaké cizí slunce, jež někdo dal na nebe za naše známé, milé sluníčko, a cizí je i světlo i teplo jeho. I ty známé ulice mají cizí vzhled, a lidé, jdoucí jimi, nejsou Vídeňáky, ale bozi vědí, kterého města příslušníky. A konečně: já sám, jsem to já? A není to všecko ošklivým snem?

Dvě slečinky stojí na chodníku a zvědavě si nás prohlížejí.

„Ein Spion," míní jedna.

„Oder ein Hochverräther," povídá druhá. Na okamžik vzplálo v očkách jejich vlastenecké rozhořčení, potom se daly do smíchu.

Domobranci kráčí vojensky: jedna, dvě, jedna, dvě — krok sedmdesát pět centimetrů, stodvanáct kroků za minutu. Já jdu drobnými kroky civilními, což mého strážce v zadu asi plete, neboť mění už po několikáté krok a přidupává, aby mě taktem napravil.

Ulice tygrů je tichá ulička v osmém okresu. Většinou ještě staré, nízké domečky, nad něž se místy

zdvihá novější vysoký činžák. Lidé spěchají po chodnících sem a tam, dívají se po nás, i z otevřených oken stihne nás zvědavý a odvažující pohled — dívám se po nich též, ale vlastně nevidím, necítím pranic. Duše jakoby usnula. Lhostejno mi všecko, co bylo, co je a co bude, o nic nemám zájmu a docela již ne o svůj osud. Ani zvědav už nejsem, co proti mně mají. Den měl příliš mnoho dojmů, nebylo lze je ztrávit, a smysly jsou otupeny. Jen cár nějaké vídeňské melodie mi tvrdošíjně zní v uších a nelze se ho zbavit.

Před vysokým činžákem — má tabuli s orlem a nese číslo 11 — zastavuje se můj předák — domobranec. Přečte nápis, porovná číslo domu s tím, co má psáno v služební ceduli, dá nám znamení, že jsme na místě a vstupuje.

Prvé poschodí — druhé — třetí — na dveřích tabulka Oberleutnant-Auditor Dr. Frank — zde to je. Domobranec vešel, aby mě ohlásil, druhý mě zatím střeží v malé předsíňce.

Ten cár té protivné melodie mi stále zní v uších.

Domobranec se vrací a kývá mi, abych vešel. Pokojík s dvěma okny — u levého okna psací stroj s příslušným člověkem — dále dva stoly — u jednoho nevysoký důstojník, působící jaksi dojem čistoty, hladce oholený, pečlivě učesaný, se studenýma modrýma očima — dr. Felix Frank, v životě civilním substitut státního návladního vídeňského, nyní oberleutnant-auditor a zpytatel provinilých ledví a duší českých.

Povím hned: dojista nám všem bylo ulehčením, že vojácká persekuce neužívala za nástroj lidí našich, lidí českých. Nedovedu si je absolutně představit v té úloze — jako spisovatel mám smysl pro jednotu slohu, a ta by byla bývala dojista silně porušena. Dr. Frank přejal české věci a české lidi od bukovinského dra Premingra.

Vybízí mě, abych se posadil — i hlas má příjemný, čistý, kovového zabarvení.

Ze šuplete vytahuje akt — můj akt — pozoruji, že i ruce má čistě pěstěné.

A ptá se mně, protestuji-li proti svému zatčení.

Ovšem že.

Upozorňuje mě, že je to formální věcí, že můj protest ničeho nezmění, pouze protáhnout může chod mé záležitosti o několik neděl. A že mi radí, abych neprotestoval.

Dobrá, neprotestuji tedy, ale srozuměn s kriminálem že nejsem, což ohlašuji jemu.

Usmívá se, ukazuje dvě řady čistých, zlatem plombovaných zubů a diktuje mládenci u psacího stroje protokol. Že neprotestuji. Stroj klape, nažloutlý komisní papír roste z jeho zubů, pokryt rovnoměrnými řádkami.

Teď vytahuje ze šuplete knihu. Bozi, moje knížka, mé verše „Krůpěje!"

Tušim-li prý, proč jsem byl zatčen?

Ne.

Pro čtyři básně z této knihy.

Vidím modrou tužkou zatrženo:

Na památku 5. listopadu 1905.
Humanita nemocniční.
MUDru Frant. Mesanymu.
Dvacet roků.

Lhostejná únava rázem se mne spadla. Jakže, opravdu pro tohle? A v celé mé činnosti literární jste nenašli ničeho jiného, než tyhle čtyři lapálie? Řekněte mi, je to možno?

Ano, pro tyhle čtyři básně.

Prochvěla mnou radost, nevýslovná radost: zabojuji si o svou svobodu! Což mohlo tohle ohrozit rakouskou velmoc a její pořádek? Na leccos byl jsem připraven — ale že pro takové veršíky budu vězněn a vyslýchán, ne, na tohle ne!

Bleskem mi kmitla duší vzpomínka na hraběte Jáchyma Ondřeje Šlika. Slavata ve svých Pamětech jakoby na posměch, cituje jeho list, psaný 2. března 1621 knížeti Lichtensteinovi. Že původem toho nešťastného z okna vyhození císařských místodržících není, že jen asi půldruhé hodiny před tím o tom zvěděl, že jim ani výstrahu dáti nemohl, že Matesovi z Thurnu „téměř až do pračky" odpor činil, Mates z Thurnu že je „falešný a zlopověstný člověk", jenž pány stavy hanebně podvedl a zavedl, že Šlik se pánů místodržících svýma rukama nedotkl — ubohý rebellant, nic mu neprospěl tenhle rozklad: 18. března byl jat kurfirstem saským, předán císařskému soudu a 21. června odpraven na Staroměstském rynku. Každá revoluce, ať aktivní či pasivní, má takové Šliky: podniknou a provádějí ji v přesvědčení, že jejich

věc je spravedlivá, když pak jejich věc zbankrotuje, opustí ji, zamlouvají, zapírají a křídují — jakoby byl někdy již pomohl způsob takové obrany těm, kteří byli podlehli a mohl zastavit pomstu těch, kteří zvítězili.

Moje pře je jasná a čistá — sláva bohům. Všecky ty básně jsou psány dávno před válkou, několikrát otištěny — nemusím zapírat a křídovat, neuměl bych ani hrát bědnou a zbytečnou roli hraběte Jáchyma Ondřeje Šlika.

A tak diktuji do protokolu: Prvé tři básně vyšly nezávadně v „Čase" roku 1905, 1908 a 1913, poslední v „Samostatnosti" 1913. Knižně vyšly — rovněž bez závady — v sbírkách mých Feuilletonů, potom „bei Umgruppierung meiner Werke" (abych užil moderního terminu) přejal jsem je do knihy drobné a časové lyriky, jež je jaksi mým deníkem, Krůpěje.

„A otištěním jich v čase války byl spáchán nový trestní čin," podotýká dr. Frank.

„Jenže byly zabaveny již 27. září 1915 a versifex zavřen teprv dnes — tedy po sedmi měsících," namítám já.

„Lhostejno. Zde není žádného promlčení. Měníváte něco ve vytištěných verších, když je připravujete pro knihu?"

„Velmi často. Rým, výraz, celé sloky."

„Jakým zřetelem jste při tom veden?"

„Uměleckým."

„Neměnil jste něco v řečených básních ad hoc, aby na příklad byla sesílena tendence?"

„Ne."

„Nemá váš nakladatel vlivu na obsah knihy? Čte ji, než ji dá do tisku?"

„Můj nakladatel ne. Dá ji do tisku tak, jak ji ode mě dostane. Zodpovědnost za všecko nesu jedině já."

Diktuje pokračování protokolu. Stroj klape, papír šumí.

— Zítra bych mohl být venku — napadá mi. Vždyť je to všecko tak zřejmé a očividné. Omyl, justiční omyl. Jsou-li to lidé, budu zítra u svých knih. —

„Přejal jste jen tyto čtyři básně z řečených knih feuilletonů, či ještě jiné?" pokračuje dr. Frank a dívá se na své růžové nehty.

„Celou řadu. Vlastně všecko, co bylo veršem psáno a v nich umístěno."

„Mohl byste mi je v seznamu zatrhnout?"

Zatrhávám a vidím, že je to dobrá třetina „Krůpějí."

„Tady je vaše psaní, jež jste psal při svém zatčení, co je v něm a kdo je Josefina Procházková?"

„To je moje služka a žádám ji, aby mi dala do kriminálu prádlo."

„Dobrá, dám je expedovat. Vaše záležitost je velmi jednoduchá, afera několika dní, přezkoušíme vaše údaje, v pátek či v sobotu — dnes máme úterek — dám vás zavolat a přejdeme k meritornímu výslechu, potom si vezmete obhájce —"

„Obhájce si nevezmu."

„Proč ne?"

„Není čeho hájit. Věci jsou jasné. To a to jsem psal a vytiskl, zde to je, vysvětlit to mohu pouze já — je-li v tom co trestného, trestejte."

„Ale obhájce musíte mít!"

„Ne. Seberete člověka a zavřete jej — já vás o to nijak nežádal—a teď řeknete: vem si obhájce. Nemám čeho křídovat a nedovolím nikomu, aby kroutil a točil mé verše. Ha, gegrafa, ta gegrafa."

„Jak chcete. Zde vám přečtu protokol dnešního výslechu —"

„Není třeba, slyšel jsem."

„Přečtu jej. Podepíšete."

Čte. Podepisuji.

Potom napsal na cedulku, jak dlouho trval výslech, a předává ji a mě domobrancům.

A zase jdeme cizími ulicemi. Domobranec napřed, domobranec vzadu, jedna dvě, jedna dvě, já civilními drobnými kroky mezi nimi. — — —

— Nemožno, aby mě zde drželi déle, než do konce týdne... Taková lapálie!... Vždyť jsme ve století dvacátém... Za týden budu dojista u svých knih — tak si myslím a je mi jako chroustu, než se dá do letu: zdvihne krovky, vystrčí hebké blány síťkovaných křídel a pohybuje jimi, jakoby je zkoušel a celé tělo se mu pohybuje, jakoby nabíral dechu pro slavný let. —

Dušek, skeptik, mě schlazuje: „Nevěřte jim, uvidíte, že ani v pátek ani v sobotu k meritornímu výslechu nepůjdete. Budou vás tu držet při ledu jako mě a nás všecky. . ."

IX.

„Vojenská justice — to je polyp s množstvím ramen a chapadel a koho jednou zachytí, ten se jí už nevyrve. A byt' jste se vyvinul i z jednoho toho chapadla, semknou vás dvě jiná a tři další klátí se vám nad hlavou. Má jen sílu — jinak sotva co. Namátl se jí k Rašínovi a Kramářovi ubožák Zamazal — dobrá, semkla Zamazala s nimi. Ale zlomyslnost vtipu je při tom rozhodně vyloučena — všecko, jen ne vtip," povídá Dušek.

Sedíme na posteli. V šedesátce vládne nálada skonávajícího dne. Obyvatelstvo kouří, hulánský strážmistr hvízdá si sentimentální vídeňskou odrhovačku, na všech leží melancholie večera. Nejvyšší okna protější budovy lesknou se červeně, denní světlo se zašeřuje.

„Budeme večeřet. Abych vás uvedl do naší domácnosti: máme zde malou komunistickou obec, jejímž hostem jste, dokud se nestanete členem. A členem se stanete příští sobotu, až budete moci přispět k aprovisaci," vykládá Dušek.

Nerozumím sice, ale souhlasím. Svěřil jsem se zapracovanému příteli úplně, neměl jsem valného smyslu pro všelijaké ty potřeby životní ani na svobodě.

Dušek dává znamení nějakému člověku, člověk přichází, ptá se očima, Dušek kývá hlavou, potom nás představuje. Člověk se jmenuje Declich. Podává mi beze slova ruku, odchází zas a shledává cos pod druhou postelí, na okně a ve svém kufru.

„Istrijský sedlák, slovanské jmeno, ale Ital. Na začátku války s Italií byl internován, potom mu udělali prohlídku ve stavení, našli podobizny Danta, Manzoniho a Cavallottiho — a milý papa Declich (říkáme mu všichni „papa" — je správcem naší menáže) ocitl se zde. Mají-li co jiného ještě proti němu, nevím. V tomto domě má každý člověk jeden koutek v duši, kam nedá nahlednout nikomu—až na zloděje, vrahy, podvodníky, lupiče, ti povědí vše, ba více než vše, aby se udělali v našich očích zajímavými."

Papa Declich staví zatím na stůl láhve vína, hrníček s máslem, vybaluje ze starých novin salám, šunku, sýr, ve škatulce od sirek má sůl, shledává skleničky, krájí chléb — hody mohou začít.

„Budi! Hedrich! Voronin!" svolává Dušek stolovníky.

Dlouhý hezký dobrovolník od pěchoty švihl sebou a již sedí u stolu. Budi, krasavec, dalmatský Srb — „drží jej tu již týdny, a bozi vědí, co z něho chtějí vytřepat."

„O tajných spolcích, spiknutích, o stycích s královstvím srbským — o všech věcech, o nichž člověk praničeho neví," směje se Budi. Zná mé jmeno a četl něco v překladech.

Hedrich se ostýchá. Malý infanteráček, jenž dělá dojem bahenního ptáčka. Tenké nožičky, nevelký trup, velkou hlavu, na bujné kštici nasazenou čepici s velkým stínítkem a cigaro s dlouhou špičkou v ústech. Drží jej v zubech tak, že je vztýčeno — a už dříve jsem jej pozoroval, že je tak drží ať hoří

nebo ne, skutečně, jako bahenní ptáček. A má dobrácké modré oči a poctivost v obličeji.

Papa Declich má také modré oči, ale ne tak rozevřené, jsou to oči chytré, bystré, jež dovedou i povídat i mlčet, upřímně se smát i soptit blesky, vidět všecko i nic, rozumět i nerozumět.

Voronin si nechce přisednout. Ostýchá se. Nejlíp je, nechat jej po jeho. Papa Declich mu odděluje ode všeho, Voronin děkuje svým: Spasibo, usedá do kouta na slamník a jí. Je Rus, byl prý lékárníkem kdesi u Moskvy, dostal se nějak k našim liniím a jako člověk podezřelý z vyzvědačství byl zavřen. Co v něm je, nikdo neví. Nemluví o sobě, je-li přímo tázán, neodpovídá a dělá nejhrubši práce v šedesátce; když přišel, byl hladov a měl jen to, co měl na sobě, sebrali se mu na košile, dali mu dobré kalhoty, Voronin vzal, poděkoval, ale ani tím dobrodiním důvěrného slova z něho nevylákali. A nejmenuje se Voronin — upletli mu to jmeno v kanceláři, zůstalo mu, slyší na ně a nijak je neopravuje. Někdo konstatoval, že o lékárnictví nemá ani potuchy.

Budi hovoří s Declichem italsky — italština Istrie a Dalmacie, jež je mi hodně cizí; Hedrich je ze Svitav, byl holičem ve Vídni, česky nerozumí. Vykládá mi svou historii: byl důstojnickým sluhou, dostal se svým pánem do Bělehradu, jeho pán vzal si tam na památku nějaké koberce, Hedrich několik lžic — ne stříbrných — obyčejných lžic, jeho pán je ve vyšetřování, Hedrich v kriminále. Ale je tu spokojen a netouži po svobodě. Holí a stříhá

vlasy profosům, klíčníkům i zatčeným, má se dobře, po ničem se mu nestejská — jen aby bylo takto dál.

Večeře je u konce. Papa Declich sbaluje a odnáší všecky zbytky. Hedrich rozděluje doutníky. Je to jeho honorář za holení.

Zase mám dojem čekárny na venkovské stanici. Lidé přecházejí, kouří, hovoří, hvízdají, ale vlak nejede a nejede.

„Dny jsou tu dlouhé, každý jako moře. A nudné, nesmírně nudné. Za to uvidíte, jak jsou krátké týdny a měsíce," vykládá Dušek. Papa Declich míní — je to jediná jeho německá věta — že nejhorší jsou tu ty první dva roky, potom že se žije už hladčeji, což, něco je na tom. „Ano, než si člověk zvykne"... pokračuje Dušek. „A mně už je tak, jakobych nikdy nebyl býval na svobodě a jakobych vícekrát neměl být. Přišel jsem sem z pražského kriminálu — ach, tam bylo jinak: návštěvy, jídla dost, a doma to bylo. Zde — než jsem se do všeho vpravil... Tenhle istrijský sedlák stal se mi v těch zlých časech přítelem. Těžko bylo dohovořit se, ale rozuměli jsme si. V zimě — zima je tu strašná, tma celý den, mráz, hotový mráz — seděli jsme zabaleni v dekách a povídali. On své, já své, a jednomu jak druhému bylo útěchou, že ho někdo poslouchá —"

Najednou se rozlilo jizbou světlo. Elektrická lampa u stropu zaplála a ozařuje čekárnu. Voronin vynesl z cely jakési byvší koště a zametá. Roznášejí se slamníky a kladou na podlahu.

Svádím s Duškem boj — nabízí mi svou postel. Prohrál jsem, musil jsem prohrát. Hedrich přiskočil a stele. Obrátil slamník, rozprostírá deku, na tvrdou podhlavničku klade Duškův polštářek.

„Ta lampa bude hořet?" ptám se.

„Ovšem, aby nás stráž mohla pozorovat. O deváté se zazvoní a kde kdo má jít spát. Arciže spí jen, kdo chce. Povídá se, kouří se, hrají v karty — a spí potom ve dne. Lidské povaze je vrozen vzdor. Ostatně ta lampa: nedávno vezli Vídní dva Angličany. Zajali je u Soluně a vezli je do Berlína. Na noc je dali sem, do garnisonního kriminálu. Večer se rozsvítí lampa. Důstojníci se svlékli a hledají, jak ji shasit. Nikde ničeho. Starší Angličan, štábní důstojník, začne mlátit do dveří. Stráž se ptá, co chce. Profosa sem! poroučí Angličan. Konečně přijde klíčník. — To světlo se musí shasit, jsme zvyklí spát ve tmě! — Klíčník krčí rameny, že prý lampa musí hořet. A odejde. Angličan vzal botu, práskl do stropu, lampa třeskla a shasla. Za chvíli shon: klíčník, profos — ale milý Angličan zařval, že teď s nimi nemá už co mluvit. Ráno přišel komandant kriminálu — Angličan mu vyložil krátce a jadrně, že chtěl mít shasnuto, že klíčník odepřel, že tedy shasil sám —"

Pronikavé zvonění rozlehlo se po kriminále.

„Devět hodin. Takhle nás zítra v pět budou budit!"

Položil jsem se. Bílé postavy vklouzají pod deky. Hovoří se šeptem. A kouří se dál.

U mé postele je jakási ventilace. Čtyřhranný otvor na chodbu, pokrytý dirkovaným plechem. Obracím se tak, abych vdechoval sem proudící vzduch.

A začínám srovnávat dojmy dne — byl velmi pohnutý — a dělám si bilanci prvých dojmů z kriminálu. Všecko je docela jinak, než si člověk byl představoval . . .

X.

Kam se oči obrátí — všude rovina. Nikde ani kopečku — rovina nedozírná. A luka, luka, svěží, květnatá, vonná luka. Nad nimi modré nebe, na nebi ani mráčku, a já stojím v nich na pěšině a rozhlížím se. Mám v sobě štěstí toho červnového žhavého dne a blaho člověka, jemuž ani vnitřní hlas, ani zevnější okolnost nepřipomíná, že má nějakou povinnost, že něco „musí". Nikam nemusím spěchat, k ničemu se připravovat, o ničem přemyšlet, není žádného „ty musíš" dnes, nebude ani zítra. Volnost je štěstím největším, a já ji mám úplně. Vydychuji z hluboka, náruč jsem rozevřel a prsty rukou rozložil jako vějíře — chci užít toho vonného vzduchu, objímat zlaté světlo dne, dát přístup smavému štěstí ke všem porům. Na temeni vysokých hor slýchá člověk hlas Věčnosti, v hlubokých lesích hovoří tajemné smutky, z pláně mořských vod mluví Nekonečnost k němu, v rovině cítí blaho animální volnosti — —

na blízku kdesi se žene rychlík a hlučně syče vypouští páru — —

to není rychlík — někdo zvoní už chvíli u dveří mého bytu — —

ne, jsem v kriminále — to je včerejší zvonek — vstávat, vstávat!

Lampa už nesvítí. S několika stran se ozývá hlučné: Auf! Auf!

Několik lidí hlasitě a táhle zívá. Někdo ujišťuje svého souseda, že vůbec oka nezamhouřil. Někdo se protahuje, až mu hlučně praská v kloubech. Někteří leží docela klidně, jakoby byla půlnoc.

„Pánové, vstávejte, postavíme se k raportu!" vybízí Dušek. Jeť komandantem šedesátky a zodpověden za pořádek v ní.

A má autoritu — již i ti poslední se vymrštili od podlahy, papa Declich s Hedrichem — Hedrich má již zase čepici na své bujné kštici — zdvihají slamníky na naší straně a skládají je tak, jak jsem je viděl včera, Voronin má své koště a zametá, na druhé straně také odtahují slamníky s podlahy, rovnají stoly, lavice — v několika minutách má šedesátka svůj denní vzhled.

„Nastoupit! Nastoupit! Už jsou vedle!" volá Dušek ode dveří.

Obyvatelstvo šedesátky se staví po vojensku do dvou řad. Nečesaní, rozespalí, neustrojení, v rukou ručníky, mýdlo a sklenice s kartáčky na zuby — čekají. Stojím mezi Declichem a Budim.

„Dvě hodiny bych ještě spal," povídá Budi teskně. Je mu dvaadvacet let.

„Pozor!" komanduje Dušek. Zařinčely klíče a otočily se v zámcích — ve dveřích stojí profos,

klíčník a nějaký infanterista v salonní bluze a elegantních jezdeckých holínkách. Knír má přitažený síťkovaným aparátem — na prvý pohled zdá se, že se byl namydlil k holení a byv vyrušen, neměl kdy se utřít.

Dušek hlásí vojensky „počet mužů" a že nikdo není nemocen. Profos počítá, infanterista zapisuje a ohlašuje nám, nově přišlým, že o půl desáté je lékařská prohlídka, v deset hodin že budeme představeni komandantovi věznice.

Odcházejí — dveře zůstávají otevřeny — a celá šedesátka se hrne ven.

„Pojďte, pojďte," pobízí mě Dušek, „budeme se mýt! Zde máte ručník a kousek mýdla."

Jdeme chodbou mimo otevřené dveře několika jizeb. Všude prázdno. Tam, kde se chodba zahýbá, je vykrojen veliký pravý úhel a v něm jsou umyvadla. Ve zdi několik kohoutků, pod nimi široké plechové potrubí — člověče, otoč kohoutkem, nakloň hlavu a myj se!

Ovšem — až se někde uvolní. Prozatím tísní se tu a tlačí spousta po pas nahých těl, voda stříká na všecky strany, lidé se prohýbají, odfrkují a hádají se, kdo se umyl, otírá se na chodbě nebo spěchá do své jizby, a ruchem tím se protlačují trestníci — hausmajstři, vlekoucí z cel noční kyblíky, s druhé strany mašírují jiní, vždy dva a dva, s velikými dřevěnými vály, na nichž stojí šálky černé tekutiny — černá káva, snídaně. Křičí se, kleje se, nadává, voda šumí z kohoutků a bije o plech, známí

si vypravují noviny, klíčníci hurtují, aby se spěchalo — pekelná vřava!

Konečně jsem také u kohoutku: ledová voda bije mi o hlavu, krk a záda — Dušek vedle mně míní, že tohle je největší požitek celého kriminálního života.

Vracíme se do šedesátky. Papa Declich už postavil naši snídani na stůl. Do černé tekutiny nalívá kondensované mléko, krájí chléb a zve nás usednout.

Bozi, kdyby to byla káva a kdyby na těch plechových miskách nebyly zřetelné stopy jídel z celého týdne a snad měsíce!

Klíčník vstrčil hlavu do dveří: „Rychle, rychle, na procházku!"

Poznamenávám honem, že v mnohém ohledu jsme za velikým kulturním národem německým tuze pozadu. Hned zde v té terminologii kriminální na příklad. Člověk vypravuje a vypravuje a při každé větě vidí, že nám chybí úplná kriminální terminologie. Klíčník! To není ten Beschliesser, pan Gehringer, jenž býval v dobách míru holičem v Ottakringu a nyní je strážcem podezřelých a nebezpečných českých individuí. A docela jinak už zní to jeho: Schnell, schnell, Spaziergang! než můj matný překlad. Německá Zimmer má také zcela jinou barvu než naše jizba, jak přeložit pojem Hausmeister (zmíním se o této hodnosti příležitostně, opravdu nevím, a ještě je řada jiných věcí, jež lze jen těžko a mdle vyjádřit v naší mateřštině. Naši předkové nezavírali patrně tak, aby se

vytvořilo kriminální názvosloví, a když jsme byli zavíráni my, vytvořil je národ vysoce kulturní, Němci. Tradici kriminální máme, pravda, velikou, ale terminologie nám schází...

Jdeme na procházku tedy. Ten malý dvoreček je to, kde jsem kdysi viděl chodit ruské důstojníky. Snad dvě, snad tři sta čverečních metrů. Okna záchodů a jizeb vylévají na něj všechen svůj zápach, nohy klouzají v chrchlech a slinách odplivujících lidí. Chodí jich tu k dvěma stům — všeho věku, všech národností, konfesí, starci i šibeničníci sotva škole odrostlí, židé polští i vídeňští, vojáci všech možných zbraní, zloději, lupiči, vrahové a my, velezrádci. Domobranci s nasazenými bajonety nás ostříhají, jde se po třech, čtyřech, vysoko nad hlavou modrá se prořídlé ranní nebe a na něm se švihá několik černých bodů, vlaštovky, které vyletly také asi na svou procházku.

„Dušku, je to možná: tuhle špínu, zápach, tuhle společnost, tohle všechno — pro čtyři básně?"

„Co chcete? Rakousko . . ."

Přes malou zídku, oddělující nás od druhého velkého dvora, díváme se k věži.

„To okno, kde jsou květiny, jde z Kramářovy útulny. Rašínova je tamhle," ukazuje Dušek. Vrtíme se na té malé elypse dále. Modrý kouř z cigaret a šedivý z doutníků mísí se a stoupá do výše jako dým ze spáleniště. Lidé hovoří, gestikulují, zastavují se, smějí se, nadávají. Jen někteří jdou jako stíny a nakláněji hlavu k zemi — snad nechtě-

jí ukazovat hoře života. Chodil bych také tak, kdybych tu byl nenašel Duška . . .

Pan Sponner se objevil ve dveřích. Je to druhý náš klíčník, četař toho času — hlas, pohled, rysy tváře: hrubec, Vídeňák z Hernalsu.

„Domů!" (Německy einrucken — zas už to má docela jinou barvu.)

Zahrčel za námi klíč.

Sedíme na posteli.

„S těmi druhými se seznámíme, až je trochu poznáme. Historii jejich vám povím, až se vrátíte od prohlídky a raportu," povídá Dušek.

Hedrich mě upravuje. Holí, češe a dává mi doutník, dobrý hoch. A vykládá mi ještě jednou historii o lžicích. Chtěl mít památku na Bělehrad, vzal je, nemají ceny ani dvou korun, prohlídka byla u jeho matky, ničeho nenašli, ale matka jim je sama vydala. Což — je tu šťasten, pan Dušek je tak hodný pán a všichni jsou k němu milí a laskaví.

Papa Declich kutí cosi u své postele. Budi vylezl na kupu slamníků a spí. Dva se zabrali do hry: na stole mají vyřezány čtverečky a hrají vlky a ovce. Rozřezali zátky a posunují kolečka ta rozvážlivě, jakoby hráli o tisíce. Jiní jim přihlížejí. Čas se plouží, jakoby měl v nohou dnu.

Vzpomínáme s Duškem na Prahu, přátele, známé a na minulost. Uvažujeme, co by být mohlo a co asi bude . . . „Nic platno, pokud válka trvá, budou nás tu držet," vzdychá Dušek. — Konečně

zařinčí klíč. Pan Sponner nás sbírá k lékařské prohlídce.

Vede nás chodbami, kde jsou na levé straně dveře do druhých jizeb, na pravé zamřížovaná okna s matnými skly — ta jdou na ulici, na svobodu.

Konečně jsme u lékaře. Pan Princz Arpád, assistenční lékař a šéf zdravotnictví kriminálu. Dobře živený pán, žid. Jeden z polských souvěrců jeho, člen naší šedesátky, se s ním zná z Karlových Varů. Zabrali se v tuze obsáhlou rozmluvu. My druzí čekáme.

Konečně jsem na řadě.

„Jste nemocen?"

„Ne."

„Proč jste tady?"

„Pro verše."

„Tak? Verše proti Rakousku? Já bych vás poslal do zákopů. Proč pak píšete takové věci?"

„Pane, jsem před lékařem nebo vyšetřujícím soudcem?" zasyčím zostra.

„Ah! Drzý jste taky? Ovšem: Čech! Jděte!" Lékařská prohlídka je skončena.

Pan Sponner se dívá na mě překvapeně . . .

Jdeme zase chodbami, stoupáme po schodech a zastavujeme se na chodbě před kanceláří.

Z jedné, jež má na dveřích tabulku: Rechnungsunteroffizier I. Klasse Alfred Papritz, vystoupí majestátně feldvebl. Rozepiatý plášť' jak je nosí rádi generálové, dlouhou důstojnickou šavli, kníry natočeny v es ist erreicht, v pohledu Já (s velkým J) — stane před námi a drtí nás chvíli očima. Někdo

na druhém křídle zašeptal. Feldvebl tam poslal blesk a hromové: kuš!

„Co jste proved?" ptá se mě.

„Psal jsem verše."

„Tak," a jde dál. K druhému.

U třetího se dává do řvaní. Popral se trochu v jizbě. Feldvebl mu šermuje pěstí před obličejem a hrozí mu, že ho rozseká.

Na to se rozčiluje ještě několikrát.

Když vyzkoumal všecky, postavil nás do fronty, potom komanduje: „Levou nohou nepohnout — „Ruht!" Bozi, jako na vojně, jako na vojně kdysi . .

Přichází komandant kriminálu, podplukovník Werner.

Habt Acht!

„Jak se jmenujete a proč jste zatčen?"

Povídám mu.

„Hm. Hm." Nic jiného neproslovuje.

A s tímto hm, hm přijal všecky členy dnešní fronty. Jen feldvebl několikrát zazuřil ještě místo něho.

Jsme hotovi.

A tím jsou přijímací obřady skončeny všecky a já jsem nyní řádným členem kriminálu.

XI.

Komandantem kriminálu je podplukovník, pan Werner, jeho náměstkem major, vrchní štábní profos je třetím v řadě mocných tohoto podsvětí, každé poschodí má pak viditelnou hlavu ve svém zvláštním profosovi, ale jedinou rozhodující auto-

ritou, pánem všech těchto pánů je ten, jenž dle hodnosti následuje za nimi všemi — účetní poddůstojník Alfred Papritz. Alfred Papritz, jejž jsem poznal při dopoledním raportu. On rozhoduje o všem, on zasahuje všude, a není moci, která by mu vzdorovala. Vězňové jsou bezmocni, a běda každému, kdo by si zatroufal zavzdorovat Papritzovi. Třesou se před ním i profosové, vrchní štábní profos jde mu opatrně s cesty, neboť Papritz jediný má sluch vyšších mocností a vůle jeho je vždy vůlí jejich.

Šly na něj žaloby a udání podepsaná i nepodepsaná k ministrovi vnitra, k ministrovi zeměbrany, k ministrovi války — ale výsledek byl jeden, všichni ti ministři odešli, přišli a byli zase jinými vystřídáni — ale Papritz zůstal. A po každé žalobě dal pocítiti vězňům svou moc: je dovoleno — a s ohledem na příšerné erární stravování je přímo nutno — že si vyšetřovanci smějí přilepšovat za své peníze na stravě, dávají si přinášet obědy z hostince, jednou nebo dvakrát za týden dodává jim hokynář ovšem pod kontrolou a prostřednictvím profoských kanceláří večeře — mstivý Papritz náhle rozkázal, že se nesmí dodávat vězňům ani toho ani onoho; je dále dovoleno o velkých svátcích donášet pro uvězněné balíky s potravinami — balíky ty se přísně prohlížejí, při čemž ovšem mnohá lepší část obsahu jejich „se ztratí" — Papritz zakázal i to. A žádné odvolání a marný každý protest! Z hostince a od hokynáře bral Papritz svůj určitý bakšiš, jak se povídalo, slušný bakšiš — jak veliké

musilo být hnutí pomstychtivosti v něm, když se dovedl tohoto zpropitného vzdát, nebo jak veliký musil být ten bakšiš už před tím, že nyní nemusil na něj už reflektovat a mohl pustit uzdu své vzteklosti! Ovšem, zmilostnil za nějaký čas opět — ale pochybuje se silně, že z lidských ohledů k vězňům.

Když se stal Hindenburg rakouským polním maršálkem, přibásnili mu Vídeňáci anekdotický vzdech, že by chtěl být ještě rakouským feldveblem — což kdyby byli poznali ti dobří anekdotáři svého feldvebla Papritze tak, jak jej poznali členové jiných rakouských národností v garnisonním vězení!

Vyšetřující auditoři odmítali rozhodně každé zakročení — do vnitřních záležitostí kriminálu se oni nepletou: oni člověka zatknou, vyslýchají, postaví konečně před soud — žije-li mezi tím aspoň trochu lidsky a jak vůbec žije, po tom jim není pranic.

„Prosím vás, Dušku, a kdo byl ten infanterista ráno v těch elegantních holinkách?"

„To byl pan Fiedler. Člověk světem i životem velmi procestovalý. Vídeňák, Němec, jenž mluví plynně všemi slovanskými jazyky, mluví tuze mnoho a přece ničeho nepoví. Aspoň o sobě ne. Je trestancem — má si odsedět pět či šest roků, a nikdo se zde nedověděl, proč. Zeptejte se — poví vam. A zeptejte se zítra — poví něco docela jiného. Byl v Asii, v Americe, zkušenosti má ohromné, vyzná se v řadě řemesel i kancelářských prací — ale jaký člověk za tím vším vězí, těžko říci. Zahaluje se do svých řečí, jako do mlhy. Je pravou

rukou profosovou, totiž profos sedí a kouří dýmku za dýmkou, a Fiedler pracuje. Výkazy, raporty, účty, objednávky — všecko dělá on. A při tom je jakýmsi malým Papritzem našeho přízemku. Jenže ne tak zuřivým. Žije rád sám a rád nechá žít i jiné. Pije dobrá vína, kouří dobré doutníky, dostane vše, nač si jen pomyslí — hokynář je všestranně uznalým člověkem a dodavatelem — a mimo to: víte, že zde máme celou řadu skutečných milionářů? V naší šedesátce na příklad máme dva — ten malý tlustý s velikou hlavou, tamhle stojí u okna, pan Fels, a vedle něho ten dlouhý, pan Goldenstein — židé z Haliče, majitelové petrolejových ložisk, v sousedních jizbách je jich také několik, říkáme jim censuristi, víte, takový boháč si zvykl vidět v penězích klíč, jenž otvírá všecko na světě, a smutno pro svět, že se v té víře nikdy nesklamal — nuž, uvidíte, že to zkusí i v kriminále, a oni se přesvědčí, že i v kriminále otvírá se tím klíčem všecko. Až se jim zachce novin — pan Fiedler obstará všecko. A při tom se usmívá, žertuje, běhá sem a tam, ráno si natočí fešácký svůj knír —"

„A je trestníkem?"

„To je jediné, co o něm víme jistého."

Klíče zachrastily v zámku — trestanci se nahrnuli ke dveřím, dveře se otevřely, dva hausmistři vhodili na podlahu špinavý vál s dvaceti miskami polévky a dvaceti miskami příkrmu — oběd. Trestanci se vrhají na vál, vybírají misky nejčistší a jako lup odnášejí si je ke stolům, k slamníkům, ke kufříkům, postaveným při stěnách.

Papa Declich byl jedním z prvních — jeť dojista už člověkem velké praxe a mnohých zkušeností tady — misky stojí na stole, porce Duškova, Hedrichova, Budiho, moje. Papa Declich kráji chléb. V polévce jsou kroupy, kusy jišky, veliké jako dětské pěstě, nerozkrájené zeleniny a několik kousků masa. A strašlivě mnoho pepře.

Okouším — pálí to na jazyku. Nemohu.

„Prosím vás, proč tolik pepře?" ptám se Hedricha.

„Protože vrchní kuchař je zajatý Rus, nějaký Asiat, jemu je tak po chuti a člověk aby potom pil a pil a žízně neuhasí," konstatuje s dobráckým rozhořčením náš holič.

„Zajatý Rus je tady vrchním kuchařem?" ptám se Duška.

„Ano, zajatý Rus. Nebo ruský zajatec, vyjde to na jedno," směje se Dušek; „co chcete? Rakousko! Ke všemu, co lidský rozum nechápe, je to slovo „Rakousko" klíčem a vysvětlením."

V jizbě se kleje. „Jídlo pro dobytek!" „Svinstvo!"

„Tohle by se mělo hlásit u raportu!" „Poslat ukázku do ministerstva války!" „Papritze tím živit, potvoru!" — a šálky lítají s většinou svého polévkového obsahu na vál zpět.

„Nedá se to jíst," míní Dušek resignovaně a odstrkává svou misku. „Musíme dočkat večera, potom se najíme. A já se přesvědčil, že úplně dostačí, nají-li se člověk jednou za den."

Budi, Hedrich odstrčili též své šálky. Papa Declich je přitahuje k sobě, vylovuje kousky masa, rozřezává, posoluje a pojídá s chlebem. Chutná mu — istrijský žaludek.

„Co je za příkrm?" ptám se, hledě na žlutavou, hustou polotekutinu v druhé misce.

„To jsou boby," povídá Budi, „a ty boby byly tu v pondělí v původní své podobě, ale že jsme je vrátili, poněvadž nebylo možno dostat je přes jazyk do hrdla, dali do nich v úterý mořské ryby, že však těmi rybami nasmrádly tak, že teprv nebylo možno jich pozřít, vrátili jsme je zas — dnes ryby z nich vybrali, rozvařili je, nalili do nich octa a my si máme k tomu dát jmeno: kaše — ale nic platno, ani v této transformaci se do nás nedostanou!" — a šálek Budiho letěl obloukem na vál, až kaše z něho vystříkla.

Kleje se a nadává na novo. Misky dopadají a zvoní, narážejíce do sebe na vále.

„Tohle jsou naše obědy — teď si dáme kousek chleba s máslem, večer teprv se docpeme! Papa, butiro!"

Papa Declich rozbaluje své papíry.

Hausmajstři vrazili do jizby a klejou nad spoustou nečistoty na válu.

„Teď to poplave do stoky," vykládá Hedrich, „kolik chudáků by se mohlo nasytit v Hernalsu a Ottakringu, kdyby se jim ty boby daly, než je ten ruský Asiat zkazil," a milý bahenní ptáček sahá do náprsní kapsy a vytahuje cigara: „Pane Dušku!"

Kouříme.

„Zmínil jste se o censuristech — co je to?"

„Pěkná historie. Asi osmdesát židů jsme sem dostali právě včera, kdy vy jste přišel. Z censury. A tam se dostali švindlem: podplatili komandanta vojenské listovní censury, hejtmana Moscheniho, — je tu ostatně také zavřen — čtyřmi, pěti, šesti tisíci, a censurovali a po případě udávali, našli-li co závadného. Lístky vojáků, poslané polní poštou, šly rukama jejich, lístky a dopisy psané vojákům z domova item — kdo ví, kolik rodinných neštěstí způsobili ti lidé v své službě... A teď jsou tu. A prasklo to také rakouským způsobem. Ve Vídni byla zavražděna nějaká prostitutka. Po vrahovi — jako obyčejně — ani stopy. V pozůstalosti její odkryla policie několik dopisů plukovního lékaře s jmenem a adresou jeho. Tedy k němu a prohlídku. Ale ani tak nenašli ničeho, co by vedlo k vypátrání vraha, za to přišli při tom na švindl censuristů. Plukovní lékař měl v něm prsty..."

V jizbě je odpolední poobědový klid. Někteří ještě kousají do krajíců chleba, jiní se natáhli na slamníky, kouří a dívají se zlým pohledem do neurčita.

Natáhl se i papa Declich, Budi chrápe zdravým spaním svého mládí. Hedrich leží s čepicí na hlavě a doutníkem, jenž se mu svezl do koutku rtů —

„Dušku, zdřimněme si!"

„Zdřimněme!"

XII.

Úterý — jeden, středa — dva, čtvrtek — tři — — cože, teprve tři dny? A mně připadá, že jsem tady už tři týdny, ne, tři měsíce, ba ještě déle. Daleko, daleko za mnou už je volnost moje, člověk si vzpomene na ni a u srdce to zabolí, začne myslit na budoucnost a zatmí se mu v hlavě. Ničeho jsem tak nemiloval na světě, jako tu volnost svoji, nedovedl jsem si ani představit, že by bylo možno žíti bez ní — a hle, žiji zde, žiji beze slunce, vzduchu, v špíně, o hladu, se zloději, podvodníky, lupiči a vrahy, jež lidská společnost vyvrhla ze svého středu, dívám se, jak plynoucí čas odnáší nenávratné hodiny života mého — a kdykoli hořká vlna stesku zvedne se mi v duši, potlačím ji, nedám znát na sobě ani stínečku pohnutí a tvářím se tak domácně, jakobych tu byl býval již roky a měl být doživotně. Neboť: Dantone, žádnou slabost! Neviděl ji nikdo nikdy na mně na onom světě, nesmí ji nikdo vidět ani tady, v špinavé usazenině dna lidské společnosti. Člověk tady zmimikruje, pravda, přizpůsobí se novému prostředí, ale duši svou nevysvlekne jako ti druzí a nepostaví ji tetelící se na oči diváků. Slovo stesku nesmí přes rty, vzdychnutí nesmí z prsou, a ani záchvěv smutku nesmí vyjít pohledem z očí. Všechno zůstane v duši a tam ať zkrystalisuje — je už tam sbírka takových krystalů vzteku a nenávisti, ať je jich ještě víc. Není papíru a psát se tu ostatně vůbec nesmí, mlčmež tedy. Tu radu bych ostatně dal všem ve-

lectěným státům (panují-li ještě někde takové poměry, jako v tomto): zavíráte-li básníky, dejte jim papír, tužky a ať jen píší! Verše, prosu, všecko jedno. Co mají v duši, odepíši se z ní, a třeba kritika se potom tvářila nad tím všelijak, vy budete spokojeni. Zpívat je nechejte, když už je dáváte do klecí, neboť to, co musí zkrystalisovat v nich, bývá pak horší než dynamit...

Včera večer k deváté hodině, než zaplála lampa, zaslechl jsem zavolání chocholouše. Kratičkou jásavou škálu, jakoby pozdrav známého známému. Nikdo ho neslyšel, já jediný. A milý mně byl. Pták přiletěl asi ze vzdálených polí, přenesl se přes předměstí, usedl na hřeben střechy kriminálu a zavolal, pozdravil. Jakoby věděl, že tam dole za mřížemi sedí básník, milenec volnosti, a dívá se na poslední zásvity dne v protějších oknech.

A v noci na to jsem snil zase krásně. Byl jsem s drahými lidmi kdesi. Slunce svítilo nádherně, a svět byl tak svěží, čarovný. A pocit volnosti jsem měl, všichni jsme byli volni, a proto byl ten svět tak rozkošný. Vysoká postava antické bohyně — Artemis řekl jsem si — vyšla z blízkého háje, stanula na okraji, odhrnula větvičku břízy, zaclánějící jí oči, zadívala se na mě a usmála se — — —

Dušek odešel ráno do kanceláře. Profos potřebuje ještě jednu výpomocnou sílu, pan Fiedler nestačí, agenda úžasně vzrostla — je nás víc, než byli zařízeni. Velitelství (komando) jizby odevzdal hulánskému strážmistrovi. Strážmistr byl v civilu

kavárníkem kdesi v zastrčené uličce v pátém okresu, za války narukoval ve své šarži do nějaké nemocnice, obstarával tam cosi v proviantuře a tak se stalo prý, že nějaké cigarety byly prý objednány, ale marodi jich nedostali, větším dílem prý je vykouřili hosté kavárny v pátém okresu — to všecko prý však není pravdou — strážmistr se bije v prsa a přísahá, že jeho čest je mu vším a bere za svědka pana Karla, infanteristu, jenž je obviněn také (a ovšem také neprávem), že měl v kasárnách nenechavou ruku a pan Karl (upozorňuji že v kriminále se přísně dbá stykových slušných forem — „pan" nesmí chybět při žádném oslovení: pan Fiedler, pan Karl, pan strážmistr), potvrzuje, že kdyby měli sedět v kriminálech jen ti, kdož mají opravdu nějaké máslo na hlavě (Butter am Schädel), musili by v šedesátce být docela jiní lidé, než zde jsou. Ovšem, že se podívali oba k našemu stolu, jakoby činili tichou výjimku (seděl jsem při něm já, Budi a papa Declich — Dušek už úřadoval). Pan Karl i pan strážmistr jsou totiž patrioty.

Pan strážmistr přejal velení — dobrá. Ale za chvíli přišel ke mně, jak prý to navleci při ranním a večerním raportu, nepřijde-li profos, on že prý jako strážmistr nemůže „poslušně hlásit" klíčníkům Sponnerovi a Gehringovi, kteří jsou pouze četaři! Ujistil jsem jej tuze vážně, že opravdu nemůže. Načež šel k censuristům, vyložil jim těžkou situaci a dotvrdil ji mým dobrozdáním — censuristé jej poslouchali, kývali hlavami, říkali: jo, jo ale iniciativně se nijak nevyjádřili, proto se

obrátil pan strážmistr k panu Nicolodimu. Nicolodi seděl celý den opřen o hůl na svém kufru. Stařeček sedmdesátiletý na kratičkých nožičkách, které jej stěží přenesly přes jizbu, a bylo-li nutno vyjít, musil jej někdo vést, Ital z Rovereda, byl tu již několik neděl. Od počátku války byl v táboře uprchlíků, potom se provedla u něho v Roveredu domovní prohlídka a našly se v skladišti jeho (byl kupcem a vlastně již na odpočinku a obchod vedla dcera jeho se zetěm, ti prchli do Italie) prapory v italských barvách — marně namítal, že jich tam nedal, že o nich nevěděl, že leta a leta ve skladišti onom nebyl a jít tam ani neměl zájmu ani možnosti — převezli jej do Vídně a do kriminálu. Německy neznal ani slova, maloučko už viděl — papa Declich dovedl jej ráno k vodovodu, potom jej ustrojil, zahalil do pledu, dal mu hůl do ruky a posadil jej na kufr — stařec seděl celý den bez pohnutí a beze slova. Myslil, nemyslil a myslil-li, co myslil — vědí bozi. A tak když mu pan strážmistr vyložil (a možno že vykládaje jemu, vykládal tu obtížnou záležitost zase jen sobě — Vídeňáci už jsou tací, že myslí a přemýšlí nahlas), zabručel jen své hm a rozkašlal se.

Přišel Hedrich z pochůzky. Poholil v několika jizbách a chtěl si odpočinout. Nasadil doutník do špičky, zapálil a usedl k nám. Pan strážmistr mu vysypal ihned svou tíživou otázku. Bahenní ptáček podíval se po jizbě a proslovil rozvážně: „Přijde-li profos, hlaste mu vy, přijde-li klíčník, ať hlásí četař Kretzer."

Pan strážmistr zajásal. Poklepal Hedrichovi na rameno, požádal jej o cigaretu a šel vykládat censuristům, jak to provede.

Pan Kretzer, četař od Deutschmeistrů, měl nepřekonatelný odpor k zákopům. Šest měsíců se skrýval ve Vídni, aby jim ušel, ale vyslídili ho přec. Chlapík jako hora, silák neobyčejný, jen tu osudnou slabost měl, a ta ho přivedla mezi nás. Apetyt měl velkolepý, a byl by se cítil v šedesátce přímo blaženě, kdyby toho apetytu právě nebylo. Však mu dal pan strážmistr v šlechetném hnutí duše krajíc chleba, když byl projevil svůj souhlas s raportováním.

Nového člena jsme dostali. Nazrzlý, pihovatý člověk ve světlém svrchníku vstoupil do jizby, rozhledl se a přistoupil k nám. Censurista. Očima, tváří, hlasem — žid. Ptal se, může-li napsat a poslat odtud lístek —

Komu?

Dámě. Má s ní dneska schůzku.

Nemožno. Jen v neděli lze psát.

Tedy zatelegrafovat.

Nemožno. Dokud nebyl u výslechu, nesmí myslit na nějaký styk se světem.

Ale snad by klíčník? —

Neradíme mu.

Chce jí jen říci, že nemůže teď po několik dní přijít, že je v sanatoriu.

„Sanatorium je zastaralý termín, my říkáme sirotčinec,“ vykládám mu vážně.

Proč prý jsem tady?

„Rozšiřoval jsem škatulky se sardinkami, věře, že jsou to sardinky, ale přišli na to že jsou to nitroglycerinové pumy, sebrali mi je a nyní jsem vyšetřován pro zločin proti bezpečnosti osob slaboduchých dle § 7580."

Představuje se: „Redaktor dr. Smrecsanyi."

Budi se dal do smíchu: „A před tím jste se jmenoval?"

Redaktor se směje též.

Vida, nezkazí vtip.

„Redaktor čeho?''

„Reichspostu."

Reichspostu? Bozi moji! Nemesis nesmrtelná — aspoň takto . . .

„Psát nemůžete, telegrafovat také ne a něco jiného, než pravdu, vám nepropustí. Vyšetřující auditor všecko censuruje, kriminál každý váš projev opatří razítkem —"

„Ale to je strašné," přerušuje mě, „co jí jen řeknu? Dnes čeká, zítra bude čekat—''

„Kde čeká?" ptá se Hedrich zvědavě.

„V kostele svatého Štěpána."

„Ne v templu?", nadhazuje zlomyslně Budi.

„Jsem redaktorem Reichspostu a proto rőmisch-katholisch, Reichspost by žida nevzala.''

„Sundejte si svrchník a zařiďte se po domácku," radí Hedrich.

„Hier nur erste zwei Jahr nicht angenehm," proslavuje papa Declich svou jedinou německou pravdu.

XIII.

Sobota.

Včera večer k deváté hodině zaslechl jsem zase zavolání chocholoušovo. Zaslechl je i pan Kretzer, upozornil ostatní, a celá jizba naslouchala. Chocholouš zapěl svou kratičkou jásavou písničku několikrát a umlkl.

Chvíli bylo v jizbě stísněné ticho.

„Chtěl bych mít jeho svobodu," rozhovořil se pan Fels.

„Ale ne sedět s ní na hřebenu střechy," podotkl pan Goldenstein. „Šel bych dnes do kabaretu. A především bych se najedl."

„Ach porci uzeného, zelí, knedlík!" zahoroval pan strážmistr.

„Ne, napřed rybu, porci ryby v rosolu, na to roštěnku s bramborem, na roštěnce připálenou cibuli, po ní kuřátko se zavařeným ovocem — u Meisl a Schadn mají znamenité zavařeniny — sklenici plzeňského k tomu, ne, hned dvě bych dal postavit před sebe a nějaký moučník —"

„Neprovokujte! Zabiji vás!" hrozil s komickou zoufalostí pan Goldenstein — ale ta komika byla dělaná a zoufalost pod ní pravá.

Ten, jenž zahoroval o obšírné večeři, zove se Fröhlich, Abraham Fröhlich podle kriminálních záznamů, Adolfem Fröhlichem jmenuje jej štít jeho firmy a vídeňská společnost. Také censurista. —

„A což — já po svobodě netoužím," povídal přesvědčivě Hedrich. „Dokud je tady pan Dušek a vy (platilo mně), jsem tu rád."

„Jsem zde také spokojen," mínil pan Kretzer, „kdybych dnes vyšel, jsem ve čtyřiadvaceti hodinách v zákopech, a já o ně nijak nestojím. Jen jíst kdyby člověku dali tady!"

„Ano, jíst!" souhlasilo několik hladových. V poledne totiž objevily se na válu vedle nemožně opepřené vodové polévky brambory. Brambory ty byly úplně rozvařené a v kaši z nich byla klubka nemožně paprikované jišky. Nikdo nejedl. Hedrich strašlivě proklel zajatce Rusa, „Asiata, jenž je tu vrchním kuchařem, chlapa se šikmýma čínskýma očima, jenž si dojista strojí pro svou tabuli zvlášť'." — Kde kdo dojedl svou porci chleba (osoby vojenské dostávají půl bochánku, civilisté pětinu), týdenní zásoby došly — ach, pátek je prý tu „dnem nejprotivnějším," jak mi vyložil Budi, ale náš papa Declich vybalil k večeři ze svých mokrých hadříčků a papírů kus sýra, másla, otevřel krabičku sardinek, a jedli jsme. Tiše a bez chuti — patnáct párů očí dívalo se k našemu stolu chtivě a zlostně, a my jedli rychle a bez řeči, jako bychom byli to jídlo někde uloupili.

„No, zítra se také najíme," těšil pan strážmistr pana Karla.

„A napijeme — tři láhve vína jsem si objednal."

Podotýkám: láhev vína — zní slibně a hodně velkopansky, ale i tyto láhve vína dodával sobotu co sobotu hokynář, víno červené i bílé, vlastního

plnění, záhadné chuti (poněkud limonáda, poněkud ocet, poněkud lih, valně voda), a dřevěnělo po něm v hlavě.

Spat se šlo dřív, než zvonec nakázal a obvyklých hovorů se slamníku ku slamníku nebylo. Ani se nekouřilo — nebylo čeho. Takový pátek nemá jiného významu, než že nás dopravil o čtyřiadvacet hodin blíže k svobodě.

A o ní jsem snil zas. Zdálo se mi, že se plavím v člunu po moři. Do plachty opírá se mi vítr, provaz její mám otočený kolem pěsti, druhou rukou kormidluji, člun, poněkud nakloněn, letí rozčeřenou plání, rozbíjené vlny tleskají mu o boky, já toužím dostat se co nejdřív dál, dál — nevím odkud a co tam bylo — ale dál, pryč.

Probudilo mě rachocení dveří. Všechny hlavy zdvihly se na slamnících: pan Sponner přivádí nového spolubydlitele. Starší člověk v dělostřelecké uniformě.

Mnohohlasné klení. Kam s ním? Místa tu není. Pan Sponner prohlásil, po tom že mu není nic, práskl dveřmi a zavřel. Všecko s hlukem co největším — neboť rámus je jaksi solí vojenské discipliny vůbec a kriminální zvlášť.

„Já si lehnu třeba tady na stůl," prohlásil dělostřelec konejšivě. „Mně to nevadí, člověk je zvyklý všemu." Hodil na stůl plášť a připravoval se k odpočinku.

„A proč jste tady?" ptá se dr. Smrecsanyi. (To „proč jste tady" je obvyklou uvítací formulkou.)

„Proč? Několik párů bot ztratilo se z magacínu a kantýnská udala nás. Tři jsme, jeden je v prvém, druhý ve druhém poschodí. Baba zatracená!''

Chvíli ještě, sedě poloodstrojen na stole, dokazoval svou nevinu. Když pak viděl, že se hlavy sklonily na slamníky a oči se zavřely, umlkl, převalil se na dřevo a schoulil se pod svůj plášť.

To byl pátek.

A dnes je tedy den, k němuž se vzpínaly naděje, sny a touhy mých spolubydlitelů už od středy. Počkejte, v sobotu! Už kdyby tu byla sobota! Těším se na sobotu!

Přišli jsme z procházky, a zaslíbený den ten začíná vyvádět své kousky:

Voronin vzal fragment koštěte a zametá. Přihlížíme — člověka, zbaveného volnosti a pohybu, zajímá vše, co se děje, ať je to cokoli. Voronin zviřuje prach, prach se vznáší do výše, tvoří mnohotvárnou mlhu a padá zas na podlahu, na slamníky, na pověšené ručníky, na pláště i na nás, vděčné diváky.

Papa Declich a včerejší dělostřelec přivlekli džber ledové vody, vykasali rukávy u košile, vychrstli vodu na podlahu, načež Voronin ji rozhání svým koštětem sem a tam, až je z ní černá louže. Dělostřelec jezdí v ní kartáčem, jenž už dávno nemá svých ostnů a papa Declich tepe v ní černým hadrem. Louže takto poháněná valí se od stěny ke stěně, konečně se obrací ku práhu jizby, kde jí však papa Declich nadskočí, hadrem svým sbírá a vyždímává do džberu.

Díváme se. Censuristi sedí na druhém stolu a klátí nohama ve vzduchu. Budi leží na nakupených slamnících, pan Karl vedle něho (píská při tom melodii z „Veselé vdovy" a píská ji umělecky), pan strážmistr s panem četařem Kretzrem vylezli na druhou kupu slamníků, dívají se taktéž, při čemž pan strážmistr vypravuje o svém rytmistrovi, jenž, kdyby jen tušil, kde a proč se on (pan strážmistr) ocitl, pokoje by si nedal, dokud by ho nevysvobodil, stařeček Nicolodi sedí na svém kufru a také se dívá — Hedrich poletuje po kriminále kdesi a holí. Dušek píše v kanceláři u profosa — ostatní stojí u stěn a také přihlížejí. Jak skromným se stane člověk, jak beznáročným, jakým nepatrným divadlem dovede se spokojit tady!

Pan strážmistr mě náhle vyzývá, abych vylezl k nim a podíval se z okna. Zvenčí ze dvora jsou slyšny rychlé kroky — dívám se: dr. Kramář! S hlavou nakloněnou ku předu letí takřka po obvodu čtverce velkého dvora. Domobranci s bajonety hlídají jej a dávají pozor, aby se nedorozumíval s drem. Rašínem, jenž se prochází krokem ležerním, jako by ani nebyl v kriminále —; nutno však seskočit, domobranec mě zpozoroval a hrozí mi.

Dr. Kramář... sešli jsme se... a tady... Co bude z toho všeho? Těžko si představit. Mám ze své rodné země dojem šedivé neproniknutelné mlhy. Nevím, co se tam děje, nevím, je-li tam trochu víry, trochu naděje, myslí-li někdo na nás a na to, co přijde. Ale což — mlha se rozplyne,

slunce musí vyjít, leč uvidíme ten východ též my? A ne-li... exoriare aliquis... Není sebevražednější politiky, než vyrábět mučedníky nespokojenému národu —

„Dr. Kramář je velmi nadaný člověk," míní pan strážmistr.

„Dojista."

„A takhle zde lítá den, co den. To není chůze" —

„Kde je dr. Kramář?" ptá se Smrecsanyi a vylezá na slamníky.

„Jděte dolů! kdyby vás udali, budu mít opletání já," strká jej pan strážmistr-Zimmerkommandant.

Pan strážmistr je Vídeňák, antisemita už tedy rodem — neví však, že dr. Smrecsanyi je römichkatolisch a redaktorem zbožné Reichspost.

Vzduch v jizbě je vlhký, podlaha ještě mokrá. Seskočil jsem a měřím ji. Má délky deset kroků, krok sedmdesátpět centimetrů, tedy sedm a půl metru. Něco se dá dělat — zabíjet čas a provádět pohyb.

„Páni zločinci, shnila by nám krev tímhle věčným sezením a povalováním se. V kriminále, pravda, má se sedět, ale my budeme revoltovat, my budeme chodit. Vždy po třech. Chodíme-li půldruhé hodiny denně od stěny ke stěně, urazíme šest kilometrů, k tomu dva kilometry půlhodinové ranní procházky na dvorku, odpoledne též dva — dohromady deset kilometrů — to stačí. Pánové Fels a Goldenstein, nastoupit ke mně, začneme! A vy ostatní smluvte se — škoda každé minuty."

Proslovil jsem tuto řeč, censuristé Fels a Goldenstein přistoupili a mašírujeme.

Druzí rokují a uznávají, že je to správné.

Rytmus nás nese, oba censuristé si libují, že ujde čas a že je to zdravé. Druzí se dívají na nás. Pan Karl zanotoval pochod Radetzkého, pan strážmistr mu přizvukuje.

„Odkud vy berete ten svůj klid?" ptá se mně pan Fels.

„Čisté svědomí."

„A odsoudí-li vás?"

„Odsoudí sebe. I kdybych šel k šibenici, hvízdal bych si Marsaillesu."

„Vy Češi jste podivuhodný národ."

Kroky duní jizbou. Pan Smrecsanyi se chce připojit. „Jděte pryč," odbývá jej pan Fels, „nejste v našem ternu. Je poručeno pouze po třech."

Před polednem přichází pan Fiedler a vyzývá všechny jít do kanceláře. Kuřivo je tu. Řítí se z jizby a chodbou dvacet lidí, jakoby šlo o návrat do onoho světa.

Za chvíli jsou zase tady a mraky dýmu tetelí se vzduchem a plynou mřížemi okenek ven. Platí se a rozdává. Voronin, ordonance, bere a schovává cigara a cigaret a děkuje svým tichým: Spasibo. Hedrich se vrací a vybírá z kapes týdenní svůj žold: cigara a cigarety.

„Ať už je hlad, jen když je kouření," míní pan strážmistr.

Hausmistři se přihnali s válem. Co je? Zelenina. Nadávky a kletby.

Z polévky vylovují kousky masa, zeleniny se nikdo nedotýká. Hedrich vykládá o ruském Asiatovi, co prý to za lotra.

Odpolední procházka odpadá — budeme přejímat objednané potraviny. Hokynář je právě dodal. Zas úprk ke kanceláři profosově. Profos tam sedí v tichém přemítání, kouře z dýmky, Dušek píše, pan Fiedler rozděluje máslo, sýr, šunku, salám, sardinky, marmeládu, víno, Krondorfku, sklenice, lžíce — co kdo objednal. V čepicích a kloboucích neseme si svou „ausspeise" do jizby.

A už je tu večerní raport. Profos, klíčník a pan Fiedler spočtli nás, dveře zapadly — konec dne. Jsou tři hodiny odpoledne. Kdyby nyní někdo i na smrt onemocněl — marno vše, musí čekat do zítřejšího rána. Pro lidské potřeby je postaven do cely džber.

Čelisti pracují a kouří se při tom.

A jizba duní pod kroky terna, „žeroucího právě kilometry". To je nový termin.

XIV.

Večerní stíny kladou se na okna protější budovy a vlézají do šedivé mlhy naší šedesátky. Přestalo se jíst, tím více se kouří. A sdílná smírná nálada se rozložila jizbou. Pan strážmistr klečí u starého Nicolodiho a vykládá mu, že tohle přec jednou přestane, že nás pustí na svobodu, že Nicolodi pojede na teplý jih a on, pan strážmistr, vrátí se do své ka-

várny. Pan Fröhlich vypravuje dru. Smrecsanyimu o svém synovi, chlapci desítiletém, dítěti zázračně nadaném, načež pan Smrecsanyi líčí jemu krásu a duševní přednosti jisté dámy, s kterou se měl sejít, když se ocitl mezi námi. Pan Fels s panem Goldensteinem rozhovořili se o nějakém povedeném taškáři haličském a oživují si vzájemně jeho čtveráctví. Četař Kretzer prochází se s panem Karlem a šeptají si asi velmi zajímavé věci, neboť jsou hluší pro vše, co se děje kolem nich. Dělostřelec hraje s Hedrichem na druhém stole vlky a ovce, Hedrich je tak zabrán hrou, že i kouřit zapomněl — několik diváků sleduje ten zápas, Voronin tiše, jiní kritisují a radí, což dělostřelce rozčiluje tak, že kleje a velmi důtklivě všechny varuje. My sedíme s Duškem, Declichem a Budim u stolu druhého a probíráme tiše naše spolubydlitele. Pro vězně politické má papa Declich termin „patriot", pro ostatní „Fallot" — my jsme patrioti, Voronin je patriot, stařeček Nicolodi je patriot, jinak jsou zde vesměs Falloti až na Hedricha, jenž není ani patriot ani Fallot, ale poveretto, chudák, Massimo Fallot je questo Tironi, tamhle ten Tironi.

Tironi je malý mužíček, maličký skoro jako Nicolodi, naduřelý, nechutně nečistý, hlučně se směje, až se rozkašle a páchne několika zápachy, pročež každý, ke komu přistoupí, hledí zbýt se jeho společnosti co nejrychleji. Byl lékárníkem v Skadru a zapletl prý se i se Srby i s Rakušany, Rakušani jej sebrali a zavřeli. Je-li Albanec či Ital —

těžko říci. Mluví dobře německy, dobře italsky, turecky, srbsky, řecky — Fallot ve všech řečech, ve všech národnostech, jak tvrdí Budi, dítě Kotoru, jenž jej zná z dřívějších let a přísahá, že je to člověk všeho schopný. Tironi je vždy v růžové náladě, pro každého, na koho se podívá, má slazený úsměv a podlízavý žert — ohlušené svědomí dává svému nositeli právě takový smavý klid, jako svědomí čisté.

A hle, řeč o vlku — a massimo Fallot se přišourává k nám a usedá si vedle Budiho. Papa Declich promluvil ke mně posunkem odporu, přehoupl se a odešel ke své posteli. Tironi s mlsností starce popisuje Budimu návštěvu svou v nějaké slavné vykřičené místnosti, v Cařihradě . . .

„Dušku, sobota je u konce."

Uhodl, z čeho ta věta vyplynula: „Frank? Neříkal jsem vám to předem? Kolik takových sobot ještě přejde! Eh!"

Zvenčí k nám vrazil zpěv. Jeden hlas začal a nyní vpadl celý sbor.

„Co je to?"

„Polští židé v čtyřiašedesátce. Kandidáti rabinátu. Jest jich tam asi pětadvacet. Chtěli se vykličkovat z vojny — ostatně u polských židů nikdo neví, na čem je. Ani vojenský soud. Mají je tu již několik měsíců a nemohou z nich ničeho dostat. Nemají dokumentů — všechno prý přišlo na zmar při ruské invasi — mají jen potvrzení od svých starostů, že skutečně kandidáty rabinátu jsou, ale několik těch starostů je tu zavřeno s nimi.

Pro jistotu — neboť ta potvrzení jsou tuze podezřelá. Vidíváte je na procházce: byl obchodníkem, byl úředníkem v záložně, byl nájemcem statku, byl holičem, byl soukromníkem — přišla válka, a prohlásil se za kandidáta rabinátu, tedy studujícího židovské svaté theologie, jenž má nárok na osvobození od vojny, starostové jim dali papíry s potvrzením, že skutečně jsou v učení, ten u toho rabína, ten u onoho, ten zas studuje doma, až celá věc začala být vojákům podezřelá a sbírali je. Jedí rituálně, totiž zdejší spolek židovský Dobročinnost dodává jim sem rituálně připravovaná jídla. Papritz, velký antisemita dostane časem záchvat zuřivosti a zakáže jim to — židé hladoví, deputace zatím chodí k Papritzovi, až zas milostivě dovolí, aby za pár dní zakázal na novo — nu, a o šábesu zpívají takto své náboženské písně."

Poslouchám — zpěv se táhne melancholicky, žalobně, toužebně, potom udeří několik silných tonů, a sbor pěje cosi mohutně vítězného, jásavého, velikého — Goldmark prý vzal z takových zpěvů motivy ke své Sábské královně — —

Ale co to najednou? S druhé strany se ozvala muzika, vojenská muzika — bubny, polnice, bubny jsou zvláště silné — a do toho výkřiky — jakoby vojenská hudba hrála v cirku — jakoby ředitel dával povely krasojezdkyni — nebo komandoval skákající lvy — pekelná muzika — bubny a činely přehlušují všechno — zpěv židů v tom tone, zaniká, jen chvilkou vynikne ještě nějaký vyšší ton — co je to?

„Hausmistři, Kranz," vysvětluje Hedrich, jenž odešel rozpálen od vlků a ovcí a přisedl k nám, „Kranz dělá cirkus, hausmistři muziku. Nemá rád židy a takhle jim kazí jejich pobožnost."

„A kdo jsou to ti hausmistři?"

„Trestanci. Každý má už několik roků. Kranz má nyní šest. Fiedler je také mezi nimi. Starají se o čistotu kriminálu. Jsou všichni v jedné jizbě, ráno musí vstát první, zametat, vynést džbery, nosit snídaně, mýt chodby a záchody —a při tom žijí v náramném blahobytu. Mají své výnosné kšeftíky, obstarají vše, čeho si kdo přeje, nikdo nevyzpytuje, jakými cestami, pohybují se po kriminále volně, jíst a pít mají, co hrdlo ráčí a v sobotu se takto veselí."

Muzika hřmí dál. Muzika suchá — bez trub a fagotů, jen bubny a činely. A výkřiky, hulákání, řev — celý kriminál to musí slyšet, a nejen kriminál, jistě i okolní ulice. Bum, bum, bumbumbum, trrr, čin, čin, čin — —

Dnes nezaslechnu svého chocholouše.

Lampa se rozžehla u stropu.

„Půjdeme spat," vítá ji Budi, aby se zbavil Tironiho.

Slamníky poletují a dopadají na zem. Voronin chrastí svým koštětem po podlaze. Stoly se odšupují, lidé jsou spokojeni a zdá se, že si dnes ulehnou klidně.

Bum, bum, bumbumbum, trrr, čin čin, čin — —

„Čím to provádějí?"

„Vším, co vydává nějaký zvuk. Bijí do stolu, o zem, mlátí miskou o misku, noži bubnují o dřevo — je jich tam dvacet."

„A Fiedler?"

„Pije, kouří a řve. Však uvidíte, jak bude zítra vypadat."

Hedrich mi ustlal. Stele umělecky. Urovná a uhladí všecko, ručník mi pověsí tak, aby mi nepadalo světlo do obličeje — milý, hodný hoch.

Bum, bum, čin, čin, čin — — —

Mně to nevadí, usnu při každém hřmotu, usnu vždy, když chci spat.

Na zemi se hovoří se slamníku k slamníku. Dělostřelec leží zas na stole. A stále se kouří.

Bum, bum, čin, čin, čin, trrrr —

— Frank mě nezavolal, nevyslechl — napadá mi. Ale což — jen klid, klid. Neseme zde kus cti své vlasti, tedy: žádnou slabost. Básníci formují duši národa. Básníci a filosofové. Ne politici, ne advokáti, ne chirurgové, ne technici. A proto je v pořádku, že nás zavírají. Duše národa je rebelantská — naše to dílo. Básníci tvořili kdysi lidem bohy — Homer, básníci Starého testamentu — básníci Nového zákona — teď tvoří lidi. Dokud tvořili bohy, bylo jim dobře — o slávu rodiště Homerova hádalo se sedm měst — příroda se jim kořila — — Orfeus krotil divou zvěř — Ariona zachránil delfín před utopením — Ibyka mstili jeřábové — na Aischyla se neodvážila smrt sáhnout a orel musil pustit želvu na lebku jeho, aby se naplnil jeho pozemský osud — ano, tak bylo kdysi —

a potom později — byli básníci velikými soudci — Dante — Shakespeare — soudili císaře, krále, papeže — celé lidstvo — ale od té doby, kdy formují básníci duše svých národů, mocní tohoto světa, je zavírají — bohy — ano, lidi — ne — a já mohu klidně usnout — kdo je mým člověkem, je pevný a silný — ano, mohu — usnout — bum — bum — trrrr — čin, čin, čin — —

XV.

V neděli budí zvon až o půl šesté — jenže málokdo z té půlhodiny co má. Jako obyčejně otevru oči již před pátou — ejhle: dělostřelec na stole ležící již kouří, pan Fels si vypravuje s panem Goldensteinem, pan Fröhlich se dívá bezútěšně ke stropu, stařeček Nicolodi sedí a vzdychá, dr. Smrecsanyi oštipuje si nohu — snad jen Budi a Hedrich, mládí, jež se nikdy nedospí, a papa Declich, zdravá selská nátura, jež si ráda přidá pár minut, i když zvon byl už zavolal, spí, jakoby je do vody hodil.

Lampa již uhasla, den se rozbřeskuje.

V noci — byly asi dvě hodiny — přišli pro Voronina. Strašný rámus, mlácení dveřmi — klíčník a domobranec s bajonetem — Voronin se má ihned ustrojit, sebrat své věci a bude se stěhovat do kriminálu jiného. Vstal, zabalil své věci do kapesního šátku, podal nám ruku a šel. Politovali jsme

ho... Co ho očekává? Kam bude vržen ten dobrý, tichý člověk?

Potom se spalo dál. —

A nyní vzpomínám. Týden tomu — byl jsem na výletě. Podél Dunaje šel jsem kvetoucími lukami do Lang Enzersdorfu. Byl nádherný sluneční den — — já člověk volný — —

„Víte, jak dlouho hausmistři řádili? Přes půlnoc, daleko přes půlnoc," povídá pan Fels.

„Oka jsem nezamhouřil," dokládá pan Fröhlich.

„V Anglii je všecko dovoleno, co není zakázáno, v Německu je všecko zakázáno, co není dovoleno, u nás je všecko dovoleno, co je zakázáno — zvlášť v kriminále," sentencuje pan Goldenstein.

Zvon ještě nedrnčí, ale my vstáváme. Člověk si rád i v té nejtěsnější situaci zachovává zdání svobodné vůle — vstává dobrovolně, ač by mohl ležet ještě několik minut. A zvonění vyslechne potom s povzneseným opovržením.

Však se už rozezvučel. Zdá se, že hlučněji a bezohledněji než obyčejně.

„I jen si řvi," bručí dělostřelec.

„Vstávat! Vstávat!" burcují bdící ty, kteří ještě spí.

Při raportu mě upozorňuje papa Declich na pana Fiedlera. Skutečně — obraz zbědovanosti. Oči vyhaslé, žíly na skráních naběhlé, hlava těžká. A ruce se mu třesou.

„Fallot," míní papa Declich s despektem. Ital se totiž rád napije, nikdy však nepřepije.

U vodovodů, kde se myjeme, vyprávějí se novinky. Nočním transportem bylo odvezeno z našeho kriminálu šedesát lidí. Do vězení kasáren Rossavských, do Möllersdorfu a jinam. Budou tam „při ledu". Auditoři jich nepotřebují, nebudou voláni k výslechům, budou čekat a čekat. Zde je potřebí místa . . . Starý Gehringer, náš klíčník, odešel s nimi a nevrátí se už. Nástupce jeho jmenuje se Schmied a je Feuerwerkrem, ohněstrůjcem, u dělostřelectva.

K snídaní mi přináší Hedrich misku černé kávy. Prý od Kranze. — Od Kranze? Zná mě? Je snad krajan? — Ne, Vídeňák, ale slyšel, že jsem spisovatel a doufá prý, že popíši jednou, co jsem zde viděl a zažil — ostatně prý během dopoledne přijde sám. Vůbec se už kriminálem rozneslo, že jsem tu a klíčník Sponner se tuze obává, abych ho nepopsal, jak láteří a řve. I profos se ondy vyptával, jak to asi prý míním popsat. „Profos je ostatně velmi slušný člověk," dokládá Hedrich šeptem, „včera večer měl v hospodě s Papritzem hádku, v níž mu vyčetl, že trýzní zbytečně lidi a nazval jej krvavou bestií. Papritz mu pohrozil, že si tohle zapamatuje — —"

Káva je skutečně kávou — rozděluji ji mezi naši partu, a patrioti si libují.

Hle, Kranz! Smysl pro hudbu, smysl pro literaturu — „Hedrichu, co mají proti Kranzovi?"

„Oh, byl už několikrát zavřen. Je asi čtyřicet roků stár, dobrou polovici let těch ztrávil v kriminálech. Vybírá rád zlatnické krámy, nosil nedo-

voleně vojenskou uniformu a jiné věci. A při tom je tuze dobrý člověk. A karakterní člověk — Papritz se ho bojí jako ohně.”

Na procházce mi představuje Dušek člověka v dragounské uniformě, jehož nohy jsou spjaty řetězem. Aby se řetěz netáhl po zemi, má jej zdvižený provázkem, jehož konec drží. Chodí rozkročmo, má inteligentní výraz v obličeji, jakousi povýšenost v bleděmodrých očích — zjev velmi sympatický. A historie jeho, jak mi ji Dušek byl vypravoval, hotové mučednictví. Inženýr Kubaleck byl prý při vypuknutí války zaměstnán v Rusku, v Revalu, před tím byl v Německu, ve Švýcarsku, ve Francii, české jmeno, ale Němec. Když vzplanula válka, spěchal do Rakouska se ženou a dvěma malými dětmi, na hranicích byl zadržen, předveden v Mor. Ostravě podmaršálkovi Mattuschkovi, jenž na něj vyhrkl: „Vy jste ruský špehoun! A hlavu svou zachráníte jen, udáte-li mi vše, co o ruské špionáži v Rakousku víte.” Kubaleck nevěděl prý ovšem ničeho, odpovídal trochu prudce — a od té doby zůstal v klepetech vojenské justice. Rodina jeho byla internována v Chocni, on konečně zavezen sem do Vídně. Jednou se pohádal s profosem, zlomil mu šavli a za to dostal řetěz, jejž nosí do dnes.

(Pozoroval jsem, když mi Dušek tuto historii s mnohými detaily ještě vypravoval, že papa Declich několikrát škubl rty, jakoby chtěl něco povědět a že mu při tom hrál v očích lehounký, skeptický posměšek — ale přemohl se a neřekl ničeho.)

Kubaleck mluví vybranou, čistou řečí inteligenta, poznámky jeho o lidech a věcech jsou trefné, úsečné a vtipné, je si samostačitelný, totiž nenese svou bídu (a má velikou bídu, jak mi Dušek řekl) na odiv, je odevzdán ve svůj osud, ale také hotov, stát na svém a hájit své právo až do posledních důsledků — zajímavý člověk. O své historii nezmiňuje se ani slůvkem vůči mně, rozhovořili jsme se o letadlech — sloužil prý i v pruské armádě u leteckého sboru — vysvětluje mi jednotlivé typy, přednosti i vady jejich, sám prý se pokoušel o sestrojení nového aparátu, ale přišla válka a všemu konec. —

Jaké nádherné ráno je asi venku! Modré, prořídlé nebe zdá se být výš, než obyčejně, ani mráčku na něm, jen prvé zlaté blesky vycházejícího slunce se tam rozložily a rorejsové, zpití svěžestí rána, krouží pod ním v radostných kruzích.

A my se zde vrtíme v shluku hovořících, kašlajících a odplivujících, v dýmu páchnoucích cigaret, v zápachu, proudícím sem ze záchodů a jizeb, mezi tvory, jež lidská společnost vyvrhla ze svého středu, my, jež slepá justice vhodila mezi ně, my, my, milenci volnosti, vzduchu a světla — — „takový aeroplan kdyby se snesl," napovídá Kubaleck.

„Vstoupil bych bez rozmýšlení do něho a letěl přes hory, doly a vody daleko, daleko, až za černožluté kůly," dopovídám já.

Několik drobných kluků, málo přes čtrnáct let starších, pobíhá mezi námi a sbírá odpadky doutníků a cigaret.

„Kolegové?"
„Ano. Kradli měděné dráty a prodávali je."
Hadry na těle, hadry na nohou, zpustlá bída v obličeji — čtrnáct, patnáct roků stáří, a celý život ještě před nimi — —
Jsme zase v jizbě.
Pan Kranz!
Nevysoký, silný, vojenskou čepici šikmo na hlavě, knír — es ist erreicht, dobrácký, shovívavý výraz v modrých očích — stojí v středu jizby a rozhlíží se.
„Kranzi, sem!" volá Hedrich.
Přistupuje k našemu stolu. Děkuji mu za kávu — odmítá, ale chtěl prý mě prosit, kdybych jednou psal o tom, co jsem tu viděl a koho poznal, abych nezapomněl na něj, Kranz se jmenuje, Kranz, jako to, co ležívá na rakvích. Kranz, zloděj a lump, ale jednou by přec rád viděl své jméno psáno rukou poctivou . . . Dosud bylo jen v aktech, rozsudcích, v rubrikách ze soudní síně . . . .
Věřím, že to, čemu říkají jiní duše, jest svatým ohněm v člověku, v někom větší, v jiném menší, v některém jen jiskřička, a ten svatý oheň tvoří morální, uměleckou a lidskou cenu naši. V té chvilce viděl jsem jiskru jeho humorně zaplát v očích toho lupiče . . .
„Kranzi, jak dlouho ještě?" ptá se pan strážmistr.
„Pět a půl — nepřiplete-li se mi Papritz do cesty, když budu v náladě."
„Jako včera večer?"

„Ba, včera večer! Mít ho tam, ten by byl poletoval po cimře! Ten by byl skákal!”

„Kranzi, kolik jich padlo?”

„Čtyřicet. Čtyřicet prázdných lahví je tam. Ale je to víno? Toho lumpa, toho hokynáře jednou dostat do rukou, já bych mu pověděl, co to páše, když takové brioly míchá!”

„Kranzi, je slyšet něco o amnestii?

„Povídá se. Prý nyní po těch vítězstvích v Rusku... Ale to bude amnestie pro nás, pro lehké přestupníky, pro vás, pro těžké zločince, nic! Nic, pánové!”

Dívá se na nás, zahrnuje nás, patrioty, rukou a směje se ďábelsky.

„Okurku musím mít — mám hlavu jako střep,” povídá víc pro sebe a jde ke dveřím.

„Otevři, snope!” a bouchá pěstmi do nich. „Sponnere, holomku!” a kope, až se třesou a duní.

Sponner otvírá: „No, no, no —”

„Idiote!” — povídá mu pan Kranz a jde vážně ven.

XVI.

Jsem s panem Felsem a Goldensteinem v třetím kilometru.

Několik lidí se na nás dívá, několik přihlíží hře vlků a ovcí na druhém stole, pan strážmistr si dává panem Karlem předpiskávat kuplet z Csardasfűrstin a zkouši jej pískat po něm, papa Declich stojí na kupě slamníků, čistí svou čepici a po očku

se dívá na velký dvůr, kde se nyní procházejí uvěznění důstojníci, chvilkou vrazí do jizby klíčník Sponner, vyřve nějaké jmeno, což znamená, že člověk ten zde má návštěvu, bude veden do sálu, kde v přítomnosti auditora smí několik minut pohovořit o nezávadných věcech — kouří, kde kdo, a zřejmá sváteční nálada je rozlita po cele i lidech.

Vchází pan Fiedler: „Půjde někdo do kaple na mši?"

Nikdo se nehlásí.

„Pohani!" kleje a obrací se ke mně: „Nechtěl byste se tam podívat?"

„Děkuji, jsem bez konfese."

„Nevadí. Nepouštíme tam pouze židy, to by přec trochu křičelo. Máte-li však nějakého známého, s nímž byste si chtěl pohovořit," a pan Fiedler se usmívá tajuplně.

„Rozumím, ale nemám. Své verše jsem spáchal sám. A co hlava — bolí?"

„Ach, pane M., jak by mi ji byl někdo roztloukl. Člověk je pod zvířetem, hluboko pod zvířetem. Zvíře se do tohohle stavu nedostane. Však si také říkám: mít kluka a ten kluk mi začne pít, ubiji ho, ubiji, budu-li ho mít jen trochu rád." A obrací se ke dveřím.

„Pane Fiedlere! Pane Fiedlere!" volá několik hlasů.

Pan Fiedler mává rukama kolem hlavy, jakoby odháněl roj dorážejících včel a už je venku. A klíčník Sponner řve: Kdo se dal zaznamenat, že bude

dnes psát dopisy — za mnou! Počkat — censuristé ne! Pro ně bude ustanoveno jinak!"

Pan Sponner nás vede chodbou a vykládá mi: „Křičet člověk musí, křičet, ale nemyslete, že mi to působí zábavu. Slovem mírným ničeho nedokáži. Nikdo nemá ponětí, co to za čeládku tihle polští židé! Člověk aby měl plíce jako kovářské měchy." (U nás v cele polských židů není, napadá mi, a pan Sponner řve tam přec — budu-li jednou o tomto kriminálu psát vytisknu tohle jeho vysvětlení, beztoho mi je jen proto povídá.)

Vcházíme do isolační jizby, určené pro onemocnělé nakažlivými chorobami. Několik postelí tu připraveno, docela i umývadlo pohotově — nyní sem vstrčili dva stoly, přirazili je k postelím jednou stranou, k druhé přitáhli lavice, na stolech stojí inkoust, půjčili nám pera, rozdělili dle přihlášek papíry, obálky a korespondenční lístky — a nyní možno psát. Čtyřicet, padesát lidí tísní se u stolů, druzí čekají, až se uprázdní místo a pero, domobranec s bajonetem stojí u dveří, kdo dopsal, počká, až přijde klíčník, odevzdá napsané a potom se smí vrátit do své cely. Obálka se nesmí zalepit, list bude odevzdán vyšetřujícímu auditorovi, jenž jej pročte, závadná slova neb i věty k nepoznání přeškrtá a jak dá pánbů, pošle dál. Píše-li se mateřštinou, dá auditor přečíst listy — a po případě i přeložit — spolehlivému tlumočníkovi, což trvá vždy několik dní — tlumočníků je málo a jsou zatíženi prácemi mnohem důležitějšími: překládá-

ním zabavených dopisů, listin, brožur, knih, v mém případě věcí veršovaných.

Je tu jako v úle — jeden se tlačí na druhého, vyptávají se na všecky možné i nemožné věci, pera skřípají, nadává se jim a všemu, zápach je tu k omdlení — předsevzal jsem si psát svým drahým lidem co nejméně, ale píši ještě méně — jsem zdráv, myslím na vás, nečekejte mě, příjemný pobyt tu ovšem není — dost —

a už jsem zas v naší cele a vidím, že je možno vydychnout si spokojeně i v kriminále.

Pan Fels s Goldensteinem sedí u našeho stolu a mají hlavy opřené o dlaně. Terno lidí mašíruje své kilometry, až podlaha duní. Sedám si na postel proti těm dvěma zadumaným a vzpomínám a myslím — nic velikého — jen na to rozskřípané pero dnešní. Hle, před čtyřicíti a několika roky mě takto zlobilo. Když jsem se začínal učit psát. V Brandýse to bylo — já školák chudáček, jenž od chudáků rodičů ani krejcaru žádat si netroufal. Jedenkrát jsem náhodou odkryl zdroj per — pod jedním oknem brandýsského arcivévodského zámku vždy jich leželo několik. Byl tam nahoře důchodní úřad, a písaři je vyhazovali, když nebyla víc k potřebě. A já je sbíral a psal jimi ve škole a psal jimi doma své úlohy. Psal jsem těžce: cifry mimovolně dostávaly černé bačkorky, písmenka černá bříška. A pan učitel mě káral a hrozil a potom i trestal — nic platno, nemohl jsem jinak. A nemohl jsem ani, když mi přísně nakazoval, abych si koupil pera nová . . . Dnes se vrátilo to

rozskřípané pero do mého života — a přijde za týden — za čtrnáct dní — za rok — za dvě leta — teď, kdy umím psát a kdy jsem se pro jistý způsob psaní dostal sem — Osud má zpropadený smysl pro dělání kruhů v lidském životě a přesně je zavírá tam, kde je byl začal —

„Víte, pane M., že celé noci nespím?" povídá najednou zoufale pan Fels.

„Ani teď po kilometrech ne?"

„To nevězí v těle, to vězí v duši — zeptejte se tadyhle Goldensteina."

Goldenstein se dívá smutně v prázdno a kývá hlavou: „Nespíme oba. Fröhlich taky ne. Ležíme, uvažujeme, a když úvahy k ničemu nevedou, díváme se do lampy."

„A jaké máte starosti? Jaké trápení?"

„Obchod, obchod," vzdychá pan Goldenstein.

„Vytrhli nás a zavřeli — člověk nemůže mluvit, psát nesmí, zřízenci jsou bezradní a neteční — bůhví, co se děje," vysvětluje pan Fels.

„Dobrá. Obchod. Představte si, že jste byli ve svých písárnách, četli třeba dopisy — náhle jste padli se židlí, zavolán byl lékař, prohlédl vás a konstatuje: zápal slepého střeva — operace nutna co nejrychleji. Zavezou vás do sanatoria a za několik hodin jste na operačním stole. Rozřežou vás, zápal byl akutní, ležíte v pokojíku, opatrovnice sedí u vás, jste položiv, bez zájmu pro všecko na světě, myslit a mluvit nemůžete a cítíte jen jedno: jsem na prahu smrti, život může se zavřít za mnou každou chvíli. Obchod — — co je

vám do obchodu! Korespondence — jaké hlouposti! Žít, především a jedině žít! Jste tady — pravda, v kriminále, ale oč líp, než v nemocnici. A — jak už to v Rakousku obyčejem — zakázali vám všecko, ale za pár dní vám dovolí psát, přijdou návštěvy a konečně budete řídit své věci odtud, jako ze sanatoria —"

„Má pravdu," poznamenává pan Fels Goldensteinovi a oddechuje odlehčeně.

Goldenstein je, zdá se, skeptik anebo chce té útěchy víc: „Ano, ale už tolik dní nevíme ničeho o ženě, dětech—"

„Můj kluk je v prvé gymnasiální třídě, máme zde ve Vídni privátní polské gymnasium," vykládá pan Fels.

„Jste z Haliče, že? Tedy si zase představte: vracíte se odkudsi vlakem domů. Najednou vlak stane — co je? Most před vámi se sřítil do rozvodněné řeky. Nutno se vrátit k nejbližší stanici. Nepůsobí na vás naše jizba dojmem špinavé venkovské čekárny? Taková čekárna na té stanici je nyní vaším obydlím. Žijete tam a čekáte, až bude most zase znovuzřízen. Kdy to bude? Nikdo neví — měsíc, dva — snad půl roku — vy musíte čekat, neboť jiné cesty není —"

„Má pravdu," pokyvuje zas pan Fels.

Pan Goldenstein mlčí.

Vykládám dál. Objasňuji jim vše, co napadá mně a co by mohlo napadnout jim. Jak je všecko relativní v tomto životě, jak se názor společnosti na kriminál mění, slovo „kriminál" nemá dnes

toho významu mezi slušnými lidmi, jako mělo před válkou (die Masse macht es, to množství lidstva, jež vojenská justice do kriminálů dostala), jak vyjdeme, bohatší o nenahraditelné vzpomínky, jak teprve potom budem milovat volnost — a snad nebyly by to ani důvody takto formulované, ale mé vnitřní přesvědčení, že se jim mimovolně vsugerovalo — dal jsem těm lidem kus svého fatalistického klidu a duševní rovnováhy — děkují mi a tisknou mi ruce, a pan Fels povídá pohnutě, že by byl dojista už „něco" provedl. . . .

A pan Goldenstein míní, že dnes bude dobře spát.

Po jedenácté hodině přinášejí hausmistři oběd. Papa Declich loví maso z polévky, do zeleninového příkrmu jen hrábl a s úsměvem vrací mísky na vál. Dnes se neproklíná, jen prostě konstatuje, že „to není k jídlu" — včerejší zásoby od hokynáře nejsou dosud vyčerpány.

Neděle je dnem, kdy se trestancům smějí donést zásoby prádla a šatů — šaty musí být desinfikovány a písemné potvrzení o vykonané desinfekci a z potvrzení musí být zjevno, že při nich byla provedena během posledních dvacetičtyř hodin.

Vydávají nám to ihned po obědě. Josefinka mi přinesla polštář, deku, odol a prádlo. Košile moje je už černá jak naše podlaha a — jak člověk seskromní — cítím neobyčejné blaho, že jsem mohl obléci prádlo čisté.

Jedna hodina odpoledne. Raport! — Večerní raport tu. Spočetli nás a tím je den u konce. Procházky nebude dnes.

Ve dvě hodiny však otvírají přec — aby nám přidali nového kolegu. Vchází starší člověk v slaměném klobouce, se skřipcem na očích, s kufříkem v ruce a v gumovém plášti. Staví kufřík ke zdi, stane vedle něho a vykládá: „Pánové, dostal jsem se sem omylem — za hodinu budu jistě propuštěn."

Usmíváme se.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ve čtyři hodiny zdvih se, bere kufřík a staví se ke dveřím.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Šest hodin. Stojí dosud a čeká.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Osmá hodina. Večeříme. Náš přírůstek si sedl na kufřík. Ale u dveří.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Před devátou. Chocholouš zazpíval zas. Chocholouš*) — jediný tvor, jenž dobrovolně obývá tuto budovu. Rozhazují se slamníky, lidé se svlékají. Pan Karl ptá se příchozího, nelehne-li si. Že se položí, je unaven, ale nesvlekne se. V noci jej jistě zavolají a vyvedou.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Půl desáté. Leží v plášti, jen klobouk sundal. Lebku má dočista holou.

„Poslechněte," povídá mu dělostřelec, jenž je jeho sousedem, „sundejte ten plášť', páchne strašně, a jak se jmenujete?"

---

*) Dr. Rašín rozepsal se o něm nedávno a konstatoval, že nepřiletá sem z polí, ale že je tuzemcem.

„Simon Lamm," odpovídá tázaný a svleká plášť.

„Lamm z Brodu?" ptá se pan Fels.

„Ano. A jsem tady omylem. Prý jsem chtěl syna zachránit před vojnou, ale můj syn narukoval a přišel o levou ruku, má nyní prothesu a slouží v kanceláři — jistě mě v noci odtud vyvedou —"

„Svlekněte se, pane Lamme, a hleďte usnout," pan Fels vstal, jde ke mně a povídá mi tiše: „Jeden z nejlepších polských židů, co jich v Haliči je. Statkář — dneska ovšem žebrák, na jeho usedlosti hospodaří Rusové, ale byl dobrodincem celého okolí —"

Pan Simon Lamm se svleká: „No což, přijdou-li a zavolají, jsem oblečen v pěti minutách."

Jizbou zní smích.

XVII.

Pondělí večer.

Pondělek mi byl odjakživa protivným dnem a zdá se, že se mi v kriminále zprotiví ještě víc.

A celá šedesátka jakoby s tím mým názorem souhlasila: ráno vstávali mrzutí a s proklínáním — jen pánové Fels a Goldenstein prohlásili, že konečně mohli spát—dělostřelec se ani oblékat nechtěl, Hedrich zíval, až mu slzy tekly z očí, Budi se mračil — nebylo vůbec nikde vlídného pohledu a spokojeného slova. Náš včerejši přírůstek, pan Simon Lamm, navlekl si zase svůj gumový plášť, nasadil klobouk a čekal. Ani na procházku vyjít nechtěl,

aby nezameškal posla svobody. Šel potom přec, když ho pan strážmistr ujistil, že bude zavolán i ze dvora, ale i na procházce stále otáčel hlavu ke dveřím, kde stál domobranec s bajonetem.

Když jsme se vrátili, vzal si Hedricha stranou — dobrácké modré oči našeho holiče vzbudily asi důvěru v panu Lammovi — a ptal se ho, kdo jsem já, prý mám zvláštní postel, modrou deku a v jizbě mají prý přede mnou respekt, a milý Hedrich, jenž rád měl lidi za blázny — ale i při tom tak dobráckým a milým způsobem, že se na něj nikdo zlobit nemohl — řekl mu šeptem, že jsem zločinec horší než dvojnásobný vrah, k čemuž pan Lamm pokývl hlavou a prohlásil, že jsem mu byl hned nápadným a že něco takového ve mně být musí. Potom čekal tiše dál.

Protivný pondělek. Ani do těch kilometrů se člověku nechce.

Papa Declich si přinesl džber vody, zalezl do cely a pral. Budi vylezl na slamníky a začal chrápat. Stařeček Nicolodi, zabalen do pledu, seděl na svém kufru a hleděl na podlahu, Tironi se spřátelil s drem Smrecsanyim a povídali si, dělostřelec hledal někoho, kdo by s ním hrál vlky a ovce — v tom vrazil do jizby Papritz.

Papritz s řinčící šavlí v rozepiatém plášti — zdařená kopie německého monarchy — i s knírem — es ist erreicht. Stanul, rozhledl se — šedesátka ztichla, jinak nikdo nic. „Habt Acht!" zařval zlostně, „kdo je tu komandantem jizby?"

Pan strážmistr postrčil četaře Kretzra, ten předstoupil a hlásil se. Papritz si ho přeměřil od hlavy k patě pohledem ovšem zdrcujícím a spustil: „Nevíte, co se patří? Vkročím-li do jizby, máte komandovat habt acht, máte se postavit a hlásit se mně! A celá jizba má stát habtacht, nikdo se pohnout nesmí — čeládko mizerná — já s vámi zatočím, já vás naučím — a jak vy to tam stojíte, vy snope jeden," obořil se na pana Fröhlicha, „já vás dám do temnice na čtyřiadvacet hodin — a vida, ten tam leží a spí — dolů, dolů — (Budi seskočil a otvíral úžasem rozespalé oči) — tohle je pěkná společnost, vida, dobrovolník ještě k tomu — a vy smekněte!" obořil se na Lamma. Z chodby zazněl Kranzův hlas, předseda hausmistrů zpíval:

Im fernen Afrika
da wächst der Paprika —

Papritz bledl a rudl, ale nevyřítil se. Chvíli ještě hrozil a řval, potom vyšel.

„Je namazán od včerejška," mínil Hedrich. Pan Lamm si nasadil slaměňák na novo.

„Já se mu přec nebudu hlásit —" začal vykládat pan strážmistr.

„Je to drzost," vzpamatoval se pan Fröhlich, „někdo by ho měl upozornit, že jen důstojníkům se volá habtacht a on jako účetní poddůstojník nemá práva nosit důstojnickou šavli."

„A vůbec že nemá práva k inspekcím a takovým hrozbám," dokládal pan strážmistr. Panu Felsovi

se zželelo Lamma. Vzal jej pod paždí a přivedl k mé posteli.

„Pane M., včera jste nás tak postavil a posílil, ujměte se zde pana Lamma, povězte mu něco."

„Smekněte klobouk, sundejte plášť, pověste si jej tamhle a hleďte se zařídit po domácku, budete tady několik měsíců."

Pan Lamm se zadíval na mě vyjeveně, trochu váhavě svlekl plášť i klobouk sundal a posadil se.

„Taky dobře," mínil pan Fels. „A kilometry?"

Nic platno, dáme se do nich.

Chodili jsme mlčky. Přišel klíčník Sponner, vyvolal několik jmen, mezi nimi Tironiho a dra Smrecsanyiho: „Vemte své věci a půjdete do prvého poschodí." Byli přesazeni.

Rozloučili se a šli.

Chodili jsme dál.

Několik lidí projevilo hlasité uspokojení nad odchodem Tironiho. Ohavný člověk s tím svým kašlem — panu strážmistrovi zašla chuť jíst, když ten chlap kašlal — —

Když jsme své kilometry pozřeli, sedl jsem na slamník a díval se na druhé mašírující terno.

Potom jsem zatoužil po nějakém čtení. Na stole se válel jeden díl Gerstäckra a nějaký Ganghofer. Das ist kein Kaffehaus vor mir, napadlo mi (tak říkají vídenští židé). „Budi, máte něco ke čtení?"

Budi mi dal několik povídek Rodenbachových a Napoleona III. „Život Julia Caesara." Pustil jsem se do povídek. Autor „Mrvých Brugg" mě zklamal. Kdo si navykl číst poctivé a hluboké

Rusy, najde zřídka uspokojení v cizích literaturách. Všecko je tak mrtvolné, chtěné, strojené a neživotné — člověku by bylo líto opravdu času, kdyby ho neměl tolik nazbyt. Kdyby bylo někomu napadlo zametat podlahu, byl bych se díval raději na pohyb koštěte a kroužení prachu — je v tom víc života než v těchto bezkrevných lidech, o nichž čtu. Ale Voronin je pryč a koště jeho opuštěno.

Po obědě, jehož jsem se zase nedotkl, byl jsem volán k auditorovi do Tigergasse. Domobranec přede mnou, domobranec za mnou — ulice a lidé tak cizí, jako by byli z jiného světa — vida, jak jsem zvykl už v kriminálu! Myslil jsem si klidně, že to bude ten druhý výslech, jejž mi dr. Frank slíbil na minulý pátek nebo sobotu, ale netěšil jsem se — nevěřil jsem, že by znamenal obrat v mém osudu.

Frank, čistý, oholený jako poprvé a také tak odměřený, oznámil mi, že tu mám návštěvu.

Dr. T., Němec, s nímž se znám už řadu let. Prvý člověk, jenž mě navštívil kdysi v Rudolfinerhausu po operaci, prvý, jenž mě navštěvuje v kriminále.

„Drahý M.," začal a hlas se mu třásl.

„Doktore, žádnou sentimentalitu. Jsem zavřen pro čtyři hloupé básně —"

„Prosím," zakročil dr. Frank.

„A tak. Není dovoleno. Dobrá. Jsem zdráv, jak vidíš, v kriminále sic, ale osm hodin denně mám nejkrásnější svobodu —"

„Jak to? Chodíš na procházku?" ptal se užaslý dr. T., i Frank se při tom na mně podíval zvědavě.

„Ne. Osm hodin spím a ty víš, že sny jsou závažnou částí mého života — a já sním o volnosti. Noc co noc mám sny o svobodě, a kdyby slavný úřad zde (obrátil jsem se na Franka) měl jen malé tušení o tom, postavil by mi domobrance k posteli, jenž by mě každých deset minut musil budit: Hej, hej, zdá se vám o volnosti? To je zakázáno, jste v kriminále!"

Dr. Frank se nuceně usmál.

„A jinak?"

„Jinak žiji v špíně a dívám se na drahé Rakousko z dola, což je také velmi zajímavé."

„Nepotřebuješ ničeho?"

„Stát mi dává vše, čeho potřebovat nemohu — děkuji ti."

„Pánové," a dr. Frank vytahoval hodinky, „mumím bohužel konstatovat, že mám velmi mnoho práce —"

„Doktore, nebudeme zdržovat slavný úřad v jeho činnosti. Má opravdu velmi mnoho a důležité práce."

Přítel musil chvíli čekat, až jsem odešel—patrně abychom se nedomlouvali ještě nějak venku—čert věř takovému básníku!

Domobranci mě dovedli zpět a odevzdali profosovi. Když jsem byl zase v šedesátce, zabolely mě oči z nezvyklého světla ulice.

A zase se táhly minuty a hodiny, každá měla olověné podešve, žádná na spěch.

Začal jsem číst Julia Caesara a vzpomněl na jeho komentáře o válce gallské. Gallia omnis

divisa est in partes tres . . . Napoleon se jich přidržuje . . . jaký to také rozdíl mezi nimi a Tacitovou Germanií. Caesar je jako bezpečný a jistý matematik, člověk-čtenář má pocit jistoty a věří, u Tacita ne . . . A vida, jakým elegantním slohem vládl ten Napoleon III.! A jaké měl vědomosti! Císař!

Po jizbě duní kroky, jinak leži stále protivná pondělní nálada na všech. Je ticho. Zažertuje li někdo, je to nevhodné a nečasové, nikdo se ani neusměje.

Na odpolední procházce chodil jsem s inženýrem. Přál si, aby měl několik kil dynamitu...

Po procházce přisedl zas pan Fels ke mně. Myslím-li opravdu, že jim, censuristům, bude dovolen písemní styk s rodinou a budou-li smět přijímat návštěvy. Jinak že se již uklidnil. A až vyjdeme, dopřeji-li mu potěšení, povečeřet s ním a jeho rodinou. Že jsem mu svými včerejšími výklady opravdu zachránil život . . .

Potom zavolal pana Lamma a povídal mu, bude-li mu úzko a smutno, aby se obrátil ke mně o útěchu. Prý jsem moudřejší, než kterýkoli rabín.

„Já vím, a velmi nebezpečný člověk," přisvědčil pan Lamm — patrně špatně rozuměl.

Četl jsem ještě chvíli. A když se začalo tmít, byl jsem rád, že den ten dokonává.

Takový pondělek nemá opravdu jiné ceny, než že nás donese trochu blíže — čemu? Čemu vlastně? Volnosti? . . . Životu? . . . Či snad pouze konci jeho? . . .

XVIII.

Úřadními novinami je pro nás pan Fiedler. Den co den přinášívá došlou poštu, oznamuje, kdo bude z naší cely přeložen a kam, mnoho-li přijde za něj přírůstku, hlásí výši peněz, které pro toho onoho došly, potom v Rozmanitostech či Denních zprávách poví nějakou novinku z nitra kriminálu, jež může ostatně být také anekdotou a — jde do cely sousední.

Listy, které dostáváme, jsou ovšem censurovány vyšetřujícím auditorem: mně pan dr. Frank škrtá a začerňuje po způsobu carských censorů důsledně jmeno každého člověka, který mě pozdravuje, jmena známých lidí, o nichž se mi píše, že jsou nemocni, že zemřeli či jen, že se ptali, potřebuji-li čehos — takováto obezřelost velestátu dojímá arci zavřeného spisovatele všelijak.

Dojdou-li pro někoho peníze oznámí pan Fiedler jenom sumu — nikdy zasílatele. Patrně také vyšší nařízení státní opatrnosti. Ale to aspoň přivádí komické situace: někdo dostane peníze jichž nečekal, bývají to obyčejně menší obnosy, a někdo zase čeká a čeká, dočkat se nemůže a nedočká se. V čase války objevily se v Rakousku nesmírné spousty suchozemských žraloků, na drahách žraloci aprovisační, v kriminálech žraloci monetní. Psal jsi o peníze, odpověděno ti, že už byly poslány — den co den přijde pan Fiedler a hlásí — ale pro tebe nepřišlo ničeho. Reklamuješ — marně. Žádáš pana Fiedlera, aby se ještě

jednou podíval v kanceláři — podíval se, nic. Až když začneš hrozit udáním u vyšetřujícího auditora, zajde pan Fiedler ještě jednou do kanceláře a hle: „právě přišlo pro tebe 300 K. Právě nyní." Anebo, jak pan Fiedler dobrácky dodá, bylo to špatně zaneseno, a teď na to přišli.

Pan Fiedler totiž je sice trestanec, ale úřadní funkce, které koná v kanceláři našeho profosa, staví jej na stranu „jejich". A má také diskretnost osob úřadního cechu: slůvka nepronese, které by mohlo snížit v očích našich úřad, vládu a její orgány — Rozmanitosti a Denní zprávy jeho jsou na vlas tak nevinné jak dotyčné rubriky kteréhokoli zemského úřadního listu.

Dušek, který rád razí aforismy, povídá: „Nikde se v Rakousku nekrade tak, jako v kriminále." Papa Declich pak vedle Duška druhý senior naší jizby, utvořil si ze svých zkušeností tuto věčnou pravdu: „Tutti Falotti".

Jiné noviny číst je přísně zakázáno. Čteme je ovšem a divíme se proč. Ofensiva našich vojsk proti Italii slavně pokračuje, vítězíme u Arsiera, Asiaga, v nitru říše je nejhlubší klid a uspokojení, reptá-li tu a tam nějaký petrolejník, že máme na všecko -enky a ničeho že nelze dostat, dočte se, že Francii hrozí hlad, Anglie je vyčerpána a Italie také ničeho nemá, proč nám při té naší stravě přísně zakazují čtení takovýchto povznášejících zpráv, nechápeme.

Censuristi opatřují Neue Freie Presse, Hedrich ze svých holičských obchůzek přinášívá Kronen-

Zeitung a Neues Wiener Journal, Kranz čte Extrablatt a posílá mi jej již k deváté hodině, v poledne máme Zeit a Neues Wiener Tagblatt — z kanceláře profosovy.

Censuristům je konečně dovolen styk se světem. Když mi to pan Fels oznamoval, dodal s pochvalou pro mě: „Měl jste pravdu. Ve všem jste správně viděl."

Slavný úřad arci dlouho a důkladně přemýšlel, aby byl jist před semitskou lstivostí jejich. A vymyslil naposled tohle: Dá se jim arch papíru do každé cely, a censuristé jeden po druhém napíší krátce a stručně vzkazy svým rodinám, obchodní rozkazy a pokyny svým pisárnám — aby byly duše jejich klidny a stát aby neměl viny, že ničí své obchodní existence. Vyšetřující auditor všecko potom pročetl, zcensuroval a jeho kancelář rozepsala tyto vzkazy na dopisní lístky a poslala. Když přišly od rodin a pisáren odpovědi, nedostali je censuristé do ruky, nýbrž přišel zapisovatel auditorův, dal je všecky svolat do jedné jizby a odpovědi jim předčítal. Takto se chránila monarchie proti všem možným obmyslnostem svých, jinak všude favorisovaných miláčků, kteří však tuto padli ve stav provinění se.

Jakmile se pan Fiedler objevil s archem čistého papíru v cele, hnal se kde kdo k němu, že by potřeboval taky — pan Fiedler se usmíval a odpovídal k prosbám těm jen vytahováním a krčením ramen; i censuristům odepřel dát víc, než slavný úřad byl kázal, ale pan Fels, jako římský Curtius

kdysi odhodlal se ke skoku do propasti: promluvil s panem Fiedlerem pár tichých slůvek, jimž tento pozorně naslouchal a k nimž rovněž tichými slůvky odpověděl, načež pan Fels zavolal pana Goldensteina, promluvil i s ním, pan Goldenstein pokývl hlavou a řekl, že se rozumí samo sebou — a za chvíli byl tu pan Fiedler s několika archy papíru. I mně nabízel, chci-li si prý to a ono poznamenat. Odmítl jsem.

Na příští sobotu objednal si pan Fels u hokynáře, jenž nám dodával viktualie a věci jiné, košili, pan Goldenstein také jednu, třetí censurista, pan Fröhlich, koště a kartáč na šaty — když pak v sobotu večer ozval se z cely kandidátů rabínství pobožný, šábesový zpěv a byl hned přerušen z jizby hausmistrů divokou cirkusovou hudbou, usmál se pan Fels a povídal panu Goldensteinovi: „Propíjejí naše košile."

„A můj kartáč a koště," dodal pan Fröhlich.

Když došly první odpovědi k navázaným stykům s oním světem pro censuristy a byly v dvaašedesátce přečteny, vrátila se trojice naše velmi rozezlená. Seděl jsem na své posteli a četl Julia Caesara; pan Fels prosil za odpuštění, že vyrušují, ale chtějí prý mi říci, abych sám posoudil. Zapisovatel, jenž jim odpovědi četl, jüdloval zúmyslně tak, že to byl skandál. A pováží-li se, že jsou to slova jejich manželek, vzkazy jejich dětí — —

„A ten zapisovatel je dobrovolník, člověk vzdělaný," podotkl pan Goldenstein.

„A sám žid, jistě žid," dodal rozhořčeně pan Fröhlich.

„Kdybyste byl slyšel, jak četl Mauthnerovi: „Es küsst dich ewig deine Lene," horlil pan Fels.

„Nebo mně: Moritzchen ist brav und Alfred lernt fleissig — víte, už jsem myslil, že mu něco povím," zlobil se pan Fröhlich.

„A řekl mu někdo něco vůbec? Neokřikli jste ho?"

„Jak ho okřikovati? Jen bychom si své postavení zhoršili . . ."

*

Vidím, že jsem přešel ve svém vypravování řadu dnů. Jeden se podobal druhému, všichni byli šedí jako prach silnice, každý se zdál být nekonečným a přece, když se člověk podívá za nimi, zmizeli tak rychle, jakoby je byl někdo bičem práskal. Dušek má pravdu: dny dlouhé, ale týdny krátké.

Měl jsem návštěvy. Přijela žena z Prahy. Dr. Frank jí odměřeně nabídl židli, sám si sedl k nám, aby trojúhelník byl úplný a poslouchal. Byla klidna, a já jí byl za to vděčen. „Oni" nesmějí vidět slabosti u nikoho z nás. Vypravovala mi, že jistý žurnalista vykládá příčinu mého zatčení tím, že prý jsem chtěl odejet — do Švýcar. Básník a prchat? Ne, politik ujede — to je v pořádku, básník ne. Jsem tu „pro závadné básně" dodal Frank tentokráte sám.

„Děti?"

„Jsou nemocny. Mají spalničky."

„Pozdravte je."

„Snad byste chtěl nějaké knihy?" mínil Frank. „Knihy můžete si dát přinést — ovšem musím je předem prohlednout."

„Děkuji. Nechci."

„Ale říkával jste," povídá žena, „že kdybyste měl býti zavřen, abych vám poslala Molièra."

„Molièra byste mohl číst," prohlásil Frank.

„Děkuji, ne."

Frank naznačil ženě gestem, aby mi jej poslala přec. A vytáhl hodinky . . .

Vstal jsem. Deset minut uplynulo. Žena může zase odejet do Prahy . . .

*

Po několika dnech zase návštěva. Paní M. L. Také z Čech.

Když mě domobranci vedli do Tigergasse, zahled jsem v jedné ulici Josefinku. Chudák . . . stála tam a dívala se vytřeštěnýma očima na svého pána.

Paní M. L. měla v ruce tři nádherné růže a podávala mi je.

„Prosím," zabránil Dr. Frank, „není dovoleno."

„Ale podívejte, jsou to růže, není v nich ničeho —"

„Prosím, předpis!"

„Odneste je zas, milostivá paní," povídám, „tam kde žiji já, vydrží jen člověk, květina ne."

„Smí k nim přivonět?" ptala se paní M. L. s jemnou ironií.

„Prosím, přivonět smí."

Deset minut uplynulo — Frank vytáhl hodinky. Paní M. L. mohla odejet do Čech.

*

Ztratili jsme stařečka Nicolodiho. Přišel klíčník Sponner, odvedl jej do kanceláře a když jej za půl hodiny přivedl, začal stařeček sbírat své věci — byl propuštěn z kriminálu, aby se odebral kamsi do Horních Rakous, to tábora internovaných. Pan Fiedler odnesl jeho kufr do profosovy kanceláře — objednali starci drožku, která jej měla dopravit v průvodu domobrance na nádraží. Loučil se dojemně, každému v celi řekl něco pěkného, čemuž ovšem nikdo nerozuměl, a každý pověděl něco jemu, čemuž on také nerozuměl — jak už to chodí mezi rakouskými národy. Stařeček byl Ital, u nás v jizbě jen tré lidí se s ním mohlo dorozumět, Budi, papa Declich a já.

Mezitím, co se loučil, manipuloval pan Karl u jeho rance — stařeček měl příruční raneček, v něm kus chleba, másla a tři uspořené láhve vína—načež mu s nápadnou ochotou odnesel tento raneček do profosovny.

Večer na to dal se pan Karl do veselého pití. Pil víno Nicolodiho, tři láhve, za něž mu byl vpašoval do ranečku tři láhve naplněné vodou.

Ráno druhého dne na to vrazil pan Fiedler vztekle do jizby a klel. Na nepoctivost světa, na zlodějství, které bují v kriminále, na darebáctví, jemuž není rovno — ty láhve, kde bylo víno už proměněno ve vodu, postavil si v kanceláři stra-

nou a dal stařečkovi na cestu tři jiné, jež byl naplnil — taktéž vodou.

XIX.

Plynou dny a utíkají týdny.

Vzpomínám někdy a přemýšlím a s úžasem si uvědomuji, že se obzor mého světa zúžil docela a že jsem zde už úplně zmimikroval. Čtu denně noviny — ale je mi při tom, jakoby přinášely zprávy z nějaké vzdálené hvězdy. Ofensiva v Italii zastavena . . . Brusilov postupuje proti Černovicům . . . vlny války se válejí sem tam . . . já vím, že před koncem jejím nemohu sníti o konci svého pobytu zde — a přece si konce jejího nepřeji — zmimikroval jsem tedy . . .

Události mého malého světa začínají mě zajímat víc, než jsem tušil při svém příchodu. Co se děje v Čechách, nevím. Z novin mám dojem, že celá zem leží pod bílým censurním sněhem, opatrní a dobře zahalení lidé chodí po vyšlapaných cestičkách—dřímá-li naše zem, či je mrtva, těžko hádat. Je ticha. Kdyby aspoň jediný hlas byl vykřikl. Žijeme — myslíme na vás všechny! . . . Nic se neozvalo. A ozvalo-li se — byla to zvěst o novém zatčení, novém vyšetřování.

Chodím na procházku, čtu Julia Caesara, dělám svých osm kilometrů denní cesty, večer dávám pozor, aby mi neušlo zazpívání chocholouše, když besedujeme po večeři, hlavy dohromady tak, že

dým našich doutníků splývá v jediný sloup — časem se setkám na chodbě s drem. Kramářem, Rašínem, Chocem, Buřivalem, Vojnou, řed. Pilátem — já se vracím v houfu našem z procházky, oni jdou na ni — dívám se vždy všem těm našim lidem do očí, nespustošil-li jim kriminál dosud duše, a jinak pozoruji, jaké dramy a frašky spřádá život, autor liknavý a někdy dost vulgární, v příbězích lidí kolem mne živořících.

Rozmar Papritzův zakázal náhle židovské dobročinné společnosti dodávat kandidátům rabinátu rituálně připravené obědy. Kandidáti se tuze rozčilili, poslali deputaci k profosovi, profos pokrčil rameny. Kandidáti prohlásili, že se zříkají jídla vůbec, že raději zemrou hlady, a zodpovědnost že padne na správu kriminálu. A začali hladovět. Odmítali totiž vězeňskou stravu, kterou jsme odmítali ostatně i my nehladovící, zpívali večer co večer své hrdé náboženské zpěvy — a kde byla příležitost, vklouzli do jiné jizby, prosili o chléb, měnili doutníky a cigarety za sardinky a máslo, žebrali sýr, vejce — a slavným úřadům stále hrozili, že pojdou hladem. Profos se smál, klíčníci vyprávěli, jaké bankety si milí kandidáti strojí, než se dají do zpívání, a do zpívání jim pravidelně vpadl Kranz se svou cirkusovou muzikou. —

V jizbě máme přírůstek. Starší člověk s prořídlými bílými vlasy, s modrýma pobožnýma očima, oholený, mírných gest — Hedrich si ho prohledl a jistil mi, že je to nějaký katolický farář. Nová-

ček se rozhledl, pokročil radostně k panu Felsovi a Goldensteinovi, i pan Simon Lamm se mu přihlásil jako starý známý, a tak si mohl přišlec vydechnout: „Chvála bohu — jsem jako doma.” Byl to pan Aron Wilder, hotelier z Krakova, a dostal se k nám, že se „příliš štítil služby ve vojště.” Papa Declich řadí tento druh ku předu se netlačících lidí mezi Falloty. Pan Wilder půjčil panu Felsovi na čas společného pobytu své hodinky — náhodou mu jich v hlavní kanceláři neodebrali — pan Fels prohlásil, že nyní je zde „skoro” už spokojen, neboť být bez hodinek, toť tak, jako být bez levé ruky. Pan Wilder znal už několik kriminálů ze zkušenosti — nějaké dodávky jej tam vždy přivedly—líčil je a porovnával se zdejším, a zdejší při tom dopadl smutně: haličské kriminály — jsou hostince, hotely, sanatoria, tohle je nezdravá a protivná díra. —

Inženýr na procházkách trochu rozvazuje. Když byl předveden v Mor. Ostravě k podmaršálkovi Mattuschkovi a nechtěl připustit, že je ruským špionem, vyhrkl na něj vojenský hodnosta: „Vždyť jste Čech!” „Prosím, mám české jmeno, Kubaleck, pravda, ale jsem Němec. Česky nerozumím ani slova.” „Kubaleck — české jméno, český původ, a jste-li Němec, pak máte velezrádu v krvi.” A hodnosta ten se jmenoval Mattuschka.—

Když byl převezen sem, do Vídně, internovali ženu a dvě malé děti jeho v táboře u Chocně. Za několik měsíců si jej dal auditor zavolat a oznámil mu suše: Dle došlého sem vyrozumění od velitel-

ství tábora v Chocni zemřela vaše žena tyfem toho a toho dne, vaše děti jsou v sirotčinci v Pardubicích. — „V té chvíli jsem se stal vrakem člověka. Žena mrtva, děti budou vychovány česky, až vyjdu, nepoznám jich, sám jim budu cizím a slůvkem se nebudu moci s nimi dorozumět,'' povídal s tak přesvědčujícím citem v hlasu, že jsem mu věřil a dal mu dva doutníky.

Po dvou doutnících mu dávám nyní den co den — vždy mi poví kousek té srdcervoucí své historie. I Dušek mu pomůže, jak možno, i Budi — jen papa Declich mlčí o něm až zarputile.

Někdo odevzdal pro mě feldveblovi u hlavních vrat tři nádherné pivoňky, a profos sám mi je přinesl do jizby. Spolubydlitelové se sběhli, pozorovali ten tmavorudý pozdrav z onoho světa, Hedrich k nim čichal a divil se, že nevoní — musím příležitostně povědít Frankovi, že jsem je dostal, že jsou v naší cele na stole, stát že dále trvá, a kriminálu že se také pranic nestalo. —

A zase přišel přírůstek. Člověk-kočka, řekl bych, ale pěkná kočka. Něžné sametové oči, celý jaksi sametový — pohyby, chůze, řeč — je ostatně Maďar, nerozumím mu mnoho. Kriminál působí na něj domácím dojmem, ničím není překvapen, ve všem se vyzná, sotva přespal první noc (přišel k večeru) a už mu nějaká ruka, když jsme se vraceli z procházky, vstrčila do jizby balíček, jejž rychle schoval mezi slamníky. Když byl klid a dveře zavřeny, vyňal jej a otevřel: salámy, chléb a škatulka velmi jemného, jak ženské zlaté vlasy tence

nařezaného tabáku — celé jizbě se rozevřely žádostivě oči, ale člověk-kočka lehounce, jakoby byl z gumy, přihoupal se ke mně, podíval se mi oddaně, měkce do očí a podávaje mi otevřený balíček, zaševelil: „Tessék!”

Odmítl jsem: Én nem szivarzok cigaretten.” (Kouřím sic cigarety a rád, ale mé maďarské vědomosti nedovedly svést jiné věty.)

„Tessék!” zaprosil znovu.

Usmál jsem se vděčně a zavrtěl hlavou. Sesmutněl, jakoby jej mé odmítnutí opravdu bolelo a odešel. Nikomu dál nenabídl.

Za chvíli přišel Hedrich z holičské potulky, přinesl „Extrablatt”, tajuplně mě pozval do kouta za slamníky a ukazoval mi lokálku. Král maďarských kapsářů zatčen. Včera na tramwayi. . A to byl náš nový kolega. Poněvadž měl také jistý odpor k vojákování a projevil jej okázalou absencí v nejvyšší službě, zavřeli jej do vojenského vězení. A k nám. Ale již před polednem odvedl jej klíčník Sponner — prý na místo bezpečnější.

„Protože je králem,” poznamenal náš dobrý Hedrich.

Dr. Frank mě dal zase zavolat.

Cestou jsem zahlídl opět Josefínku — což pobíhá ta holka kolem kriminálu den co den?

Frank mi ohlásil, že přijde o desáté hodině návštěva ke mně, dále že zde mám Molièra, kterého mi během odpoledne dá poslat do kriminálu, konečně, že tu je žádost mé ženy, aby mi bylo dovoleno stravovat se z hostince.

Jsem zdvořilý a milý ke všem lidem celého kriminálu, ale tenhle Frank mi jde jaksi na nervy. Je mi bezprostředním představitelem toho, co mě hodilo do kloaky lidské společnosti, je mi zástupcem moci, která si tak bezohledně vede proti celému národu, je člověk Němec, jenž převzal mou věc, aniž by věděl o mně, mé práci, mém postavení o slůvko víc, než mu poví raporty státní policie, slíbil mi v den zatčení druhý meritorní výslech „na pátek či sobotu" (ton jeho hlasu, konejšivý, nadějeplný, zní mi ještě v uších a já, pošetilec, mu skutečně několik hodin věřil!) — jakmile mi vyslovil slovo „žádost", vyhrkl jsem: „Hoďte ji do koše!"

„Nežádáte vy, žádá vaše žena" podotkl s povýšeným úsměvem.

„A já si přeji, abyste tu žádost hodil do koše, nechci od vás ničeho!"

„Ta žádost půjde úřadní cestou dál," řekl suše.

Zaklepání. Vešla návštěva — prof. Ehrlich z právnické fakulty university v Černovicích. Učitel kdysi dra. Premingra. Seznámili jsme se před počátkem války, byl mi doporučen přítelem Kotěrou, přicházíval, debatovali jsme o literatuře, politice, věcech přítomných i příštích — teď mě vyhledává v kriminále.

„Profesore, ejhle to lepší a spravedlivější Rakousko, jež jste mi tolikrát prorokoval, je už tady a já v něm," vítám jej.

Slavný úřad usedá si s námi v trojúhelník.

„Trpělivost, básníku, všecko přijde. Vy víte, Dante: Peklo — očistec — ráj."

„Děkuji za pěknou perspektivu. U nás to prozatím křičí a řve ze všech koutů: Lasciate ogni speranza. A víte ostatně, že začínám věřit v nesmrtelnost ducha?"

„Ah, studujete?"

„Ano. Rakousko zdola. A našel jsem, že v něm stále žije a vládne duch nebožtíka Clementa Václava Lothara knížete Meternicha —"

„Vy Češi, zdá se mi," začal prof. Ehrlich, jak by se byl na tu přednášku připravil, „máte všichni sklon k mučednictví —"

Dal jsem se do smíchu: „Ano, slavné úřady mají zde," a ukázal jsem nohou na balíky a kufry všelijakých lejster, sebraných při domovních prohlídkách, „spousty žádostí: to my žádali o prohlídky o zavření o procesy s rozsudky, slovem — o mučednictví."

„I to přejde a bude jinak," konejšil mě optimista profesor.

Na to se dal do hovoru s Frankem, jehož jsem se zúčastnil už jen jediným aforismem, totiž že rakouský stát trpí hypertrofií úřadnictva. Mluvil o rangklassách, o postupu, o Premingrovi, těch a oněch profesorech, a bavili se tak, že ani nepozorovali, jak čas letí. Čtvrt hodina — půl hodina. Frank stále nevytahoval své hodinky.

Zdvihl jsem se sám: „Pánové odpustí, musím domu." —

Jdou hodiny a dny — člověk žádné nevítá a za žádnou se nedívá se steskem.

Hedrich se často posadí proti mně, opře lokty o stůl, zaklátí doutníkem v ústech, jakoby otvíral zobáček a povídá přesvědčivě: „Víte, pane M., nenamítal bych ničeho, kdybych tu mohl být doživotně. Mě ten kriminál nijak netísní. Lidé jsou zde milí, upřímní — —"

Ten dobrý hoch promítá svou čistou beznáročnou duši na všecko.

A mám já vlastně něco proti někomu? Zlodějové, podvodníci — pravda, ale je mezi nimi jediného, v němž by nebyla aspoň jiskřička svatého ohně?

XX.

Dočetl jsem životopis Julia Caesara. Kniha fascinující — v hodinách, kdy jsem ji čítal, nebyl jsem v kriminále. Kdyby slavné úřady tušily, jak a kam taková četba odnese duši člověka, jistě by sem knih vůbec nepřipouštěly. Je-li tělo zbaveno volnosti, nemělo by být ani v duchu dovoleno toulati se — a docela již ne v staré Gallii a v časech dva tisíce roků vzdálených. Ale to je ten starý materialistický šlendrián: starají se o tělo a duch zatím — co pak je jim po duchu!

Dílo to je přísnou vědeckou historií největšího genia antiky, Julia Caesara, a hymnickou apotheosou myšlenky Napoleonismu. Jakoby za postavou římského imperatora stála postava prvého císaře

francouzského a byla ozařována každým činem, každou ideou, každým plánem Římanovým. A nikde nelze říci, že by při tom trpěla kniha vtíravou tendencí — je to veskrz poctivé vědecké dílo a psané duchaplným jiskřivým slohem, jak jím jen francouzští historikové psáti dovedou. Jediná okolnost mě zaráží — ne v textu, ale na obálce: jmeno autorovo. Napoleon III. Ne, z jeho pera tato kniha nevyšla. Duch by mohl být jeho, ta mimovolná tendence především by mohla být jeho, prací jeho však to dílo není. Ten nešťastný politický pleticha, jenž se dal dovést k Sedanu, nemotorný stilista, jehož žurnalistické koncepty, nalezené po 2. září 1870 v Tuileriích, vzbouzejí jen útrpný úsměv, tam umdlená „Sfinx", jak se mihá v dennících Goncourtů — neměla rozhodně takového duševního fondu, aby z něho mohla vyjít historie Julia Caesara. Duruy, Victor Duruy, jemuž bonapartismus, a řeknu raděj Napoleonismus, byl náboženstvím, psal rozhodně toto dílo od řádky prvé až do poslední — Sfinx se postarala nanejvýš o archeologické výzkumy staré Gallie. Dějiny římského císařství, jež Duruy vydal pod svým jmenem, jsou tak přímým pokračováním Julia Caesara — tentýž sloh, tentýž duch. Duruy to je, na jehož nadšené napoleonské kredo z předmluvy k memoirům Barrasovým jsem musil při čtení maně vzpomínat: že není před tváří Věčnosti zločinem, dávat zabíjet lidi. Že lidská rostlina má nárok jen na krátkou dobu životní — kdo ji předčasně uřízne, pomáhá jí, neboť ona vyrazí po-

znovu. Že však je zločinem, snížit a zneuctít duši národa — člověk zajde, duše zůstává, rodí se lidé noví, ale po povznešení duše není prostředku žádného, neboť rány duše jdou hluboko a hojí se velmi pomalu. A zločinu pokažení duše národa že se Napoleon nedopustil. A že národ, jenž často spěje k rozkladu a úpadku, bývá válkou, jako nutnou chirurgickou operací zachráněn — — — a jak se zklamal Duruy, jenž tak jasně viděl a poznal věci minulé, ve věcech a lidech přítomných! Právě ten Napoleon III., jehož trůn měl být podepřen i Juliem Caesarem i velkým Korsičanem, snížil, zneuctil a k úpadku vedl Francii — a zde zase je pravdou, že básníci vidí jasněji a líp než historikové: Viktor Hugo soudil a orteloval Napoleona III. — a dějiny mu daly za pravdu. Náš Rieger — jistě v souhlase se svým tchánem — podal tomutéž Napoleonovi III. memorandum, málo roků před Sedanem. Že pak Mickiewicz — básník — viděl v něm kdysi spasitele Polsky — oh, tehdy mohl věřit: půl Evropy se zdvihlo proti despotickému caru Nikolaji I., a Napoleon, velké slavné jmeno, stál v čele této koalice. Bylo to šest roků po jaru 1848, kdy Evropa, jakoby poznala, že „Lipsko bylo křížem a Waterloo hrobem její volnosti."

Ano, takové úvahy staví člověk při čtení v kriminále. Takové a ještě jiné. Stát by měl opravdu — a ve svém zájmu — bdít co nejbedlivěji nad duchem těch, které zavírá . . .

Škoda, že Dějiny Julia Caesara nejsou dokončeny. Na prahu občanské války se zastavily.

A horší je, že po takové knize, která člověku rozvlní duši, nechce se do jiného čtení. Mám zde už svého Molièra, ale udělám pausu. —

Co dělají mládenci v jizbě? Jako vždy: jedno terno mašíruje své kilometry, strážmistr sedí naproti panu Karlovi, dívá se mu do úst, a pan Karl mu předpískává nějakou vídeňskou písničku, censuristé hrají vlky a ovce — každá partie o láhev vína a tři trabuka — papa Declich stojí na slamnících, kartáčuje velmi úsilovně čepici a po očku se dívá na dvůr, dělostřelec zalezl ještě s jedním do kouta a hrají v karty — ach ano, ten jeho spolukartář k nám přibyl z rána, je kaprálem u sboru automobilistů v Klosterneuburgu a dali jej sem pro dvě kola. Dvě gumová kola, která viděl na procházce se svým soudruhem, jenž je tady také od rána a sice v prvém poschodí, ležet u cesty v poli, a o nichž oba tvrdí, že nevědí, jak se tam dostala a o nichž jim vyšetřující auditor tvrdí, že vědí, jak se tam dostala. Třikrát už, ač viděl, že čtu a nechci být rušen, přišel ke mně a vysvětloval mi, že je nevinen, a jak tam ta kola ležela, a jak oni namátkou šli a spatřili je — teprv, když jsem mu vyložil, že bylo jejich povinností, aby jeden z nich počkal u nálezu a druhý jej šel okamžitě ohlásit, a když mu pan Fels pověděl, že jsem byl vojákem a že mé mínění bude asi správné, odešel nadobro, domluvil se s dělostřelcem, jenž mu pověděl historku o zatrolených botách, načež se dali do karbanění.

Papritz mě dal volat do kanceláře.

Postavil se přede mě, změřil mě několikrát od hlavy k patě a spustil: „Vy jste zadal žádost, abyste se směl stravovat z hostince? Jaký máte důvod?"

„Žádné žádosti jsem nezadal, žádného důvodu nemám."

„Tady leží vaše žádost!" zahřměl.

„Moje žádost to není."

„Ale vy víte o ní!"

„Ano, dr. Frank mi ji ukazoval, a já jej žádal tuze rozhodně, aby ji hodil do koše."

„Budete nám chtít předpisovat, co máme dělat? Pěkný pořádek! Byl jste nemocen a operován — budete se stravovat z hostince. Nějakých schválností tady netrpím — pamatujte si to! Fiedlerovi napíšete, co chcete jíst."

Dál již jsem nešel a mlčel jsem. Můj vzdor byl zlomen. Neboť theorie Duškova, že stačí, aby se člověk najedl jednou za den, a to večer, se u mne jaksi neosvědčovala. Ty šunky, jež mívaly často už náběh k dekadenci, nahořklé máslo, sýry, s nichž se musila okrajovat plesnivina — ne, nebylo možno, já jídal jen tolik, abych neměl v žaludku pocit studené prázdnoty, ale při tom jsem měl stále a stále hlad. Kdybych to byl u Papritze—poslední instance — vyhrál a provedl svou, byl bych kurážně hladověl dál, ale takto mi to — bozi, odpusťte, že člověk je příliš člověkem — bylo příjemnější. Šel jsem od Papritze docela rozradostněn...

A s panem Fiedlerem jsme sestavili jídelní lístek pro deset dní: polévku, maso, příkrm, láhev vína. Ráno kávu, odpoledne kávu.

Pan Kranz mi ostatně nyní nosí černou kávu ráno a k večeru. Káva ta je lepší, než naše komisní a je slazená. Dělím se o ni s naší partou. Papa Declich míchá svůj podíl do obyčejné, kape do ní kondensované mléko a srká ji pak po celý den. Kranz mě ostatně ondy opravdu dojal: byl as pozoroval, že mi není dobře, a když jsme se vraceli z procházky, zavolal mě za roh chodby a vstrčil mi lahvičku koňaku, opravdového koňaku! „Schovejte dobře, ukradli by vám ji," radil znalecky.

Nevím, jedl-li jsem kdy hladověji a vášnivěji, a chutnalo-li mi kdy co tak, jako ten prvý oběd z hostince. Snad ani za dob studentského mého hladovění ne, ani za dob vojákování. Shltl jsem polévku, dal se do masa — ale tu mi přestalo chutnat... podíval jsem se maně po jizbě a vidím, jak asi patnáct párů očí, ne lidských, ale hladových, chtivých očí zvířecích dívá se na mou práci... Sklopily se, odvrátily se — ale já byl viděl, a každé sousto mi vázlo v hrdle. Papa Declich dostal kousek masa, Budi kousek moučníku — abych podplatil své svědomí a mohl jíst dál.

Nasytil jsem se — vzdor parcelaci. Papa Declich přichystal koflíček vystydlé černé kávy svojí, zapálil jsem si doutník a dostal se do dobré nálady. Sláva bohu, takhle vydržíme měsíce... roky... a přetrváme ve zdraví vše a vyjdeme do jiných časů a jiných poměrů. A bude líp, než je, docela

snad bude i dobře... Žili jsme s Rakouskem a nesrostli s ním... všecko, co jsme dělali, bylo jen jaksi provisorní... i když jsme jedli, jedli jsme stoje a hole cestovní v ruce, a když jsme se položili k spaní, spali jsme ustrojeni a připraveni dát se každé hodiny na cestu... Jak tamhle ten Simon Lamm, když sem přišel... jak ti židi starozákonní v zemi egyptské...

Tak a podobně jsem přemítal, dívaje se v pocitu blahobytu za dýmem doutníku. Zmizela resignace a přihlásila se chuť k životu, k práci, víra v budoucnost. Kriminál jaksi zpříjemněl — konečně: postaví-li se člověk pod okno a natočí trochu hlavu, vidí nahoře výsek modrých nebes a volnost. Tady to — Frank, Papritz, profos, Sponner, Schmied, nekonečné šedivé hodiny, špína, zápach, chlad — auch das geht vorüber, jak říkávala Ada Christen, současnice Nerudova a největší básnířka rakouského Němectva, pomíjená a zapomínaná jen proto, že vedla trochu volnější život. Auch das geht vorüber —

Ano. Ale za hodinu jsem cítil starý hlad. Studené prázdno v žaludku — jako včera, předevčírem, před týdnem. A vzpomněl jsem si na jednu velmi zkušenou paní, matku čtyř dcer na vdávání, která často vykládala mladým mužům, že hospodská strava není a nemůže nikdy být tím, čím je strava domácí, rodinná: najezte se v hostinci sebe líp a sebe víc — za hodinu máte hlad. Moudrá paní — trefně pozorovala.

Přemýšlím, jak pomoci tělu. Což spánek? Spaní přec posiluje. Zkusím spát několik hodin během dne, takhle odpoledne mezi třetí a čtvrtou — —

Je-li člověk syt, je nálada jeho teplá, při tomhle studeném prázdnu v žaludku je duši také zima. Přísný regent, žaludek. Ale chápavost se v jistém ohledu zbystřuje. Chápu na příklad, jak je asi mouše, když je zapletena v pavučině. A přijde pavouk a opřádá a oplítá ji ještě víc.

XXI.

Jedné neděle jsme se rozloučili náhle s Duškem. Řadu týdnů byl zaměstnán v profosovně, přicházíval navečeřet se a přespat — teď přišel se smutnou zvěstí, že se bude stěhovat do Rosavských kasáren. V kasárnách těch byla filiálka našeho kriminálu: kdykoli jej byli přesytili tak, že byl přecpán, provedli revisi a odvedli tolik a tolik čísel do kasáren — buď v noci pěším transportem, a když za dne, pak zelenými vozy. Stěhovali tam individua, která byla odsouzena k menším, několikaměsíčním trestům, neb lidi, jichž vyšetřování se dostalo na mrtvý bod a mohli být klidně vloženi „na led". Jako Voronin ondy. Tam čekají ti, o něž se nikdo nestará. Zdá se tedy, že Dušek má pravdu: chtějí nás tu držet po celý čas války, a všecky výslechy jsou prázdnou a zbytečnou komedií. Klofáč sedí ve věži nyní, seděl roky v Praze — a ani žaloba nebyla ještě sestrojena...

Dušek sebral své věci — měl garnitury pro všechny čtyři roční počasí — a rozloučili jsme se. Na neurčito? Na vždy? Kdo mohl říci? Byl jsem vděčen Osudu, že mě, když už musilo tak být, zavedl sem do šedesátky, dokud on tu byl, a vděčen jemu, že mě zavedl do všech způsobů života a živobytí zdejšího. Mohli jsme jej vyprovodit jen ke dveřím, k zelenému vozu šel s domobranci. Bylo to smutné odpoledne po jeho odchodu — v jizbě se mlčelo, mělit' ho rádi všichni, až k večeru jakoby se rozvázaly jazyky. Censuristi mínili, že je to ein sehr anständiger Mensch, Hedrich vzpomínal na první své setkání se s ním, Budi tvrdil, že takový člověk odsouzen být nemůže a nesmí, a papa Declich, že nyní on tu zbývá jediný ze všech, jakožto „alte Diener". Alte Diener" byla obvyklá formule Declichova, když se představoval. —

Za Duška přišel do profosovny Budi.

V jizbě se rozhostil blahobyt: Papritz dovolil censuristům stravovat se z hostince, a censuristi dovedli toho ihned využít pro pány Wildera a Lamma: Fels a Goldenstein objednali si denně po dvou porcích obědů, jež postupovali řečeným svým souvěrcům — Wilderovi a Lammovi Papritz totiž dovolení dát nechtěl — proč, nikdo nevěděl a jen censuristi věděli, proč se dostalo jim. Dále prohlásil profos, že chce ze šedesátky udělat jizbu inteligence, Intelligenz-Zimmer, a hned také dělostřelec, kaprál-automobilista a ještě několik „Fallotů" musilo se stěhovat do cely jiné, pan Karl byl jmenován ordonancí čili posluhou naším, násled-

kem čehož pozbyl okamžitě svého „pan" a slyšel jen na jmeno Karl, v jizdě nás bylo nyní pouze patnáct a všichni měli příjemný pocit, jak mívají lidé, když byli zbaveni lidí, ať to ve vlaku, v tramu, v kavárně u přeplněného stolu, či v kriminále. Inženýr na procházce mínil, že by poprosil profosa o přeložení k nám — poprosil, ale profos prý ostře odmítl, bez udání důvodů. (Papa Declich, jenž trochu nepokojně sledoval jeho akci, byl zřejmě potěšen z odmítnutí — ale neřekl slova.) Censuristi se zasazovali zase o dra Jonase z čtyřiašedesátky — také marně. Tento dr. Jonas byl snad nejnervosnějším člověkem celého kriminálu. Mladý, hezký advokát z Krakova, oženěn krátce před válkou s milionářkou, dostal se za války do censury a z censury sem. Jako ti druzí. Celé noci proplakal a prozoufal si. Pan Fels jej několikrát přivedl ke mně, abych mu pomohl, jak jsem byl pomohl jim — pokusil jsem se a vyložil mu na ranní procházce, jak je nemoudré dát si otravovat kriminálem život, na procházce odpolední přišel zas a díval se těma svýma zoufalýma očima na mě a že klidu nemá, že život se mu zhnusil a že by nejraději mlátil hlavou tak dlouho o zeď, až by pukla. Celý Krakov, ba celá Halič prý ho zná, a všichni vědí nyní, že je v kriminále pro podvod a švindl, a ví Bůh, že je nevinen. — — Snad kdyby se byl dostal do naší cely, nebylo by se stalo, co se stalo potom...

Holedbání se lidí, zbavených lidí, netrvalo dlouho. Následujícího dne již ráno přišel přírůstek — zase nějaký kaprál. Nevysoký, zavalitý, s obliče-

jem, o němž Hedrich, když si jej byl obhlídl, poznamenal, že je z těch, kterých člověk nevidí rád, jde-li sám v lese nebo na pusté silnici. Chlapík se rozhlídl, viděl, vesměs lepší lidi (Intelligenz-Zimmer!), chtěl jim asi zaimponovat a rozvázal. Ukradl s kamarádem plukovní kasu, odvlekli ji kamsi, otevřeli a vybrali z ní 75.000 K. Když to prasklo, udělali ohníček, a slavné úřady skutečně prý našly rohy a okraje uhořelých tisícovek. A když vznikla pochybnost, je-li ta částka spálena celá, navrhl prý jim náš kaprál, aby sami spálili také 75 tisícovek a zvážili popel z nich — ani o kventík nebude ho víc, než popela z toho, co zde spálili oni v bezhlavém strachu. A smál se při tom, až mu oči zaslzely — slavné úřady totiž k takové průbě nebyly nijak ochotny... Censuristy zajímala ta historie nesmírně — ptali se na to ono, a kaprál vypovídal velmi otevřeně a sebevědomě. Dostane za to nanejvýš osm roků, víc ne, tresty za takové krádeže stoupají postupem tuze mírným: za pět tisíc by dostal 2 roky, za patnáct tři, za třicet čtyři — tak to lehynce stoupá, potom stojí a náhle klesá, až docela zmizí.

Kdyby byl měl příležitost ukrást jeden milion, chodil by klidně po Ringstrasse, kdyby dva, mluvili by s ním uctivě všichni ministři, kdyby tři, mohl by čekat vyznamenání — inu, huba zlá a člověk nepříjemný.

„Pro tuhle znalost jej počítají patrně k inteligenci," povídal mi pan Fels.

A odpoledne na to byl nám dodán ještě jeden nový exemplár. Budi přišel z kanceláře a hlásil, že tentokráte je to skutečně „patriot". Jmenoval se Mlacker, ale byl Horvat a špatně slyšel. Přišel, podíval se po nás a po jizbě, obličej jeho se rozzářil a začal chraplavým hlasem: „Páni, jaké štěstí! Jaké štěstí! Šest dní jsem byl zavřen na policii — ve tmě — o hladu — člověka jsem neviděl — nevěděl jsem, je-li noc či den — zde je zase světlo — a lidé — lidé! Páni, kdybych udělal hlavní výhru tureckým losem — nemohl bych být blaženější! Páni! Drazí páni!"

Budi promluvil s Declichem, papa zabručel cosi, ale šel k zásobárně, vyňal chléb, šunku, máslo, krabičku sardinek a láhev vína, rozestavil to na stůl, a Budi pozval nového člena, aby jedl. Pan Mlacker začal jíst — koncert pro oči, kde kdo se díval. Jedl, mlaskal, olizoval se, blahořečil — celá šedesátka byla dojata. A Budi se mu představil po horvatsky — pan Mlacker položil nůž, vyvalil oči, otevřel ústa, potom vykřikl: „Snad z rodiny Budi v Záhřebě?"

„To je můj strýc."

„Sladký Budi, sladký Budi! Jak je krásně na světě! Jaké to štěstí!" a rozplývaje se takřka sladkostí, dal se znovu do jídla, hledě nadšenýma očima na našeho dobrovolníka.

„Slyšel jste: sladký Budi! povídal mi," zašeptal mi Budi spokojeně.

„Jaký má vroubek u slavných úřadů?"

„Nedostavil se k přehlídce. Byl v Americe — však se ho zeptám."

„Sladký Budi," ševelil znovu pan Mlacker, když byl spořádal vše, co mu bylo na stůl postaveno.

Budi usedl k němu a rozhovořili se.

„Velmi slušný člověk," referoval mi potom, „zná celou naši rodinu. A, jak jsem řekl: nedostavil se ku přehlídce, ale i v tom je omyl — je tu bez viny."

Večer pozval Budi pana Mlackera k našemu stolu. Pan Mlacker jedl znamenitě a blahořečil zase kráse světa, příjemnému pobytu tady, milým lidem a Budimu.

„Sladký Budi!"

Papa Declich nepromluvil slova, jen pozoroval hosta a mračil se. Hedrich chvilkami vzpomínal na Duška. Po večeři nabídl Budi panu Mlackerovi cigarety — pan Mlacker vzal, kouřil a blahořečil na novo.

Druhého dne dal mně a Hedrichovi náš klíčník Schmied přečíst výstřižek ze včerejšího večerníku Tagblattu, hlavička byla: Po patnácti letech. Prý před týdnem byl zde policií zatčen a dnes do garnisonního vězení odveden účetní Janko Mlacker, jenž před patnácti lety uprchl do Ameriky se zpronevěřenými 45.000 K. Peníze tam utratil, vrátil se, potloukal se pod cizími jmeny po Rakousku a Uhrách, konečně byl dopaden. Poněvadž bylo zjištěno, že se vyhnul i vojenské své povinnosti, bude postaven před zeměbranecký soud. —

Hedrich donesl novinu do jizby. Šeptalo se, dívali se po defraudantovi, papa Declich, jenž si

z Hedrichova vypravování sestavil asi potvrzení své předtuchy, zasyčel s despektem své Fallot, a ubohý nahluchlý Mlacker začal se dívati po všech pohledem štvaného zvířete.

Budi se po celý den v jizbě neukázal. Večer přišel rozmrzelý, stěžoval si na bolení hlavy, nejedl, nemluvil, brzy se položil a druhého dne ráno mi řekl, že ten člověk musí z jizby pryč.

A skutečně se stěhovali oba, i kaprál i pan Mlacker. Do prvního poschodí. Kaprál vesele, pan Mlacker jaksi vztekle. Hedrichovi povídal, že ví, kdo ho dostal z jizby a ať se má ten pán na pozoru.

Budi přišel k večeři vesel, ale když mu Hedrich tohle oznámil, zbledl a zamlčel se.

„Nepoštráfl jste se trochu s ním?" ptám se ho.

„Inu — mluvilo se leccos," mínil trochu malomyslně.

„Cela je zas čistá — Karl, dejte mi ještě láhev vína!" poroučel pan Fels. Cela je tedy zase čistá — ano, na jak dlouho?

Ostatně mě tyhle výstupy začínají zajímat: přijde člověk, ukáže svou duši tak, jak chce, abychom ji viděli, my však hned víme, jak se podívat, abychom ji viděli takovou, jako je ve skutečnosti — a odejde. Stopuji tohle divadlo a čtu při tom svého Molièra — jeden kus denně.

XXII.

Co si představoval profos pod pojmem „Intelligenz-Zimmer" — vědí bozi. Já pozoruji denně příliv a odliv naší šedesátky a musím se usmívat. Či mi chce opravdu dát příležitost, abych poznal co nejvíc a co nejpestřejších životních osudů lidských? Je Němec, Dolnorakušák od Mödlingu, člověk zámožný, válka jej odvedla z polí a vinic a udělala hlídačem zločinců a provinilců. Jistě se tu nudí a těžce nese službu svoji. Člověk inteligentní — mluvívám s ním tu a tam pár slov, vyjadřuje se výrazy ne vulgárními a dává mimovolně tušit, že četl, že pozoruje a přemýšlí. Rád by znal některé mé věci, slyšel, že to a ono je přeloženo a ptal se, mám-li to. Odkázal jsem jej na dobu, až vyjdu odtud jako volný člověk — pokynul rukou, jako by chtěl říci: Ah, načekám se. Potom se tuze zajímá, jak napíši asi vzpomínky na svůj zdejší pobyt, co v nich povím, kdo tam bude — ujistil jsem jej, že sebe také uvidí, a kriminál že bude tak obšírně vylíčen a popsán, že i jemu bude upomínkou na čas válečný...

Lidé přicházejí do cely — nemine dne, aby se neobjevily jeden — dva nové obličeje, profos dělá opravdu ze šedesátky moji pozorovací stanici. Přijdou, povědí svou historii, a člověk je buď odloží a víc si jich nevšímá, nebo je pozoruje dál, dokud zase neodejdou. Dlouho se u nás nezdrží: za dva dny přijde Sponner nebo Schmied a odvede je do jizby jiné nebo jiného poschodí. A jako by

se voda nad nimi zavřela: už se o nich nemluví, neví, a potkáme-li je na procházce, podívají se cize nebo zlostně — šedesátka se stala patrně celou, na niž se nedá zapomenout a k níž se hledí jako k sídlu vyvolených —

A tak přišel pán v černých šatech, bílé vestě a lakovaných botkách — křivý nos, chytrá očka. Když vešel do jizby a rozhledl se, proslovil hlasitě: „Je mi tu příliš mnoho židů!" Naši tuzemci Hebrejové dali se do smíchu, obstoupili jej a vyptávali se. Maďarský žid. Přivedli jej přímo ze sanatoria z Purkersdorfu. Nechtěl být činně účasten válčení a zvlášť už ne živobytí v zákopech, i vymyslil si nemoc nervů, způsob léčení a jel z Maďarie do Purkersdorfu. Žil tam několik neděl v šťastném klidu, ani vodoléčby nebylo mu už třeba, až — čert ví, které úřadní osobě napadla věc taková — přišli v noci, bylo půldruhé, četníci, šli od pokoje k pokoji, ptali se po jistých papírech, a výsledek byl, že dvanáct pánů se musilo obleknout a jít s četníky k stanici. Vlak nejel, až ráno, čekali tedy do rána, a nyní jsou ve Vídni. Někteří na policii, jiní tady, on u nás. Vyptával se na zdejší zvyky a obyčeje a když slyšel, že je to vlastně vězení a ne hotel, začal se kasat, jak s takovým nějakým auditorem zatočí a co mu poví. Prý po maďarsku. Prý v Maďarii je docela jinak. Svých papírů prý tu nemá, ať si je hledají v Pešti, ale ani čtyřiadvacet hodin tu nepobude. Za to prý se zaručuje.

A když byl volán k výslechu, šel jako toreador do areny. Vítězně a sebevědomě. A když se po půlhodině vrátil, byl schlíplý a mlčenlivý. Otevřel svůj kufřík, svlekl černý kabát a vklouzl do šedivého domácího saka, zul lakýrky a narazil si pohodlné střevice.

Pan Lamm jej pozoroval při tom s velikým zájmem a když byl hotov, řekl mu blahovolně: „Je dobře, má-li člověk druhou garnituru s sebou, může se aspoň hned zařídit jako doma."

Pan Fels mě upozornil, slyšel-li jsem, jak se chystal na auditora a abych se podíval na toho hrdinu nyní — to že je celá ta maďarská natura, před kterou mají v Rakousku tak bázlivý respekt, velkohubost, nic jen velkohubost. Dnešní Maďaři už nejsou těmi z roku 1848, každý druhý je někdo, kdo se před nějakým časem jmenoval jinak, všecko je sežidovatělé, a on, Fels, židy ty zná — jak jsou hubatí, tak jsou zbabělí, jen ukáže-li se jim pěsť. —

Pana strážmistra jsme ztratili. Nebyl přeložen, ale šel tam, kam toužíme všichni — na svobodu. V sobotu dopoledne byl volán — k výslechu, k přelíčení, těžko říci, nepověděl a nedověděli jsme se ani s jiné strany — po hodině se vrátil jásající radostí, že bude dnes propuštěn. Šel od člověka k člověku, každého ujišťoval, že si do smrti bude na něj vzpomínat, každému potvrzoval, že ani on tu nezůstane dlouho a půjde také na svobodu, že i ta jeho přestupková lapalie se rozplyne a vyjasní, jako ty jeho cigarety. Karlovi pak odkázal své

víno — pět lahví vína měl objednáno a odpoledne je měl dostat — ať prý je pije na jeho zdraví a má na něj malou upomínku.

Odešel odpoledne — a v jizbě jako by někdo byl zametl a vyvětral: bylo čistěji a příjemněji. Tihle vídeňští antisemité jsou zvláštní národ: vlídně a blahosklonně přitakají každému mínění a každé řeči, ba, sami mluví člověku tak, jak se jim zdá, že je nota jeho, staví se, že všechno chápou a všemu rozumějí — a přece není větších ramenářů, podlců a bezpáteřníků nad ně. Kdo má onen šťastný smysl pro emanaci karakteru, z každého člověka, s nímž je řeč, vycházející, má takového Vídeňáka v minutce po krk — byl jsem rád, když se za tím člověkem zavřely dvéře.

A hamižní jsou: Karl se vrátil z profosovny, když se vydávalo hokynářské týdenní nadělení, s prázdnýma rukama a zuřil: „Špína. Čekal tam, až přišel hokynář, a odtáhl si své víno s sebou."

Papa Declich se usmál: „Fallot." Nikdy, kdykoli jej hovorný pan strážmistr oslovil, nedával odpovědi, nerozuměl, protože nechtěl rozumět. Pan strážmistr to přijímal dobrácky a omlouval jej pokrčením ramen a přízviskem „Katzelmacher" — tak totiž nazývají Vídeňáci Italy.

Karl zuřil ještě celou neděli: strážmistr prý dostal za ony cigarety čtyři neděle vězení, kteréžto čtyři neděle mu odpočetli z dvouměsíční vazby a proto že byl propuštěn, a že je to gauner, který o každém z nás v šedesátce povídal věci nejhorší atd....

Možná, kdo ví? V pondělí se již o něm nemluvilo.

A zase přišel člověk nový. Kaprál-domobranec, dvě medaile na prsou. Prý pro vraždu ženy — k smíchu! Takovou kanaliji, povídal, člověk nanejvýš zmlátí, zmodří, ale zabíjet ji? Rád ji měl, bestii, dva měsíce před válkou se s ní oženil, narukoval, psal jí. Srdce moje... ženo drahá... když je člověk v zákopech a koule mu hvízdají a bzučí nad hlavou, vzpomíná jinak na tu, kterou má rád, než v civilu. Psal, kdykoli bylo kdy, smrt chodila kolem, a on psal. A pohlavkoval by se dnes za každé to slovo, které jí poslal, za každý vzdech, když si na ni vzpomínal. Fena, fena! Tu a tam se ozvala, že psát nemůže, prý hospodářství, prý vinice, prý kdesi cosi... Najednou dostal psaní, dívá se: bez podpisu. Když prý hospodář o hospodářství nedbá, že se musí starat jiný, a když prý je postel dělána pro dva, že v ní jeden sám ležet nemůže. A takové narážky ještě... Šel k hejtmanovi, pověděl, co dostal a prosil o dovolenou. Od začátku války jí neměl, své povinnosti konal řádně, dovolenou dostal ihned. A hejtman jej napomínal, aby se nedal strhnout zlostí a neprovedl hloupost. Jel dnem i nocí. A v noci přijel. Klepá, mlátí na okno — dlouho nic. Konečně otevřela vyhlídku, kdo prý to? On, aby šla otevřít vrata. Chvíli to trvalo, hodnou chvíli, než se dostal do světnice. Byla tuze zaražena a jakoby silně ospalá. — Máš radost, co? — spustil. — Ale jsi ospalá, až zítra. — Svlíkal se. Dívala se po očku po něm jako

zloděj. Položil se, shasla a lehla si k němu. Všecko beze slova. Chvíli čekala, potom začala a chtěla se miliskovat. Odstrčil jí ruku a odvrátil ji. Měl hlad po ní, ale všecko v něm plakalo lítostivým vztekem. A utrmácen byl tak, že usnul. Ráno, sotva se rozbřesklo, vstal. Stavěla se, jakoby spala, ale on pozoroval dobře, že se jí víčka chvějou a že se po něm dívá. Ustrojil se: — A teď vstaň!

Vylezla z postele — tu on na ni a po ní řemenem. A bil a bil a mlátil a mlátil. Bez výslechu a všecko beze slova. Nekřičela také — jen vzlykala a šermovala rukama — tu jakoby prosila, tu aby chránila obličej. Což — po obličeji ji nebil, vždyť právě tu larvu s těma modrýma očima měl kdysi rád. A bil a bil, až to tělo pod košilí bylo červené a zpruhované jak škotská látka. Potom otevřel dvéře a vrata: Běž! Vylítla tak, jak byla, v košili. Nastal den. Uvařil si snídani, pil kávu a do ní mu padaly slzy. Potom se šel dívat do chlévů, na zahradu, na vinici — viděl přes plot sousedy, dívali se po něm zvědavě a mluvili, aby se mluvilo, co prý válka a jaké to tam je . . . „Ale už v poledne přišel četník — kde prý je žena? Já, že nevím, ráno že jsem ji vyhodil ze stavení, kam půjde, že neřekla. Kdy prý jsem přišel? Já, že v noci. Prý papíry. Dobrá, papíry, tu jsou. Dívá se: razítka na maršrutě — všecko v pořádku. Prý že se podívá po dvoře. Dobrá, jdu s ním, prohlíží, není-li někde čerstvě kopáno, chlévy, zahradu, vinici. Prohlíží potom světnici a zase se ptá po ní. Povídám, jak jsem přišel, a co ráno dostala. Dívá

se, ptá se ještě sem tam to a ono — co jsem mu mohl říci dál? Odcházel — prý musí být hledáno. Ať hledají — dojista ji najdou, taková mrcha neprovede ničeho. Hledají v neděli, v pondělí — nikde ani stopy. Je u nás překlenutá stoka — na třicet metrů rozrýpali klenutí — zase ničeho. Zatkli mě, prý do Vídně. Dobrá, do Vídně. Ale před soudem stát nebudu, vždyť ta fena se přec jen objeví. A potom: do fronty, do fronty! Čert vzal všecko, co jsem měl, co zbývá? Ničit lidi, jak jsem byl sám zničen. Hospodářství, zahrada, vinice už mě neuvidí. Nestojím o ně, nestojím o nic. Jsem vojákem rozeným a kdybych se byl neplet do sedlačiny, nemusel jsem nabýt těchhle zkušeností. Páni, víte, voják, jak se o nich čítá v starých historiích: kam přijde, všecko je jeho: světnice, jídlo, pití, ženy. Ale ne žena. Jen žena ne. Všecky — ano. Přijdem v Polsku do zámku — nějaký kníže, čert ví, Polakincki — v zámku jen správce. Prý kníže pán — — co nám po tvém knížeti pánu, jídlo sem, pití sem. Jedli jsme, pili. A teď si uvaříme černou kávu. Sami — nač toho otroka zas volat? Dříví tu bylo dost — celý ten sál byl z půle obložen lesklým vyřezávaným dřívím — strhali jsme to a vařili černou kávu. Celou noc jsme vařili —"

V tom jej volal klíčník k výslechu.

„Uvidíte, páni, ta kanalije se našla a já vám dám s bohem."

Čekali jsme. Nikdo nepromluvil.

Za čtvrt hodiny byl zpět.

„Našli ji. Víte, kde ji našli? U svého táty seděla, ten starý taškář o všem věděl a ve všem jí pomáhal. Telegram je tady. Auditor se mne ptal, chci-li svou dovolenou ztrávit doma. Já, že ne, že chci okamžitě do fronty. Pochválil mě . . . No, vojákovat budem dál — jídlo, pití, zákopy s muzikou kulí, někdy nějaká ta ženská — eh, kdyby jen nebyla ta jedna vzala člověku chuť na všechny druhé! S bohem, páni!''

A už byl venku. Jako vítr přiletěl, jako vítr se zatočil a jako vítr byl ten tam.—

„Myslím, že ji má dosud rád," mínil pan Fels.

Hedrich seděl se široce rozevřenýma očima: "ženit se člověk nemá, ne ženit," mínil.

A já myslil na toho živelného člověka-kaprála a viděl jsem vznášet se nad jeho historií obličej s modrým, strachuplným pohledem, obličej zvířátka-ženy. Jako dívka rostla, aby se vdala, a když se vdala, odešel smysl života jejího do války. Jistě čekala, vzdorovala své mladé krvi — až . . Kolik takových malinkých osudečků je vklíněno v osud této veliké vojny, kolik životů ona přejede a zdrtí přímo i nepřímo!

Chtěl jsem se zabrat do Moliéra, ale při druhé stránce pozoruji, že nevnímám duchem, co čtu očima. Nechal jsem toho.

XXIII.

Molière není tvrdým a neúprosným soudcem jako Shakespeare. On pouze drží zrcadlo době svojí, pozoruje ji při tom, kterak se v něm zhlíží, usmívá se, vidí-li, že ona se mračí a dává se do smíchu hlasitého, kdykoli ona uraženě vybuchne zlostí. Smyslem života jejího jest: užít života. Užít co nejvíc, co nejobsažněji, užívat co nejdéle. Proto ani stáří nemá být závadou požitku. Nenosí se vousů, kam čas tak rád hází svá podzimní bílá vlákna, a aby se předešlo zlobě jeho ve vlasech, pudrují se do běla nebo nahrazují parukami. Modu tu vnutilo stáří i mladosti, aby s ní mohlo mít stejná práva a jít krok v kroku. Při tom pracuje stáří i penězi: stáří je má, má i tituly, domy a zámky a všechno jen k tomu, aby mohlo užívat. Ale hlas přírody se nedá ničím umlčet: co je mládo, tíhne k vtipnému mládí, třeba toto bylo chudičké, zadlužené a bez titulů. A napálené stáří zuří a hrozí — a podvolí-li se v posled nutnosti situace, pak se dojista hned otočí a bude se ohlížet, kde by mohlo užívat přec a s lepším úspěchem. A to je život, to je svět. Královská majestas trůní nade vším tím jako vzdálené nedotknutelné slunce, jenom tu a tam padne její paprsek jako deus ex machina, aby rozehřál stuhlou nějakou situaci.

Trochu groteskně působí na mě Molière v těchto místech — měl by být čten někde v parku za poledního světla, v parku, kde jsou basenky a vodotrysky, kde se bělají sochy v zelených zášeřích

a kamenné lavičky jsou jen tak velké, aby pouze dva lidé mohli na ně usednouti.

Až dočtu, dám si přinést Shakespeara, obnažovatele lidských duší,přísného soudce soudců a králů, tvůrce i ničitele, básníka básníků. Myslíval jsem kdysi, kdybych byl vržen jako Robinson na pustý ostrov a mohl a směl si zvolit pouze jedinou knihu za společníka, že by to byl Shakespeare — nuže, přijde za mnou sem.

Klíčník Sponner mi svěřil tajnost: do naší cely přijde dnes nový krajan, prý doktor a ředitel banky —

Jmeno?

Neví. Krátké jmeno, tak jako — —

Dr. Preiss?

Ano, ano.

Tedy už také on. Jsem rád, že přijde k nám. Přemýšlím: profos musí opatřit ještě jednu postel. A já zavedu drahého direktora do způsobů zdejších, jako kdysi Dušek mě. Papa Declich bude mít o jednoho strávníka víc. Tak čekám — —

Zatím k polednímu vystoupil papa Declich na slamníky, svou pozorovací stanici, a zavolal mě.

Na velkém dvoře prý se procházejí dva cizí lidé. Ejhle: dr. Preiss. A v druhém poznali censuristi svého profesora Brauna, jenž se také dostal pro jejich historii sem. Jdou spolu, svrchníky přehozené přes ramena a patrně se seznamují. Zakývám Preissovi — usmívá se . . .

Seskočím a číhám u dveří na krok Sponnerův: Co je? Ředitel Preiss je tu a kam jej dali?

Prý v poslední chvíli bylo nařízeno dát jej do věže.

Byl jsem zavolán do Tigergasse. Dva domobranci jdou zase se mnou. Cítím, jak se mi na vzduchu a slunci jaksi točí a motá hlava a jak mám nejistý krok. Dr. Frank mi oznamuje svým korektním úsečným způsobem, že je tu návštěva. Na podlaze leží balíky papírů, kufry, vaky — ukáži na to nohou a povídám:

„Ah, dr. Preiss?"

„Ano, přivezli jsme jej z Prahy," usmívá se studeně Frank.

Návštěva moje vešla. Tři úřadnice z Bodenkreditky. Nesou mi květiny. Odmítám a konstatuji, že mi dovoleno pouze přivonět.

Dr. Frank přisvědčuje pokyvováním hlavy.

Všechny tři — Vídeňačky — spustily dialektem. Vídeňák, mluví-li pomalu, mluví spisovnou němčinou, jakmile pustí jazyk rychlíkem, vídeňačí.

Tedy: Co prý tu dělám? V kanceláři že je tak mnoho práce, všude prý chybím, stačit nemohou, všecko je tam zkonfuseno, nikdo se nevyzná —

Dr. Frank se usmívá, já konstatuji vážně, že mám denně patnáct volných hodin, ty že bych jim mohl postoupit —

Obracejí se na Franka: Jak dlouho prý to bude ještě trvat a má-li moje uvěznění vůbec smysl, ony prý ručí svými hlavami, že jsem ničeho neprovedl— —

Vstávám a upozorňuji je, že nesmíme slavný úřad zdržovat, že má také tuze mnoho práce a že ani jemu nemohu ze svých prázdných hodin žádné postoupit — —

Načež mě domobranci vedou zpět. —

Na odpoledních procházkách chodím nyní se Zamazalem. Proces dra Kramáře a soudruhů jest už zase v proudu a Zamazala posílají na malý dvorek, aby se po denních sezeních na lavici obžalovaných osvěžil. A Zamazal stojí a čeká na mě. Je spadlý, žlutý, nezdravý. Poví větu, a člověk vidí, jakého druhu je tento „velezrádce". Vypravuje o průběhu procesu. Čtení obžaloby, řeč Kramářova, Rašínova, obhajoba Körnerova. Sám prý si také skládá řeč, již chce proslovit — prosím jej pro bohy, aby toho nechal. —

I náš milý Hedrich je postaven konečně před soud. Vedli jej do rosavských kasáren před brigádu. Vrátil se brzy a smuten, zdrcen. Za těch několik bělehradských lžiček dostal tři týdny arestu — nebyl však zdrcen těmi týdny, ale tím, že musí odtud. Odpočetli mu je od šesti měsíců, které tu ztrávil a našli, že seděl déle, než bylo potřebí a že může jít nyní ke kádru svého pluku kamsi do Ruského Polska. Chodil po jizbě se svěšenou hlavou, zamženýma očima, i doutníček jeho byl svěšen špičkou k podlaze. Přemítal a radil se, jak to nastrojit, aby nemusil ze šedesátky. Radili mu to a ono — i věci fallotní, a dobrý hoch už se rozhodoval, že "něco" provede.

Vzal jsem si jej stranou a všecko mu vymluvil. Ukázal jsem mu na celý příští život jeho a na následky nějaké té hlouposti. Potom jsem si zavolal ty rádce a vytkl jim před ním, čím chtějí obtížit jeho budoucnost.

Najednou mu napadlo něco nového: půjde k podplukovníkovi a poprosí jej, aby ho zde nechal. Rovnal prý kdysi vyčesané vlasy jeho ženy a dcery, a starý pán přicházíval denně dívat se na tu práci a mluvíval s ním velmi blahosklonně . . .

Dal se předvést a prosil, ale starý pán na něj vyhrkl, blázní-li prý . . .

Zatím jsme udělali sbírku. Každý dal ze svého depot, ležícího u štábního profosa v hlavní kanceláři, odepsat v jeho prospěch po několika korunách, bylo toho dohromady asi k osmi stům. A s touto výbavou opouštěl Hedrich kriminál. Sebral své věci do vojenského rance, vzal jej na záda, potřásal nám rukou, zaplakal a šel . . .

A já se díval zřídka v životě za člověkem, jenž mě opouštěl, s takovým steskem a zároveň přáním všeho dobrého, jako za tímto prostým a čistým pomocníkem holičským. Leť, bahenní můj ptáčku, kam tě osud povede a budoucnost ať ti dá všecko, čeho to tvé zlaté srdce zasluhuje!

Inženýr opět udělal pokus, dostat se k nám. Byl zase odmrštěn.

Vypravoval mi na procházce, že podplukovník prý prohlásil, že mu dá sejmout řetězy s nohou, přijde-li prosit za to. Inženýr prý odpověděl, že

nežádal, aby mu je dali a že nebude prosit, aby mu je sňali.

Sloh této odpovědi upomenul mě trochu na můj vlastní podobný výrok u Franka — snad se mi proto také líbil. Dal jsem mu všecky doutníky, které jsem v kapse měl.

XXIV.

Jsem zase v ulici Tygří. Když mě sem vedli, šel jsem s jistými obavami. Před několika dny totiž, měl jsem návštěvu, která mě značně rozrušila: byla to choť přítele-žurnalisty, jenž nyní vojákuje, Frank jí povolil po velkých prosbách obvyklých deset minut, přivedli mě, a když mě spatřila, dala se do pláče a nemohla promluvit ani slovíčka — jen plakala a plakala. V šedesátce nebylo zrcadla, ale já cítil svůj chorobný vzhled a úbytek všech tělesných sil, před Frankem však nedával jsem znát ničeho a všechny dosavadní návštěvy, jakoby vytušily mé přání, nezmiňovaly se ani poznámkou ani otázkou po mém zdraví — až tato paní ukázala před Němcem své slzy nad mou ubohostí. Díval se svýma studenýma očima na ni i na mě, pohled ten mě pálil v duši, styděl jsem se za její upřímné slzy a rok svého života bych byl dal, aby jich nebylo. Tělo moje bylo slábo a chorobno, duch však byl silen tak, že jsem věděl, i kdyby mě byli vedli k šibenici, byl bych šel s hlavou vztýčenou a hvízdal si vzdornou písničku — a hle, nyní přijde

návštěva, český člověk, a pláče před tím Němcem. Neslyšel jsem dosud lidského slova od něho, byl vždy upjatý a studený jako litery zákonníku, v psaních, která mi byla posílána, zamazával všecka jmena, pozdravy známých, zprávy o svatbách a úmrtích a uhnul-li se v našich rozhovorech otázkou nebo poznámkou s úřadní cesty, měl jsem dojem, že mi nachystal kličku, že hledá cosi, co před ním skrývám a chce mít dotvrzeno, že něco je, čeho ve skutečnosti není. Byl mi bezprostředním zástupcem systemu let 1915 a 16, jenž neznal obviněných, ale jen vinníků, jemuž národnostní příslušnost dostačila mít podezření a tři napsaná či vyřknutá slova ke konstrukci žaloby pro těžké zločiny. A před tímto automatem zákona plakala moje návštěva . . . Řekl jsem nějaký vtip, ptal se po muži jejím, dětech, promluvil o počasí, ale pláče jsem nezastavil a tak jsem po několika minutách prohlásil, že jdu domů.

A proto jsem přišel dnes s obavami — můj zdravotní stav se horšil den ke dni, Kranz, ten lupič zlatnických krámů, ten dobrý Kranz, přinášel denně citrony, rum, lahvičky koňaku, a papa Declich, můj jediný doktor, připravoval z nich letkvary a mediciny, pan Fels mínil, že se bojí zimy pro mě tady, četař Kretzer chtěl o své újmě oznámit, že jsem nemocen, a klíčník Sponner mi radil, abych se zabalil do dek a ležel celý den, to že nejlepší prostředek proti zimnici.

Slovem: obával jsem ukázat se nějaké nové návštěvě.

Dnes to nebyla však návštěva. Výslech. Meritorní výslech, jejž mi byl Frank slíbil v den mého zatčení. Dnes tedy — po sedmi týdnech.

Frank, čistě oholen, vytáhl ze zásuvky stolu můj akt — ztučněl ten milý můj akt velice — podal mi mou knížku Krůpěje a ptal se, vím-li, že v Temps a Times byly články o mém uvěznění.

Jak bych mohl vědět, jsem hermeticky uzavřen.

Usmál se, zlaté čárky zablýskly se mu v zubech, ale nezačínal. Čekal patrně na někoho.

Ten někdo nyní vešel. Kadet feldvebl-tlumočník. Podal mi ruku, což mě poněkud udivilo — Frank tak nikdy neučinil.

Začínáme. Překládám prvou báseň, Frank drží v ruce německý překlad, pokyvuje hlavou a kde se můj překlad rozchází s překladem jeho, rozhoduje tlumočník. Překlad se rozchází často, místy má Frank pravý opak toho, co jsem veršem napsal já.

Je to prvý můj zločin — báseň Na památku 5. listopadu 1905. Když jsem překlad zhotovil, vysvětluji, z čeho báseň vznikla. V čas, kdy se jednalo o uzákonění všeobecného hlasovacího práva, byly veliké demonstrační průvody dělnické ve Vídni a v Praze. Tisíce a tisíce lidí táhlo ulicemi, pořádek nebyl nikde porušen, policajti byli zbytečni — proletariát ukázal svou disciplinovanou sílu a tím oprávněnost svého požadavku. Nehrozil, mlčel, ale mlčení to mluvilo. A co já z toho vyvozoval pro zdar tužeb svého národa, pověděl jsem v této básni.

Několik otázek ještě — potom protokol. Mé poznámky a vývody stilisoval Frank velmi pěkně, chtěl-li jsem co doplnit, stilisoval vše ochotně dle mého přání.

Je v této liteře zákona přece jen člověk? myslil jsem si udiven.

Přicházíme k druhému zločinu, k básni Humanita nemocniční. Předem zase překlad, potom výklad. Jak už trochu triviální traktace veršů svědčí, je to monolog chuďasa propuštěného právě z nemocnice. Obsah jsem slyšel v tramwayi, kde si onen člověk formuloval svůj názor světa: dokud jsi zdráv, nikdo si tě nevšímá, hladov si, mrzni, všecko jedno. Chtějí na tobě daně, berou tě na vojnu — to dej, jinak jim pranic po tobě. Ale zastůněš-li, jaký to chvat! Máš postel, obsluhu, jídla dost, najednou jsi něčím, oč se stará kde kdo — jako by to nebylo jedno, umřít či pojít . . .

Frank sbírá zase mé poznámky pro protokol a končí: „báseň není obviňováním státu, ale lidské společnosti" a studenýma svýma očima ptá se mne po souhlasu.

Snad jsem mu přece křivdil: snad je on přece jen . . .

Třetí zločin: MUDru Frant. Mesanymu:

Kdybych králem byl, tvou šíji
ověnčil bych mnohou chloubou.
Mauriciem, Theoboldem,
vlastnoruční list pak s holdem
přivěsil by baronii
k jmenu tvému —

Překládám — tentokrát není v překladu Frankově ani jediné neshody. Ale výklad a důvod, proč jsem báseň napsal, byly mu velice nové. V únoru 1913 mě dr. Mesany operoval a s bezpříkladnou pečlivostí a obětavostí ošetřoval až k úplnému ozdravení, do konce dubna. Moje přerušená literární činnost, když byla zase obnovena, nemohla začít jinak, než tímto díkem zachránci života. Jeho společenské postavení bylo tehdy tuze nepříjemné. Žil s milovanou ženou bez církevního schválení, nad čímž se počestná individua obojího pohlaví pohoršovala, c. k. pošta zásadně vracela dopisy, adresované jeho ženě, byla-li označena rodinným jmenem jeho, inu, soud malého města našel svou oběť a soudil ji tvrdě a bez milosrdenství, jak takový tribunál dovede. Přítel tím trpěl nesmírně a já o tom všem věděl. A zde byla příležitost říci mu, jak je soud takových mravníků okolnostní: kdybych králem byl a dal mu baronii a řády, ohýbali by své hřbety před ním, byl by zdobou společnosti, výtečník, muž „chvalně známý, náš" atd.

„A není v tom trochu posmívání se řádům?" ptá se Frank.

„Posmíval bych se jen řádům svým, ale i jinak v tom posměchu není. Důkaz: v prvém konceptu této básně, jenž vyšel i tiskem v Besedě Času, zněla třetí řádka:

zlatým rounem, Leopoldem —

když jsem pak připravoval báseň pro knihu, přeměnil jsem verš ten v znění nynější, právě proto,

abych se vyhnul i stínečku podezření takového, ačkoli i v prvém znění posměchu není a já úmyslu neměl do té básně jej vkládat.''

Kadet-tlumočník zná náhodou Pardubice a dosvědčuje správnost mých výroků.

A Frank zase diktuje — — člověk, opravdu člověk. Ale napadá mi, počkejme na konec. Že by měli jen tohle proti mně, že by mě jen pro tohle byli zavřeli a drželi — nemožno. Však uvidím, co přijde.

Čtvrtý zločin: Po dvaceti letech. Verše věnované památce Omladiny.

Přeložil jsem je, Frank si opravil překlad, který mu byl bozi vědí kým pořízen, a nyní si vykládáme, co to vlastně Omladina byla. Frank míní, že mládenci, kteří mazali orlíčky na poštovních schránkách, já, že mladá generace literární a politická, která mnoho slibovala, leccos splnila, v lecčems zklamala, ale konečně posledního slova dosud neřekla; Frank jmenoval jmena Mrva Dragoun, já dr. Rašín, Hajnové, F. V. Krejčí, dr. Preiss, Soukup, Groš; Frank mínil, že tajná společnost, která se utvořila roku 1893, já, že mocná vlna, která se toho roku vevalila v náš český život — slovem: každý z nás povídal, co věděl.

A Frank sestilisoval pro protokol to, co jsem věděl a pověděl já . . .

Jsme hotovi. Frank mi přečítá protokol.

„Správné?" ptá se, když skončil.

„Správné. Ale povězte mi, nenašli jste ničeho jiného v mé literární činnosti, zač byste mě byli

mohli zavřít a soudit? Vždyť jsem napsal spoustu jiných věcí, jež mohly být pro vás závažnější a pro mě těžší —"

Dívá se na mě svýma studenýma očima a ukazuje zlaté čárky v zubech v tichém úsměvu: „Ne, my známe jen tohle."

Podpisuji protokol.

Frank mě předává domobrancům a domobranci mě vedou domů. Ulice, život jejich, dojmy, květiny v oknech, výklady, plakaty, zlatá záře slunce ve vzduchu — všecko je mi už tak cizí, tak cizí.

V šedesátce stojí naši „Galiciáni" v prostředku jizby, a pan Wilder jim vyličuje chody nějakého banketu, papa Declich sedí na mé posteli (střeží ji takto, kdykoli odejdu, aby se tam nerozložil někdo jiný) a rozpůluje pozorně sirky z úsporných ohledů, papa Declich nekouří také doutník jako doutník, ale rozřeže jej na drobné kousky a vykouří pak ve formě cigaret — člověk, pokud se jeho potřeb týče, skromný a spořivý, vůči nám však, přátelům, vždy blahovolný kavalír. Vítá mě, podávaje ruku, němým úsměvem.

„Výslech, papa Declich, nic jiného. A teď bude veliké dlouhé mlčení, vejmíněk života, jako je u vás."

Mé síly jsou vyčerpány, dopadám na postel.

XXV.

Po Dlouhé míli vleče se několik vozů.

Dlouhá míle je silnice, vedoucí od pat Bílé Hory ku Kněževsi. Široká bílá linie, nikde neprohnutá a dlouhá tak, že se zdá sahat až někam na konec světa. Je lemovaná topoly. Miluji silnice, ty tepny našeho venkova, už od dětství a tahle Dlouhá míle mi bývala zvlášť drahá.

Zde však vzpomínám na ni nějak divně. Vleče se po ní několik vozů, přepjatých šedivou plachtou, koně jdou krok za krokem a snad spí v chůzi, vozkové, vyhaslé dýmky v zubech, dřímají při líném praskotu kol, šedivý prach pokryl je, pokryl koně, pokryl vozy, cíl cesty je někde v nedohlednu — a tak to jde od topole k topoli tiše, jednotvárně, leda že některý vozka zabručí ze zvyku své rozespalé: hiá . . .

Myslím na tu silnici, na ty šedivé vozy a přirovnávám k nim naše dny v šedesátce. Jdou ospale a líně — kam? Někam. Kdy dojdou? Vědí bozi. Cesta je nekonečná.

Oddělávám denně svých pár kilometrů, jinak ležím. Zimnice se střídají s horečkami. Kranz vklouzne den co den několikrát k nám, posadí se ke mně na postel, přináší koňak, rum, někdy sklenici horkého čaje, vzácné cigarety a vždy novou povídku ze svého života. Vypravuje, jak vyloupil zlatnický krám a nevěděl pak, „co počít s hodinkami, prsteny a řetězy — parádníkem není,

aby se takovými skvosty ověsil, neměl také kdy, aby denně natahoval nějakých devadesát kapesních remontoirek, prodal tedy všecko a potom si sedl do kavárny a četl v novinách, jak policie hledá lupiče.” Vypravuje, jak vyšel kdysi z kriminálu, šel k ženě jednoho spoluzavřeného, představil se jí jako zámečník, jenž chodí za prací do šedého domu a vyřizoval jí, aby poslala svému pánu šunku, víno, sto korun v drobných penězích a velocipedistický oblek — dostal všecko, šel do Pratru, předělal se na slušného člověka, jedl a pil a byl při tom tak poctivý, že připíjel na zdraví té dobré paní a jejího zavřeného muže. Vypravuje, jak si s několika kumpány opatřili vojenské uniformy, on feldvebla, navěsili si válečných vyznamenání na prsa a prováděli v noci po ulicích vídeňských vojenskou policii: lapali dobrovolníčky a poddůstojníky, odváděli je na nejbližší komisariát, aby jim je tam schovali a střežili, že si pro ně přijdou. A jak jednou — byl to Kranzův černý pátek — usmyslil si, že si chytí nějakého se se zlatým třapcem, „byl jsem tehdy natažen jak kanon, čert mi nedal dobře dělat — a tak jsme zastoupili jednoho takového právě, když vycházel z kavárny na Mariahilferstrasse, ale ach, nebyl to reservní, jak jsme čekali, ale taková aktivní břitva, a jen jsme se zeptali po jeho papírech, zahromoval, zakřičel a za pět minut jsme byli všichni na komisariátě — a to bylo poslední mé vystoupení ve zlaté svobodě, odtamtud jsem přišel sem. Je-li člověk volný, nemá utápět rozum v alkoholu —”

Mluví-li pravdu, či básní-li, těžko rozsuzovat, ale umí líčit všecko tak plasticky, že to básnickou pravdou je. Poslouchám ho rád, protože odvádí člověku duši odtud, čině ji svědkem svých dobrodružství — a to je největším štěstím tady: být někde jinde a zapomínat, že jsme zde.

Papa Declich sedává s námi a poslouchává též — na kolik rozumí, těžko říci, ale ondy mi stvořil paradoxon: Kranz prý je jedním z nejlepších lidí, které zná a zde v kriminále dojista člověkem nejpoctivějším.

A noví lidé přicházejí a odcházejí. Vystupují jako herci na jeviště, odříkají svou úlohu a zmizí v kulisách.

Dobrovolník Rosenstein. Subtilní človíček, typický druh své raçy. Těkavý, nervosní, bázlivý. Ukazuje prostřelenou pravou ruku — prý ruská kule. Slzy se mu chvějí v hlase, děs války prochvívá mu slova, úřadové tvrdí, že ne kule ruská, ale kule jeho pušky způsobila mu ten zločin samovolného sebezranění. —

Doktor Powich-Rosetti. Vysoký silný Ital z Dalmacie. Nadčlověk jakýsi. Prý dramatik, jehož kusy se hrály na několika jevištích. Prý konal lékařskou službu ve vojenských nemocničních barácích, byl náhle zatčen a dopraven sem. Neví proč — vždyť žena jeho je dcerou rakouského generalmajora. K výslechu šel jako triumfator a vrátil se tuze skleslý. „Oni tam vědí všecko, oni vědí, že jsem vynalezl novou pušku a nabízel vynález svůj

státům ententy. A že jsem měl styky s Italií. A že jsem se dal rozvést se ženou, dcerou generala. A literární práce moje znají a ptali se, jakou tendenci jsem v nich sledoval. Všecko vědí."

Pan Fels potom přisedl ke mně a usuzoval, že doktor má toho mnohem více, než tohle „všecko". Člověk s dvěma jmeny a nejméně s třemi minulostmi. Za to důvěřivý Budi byl nadšen krajanem-Dalmatincem a vyzval papa Declicha, aby vyrukoval se svými zásobami a pohostil „patriota". Papa Declich se zamračil, ale tabuli přece upravil. A patriot se dal do jídla — jaký apetit! Jedl a jedl — naše večeře mizely, jakoby je do jámy házel, a když za chvíli na to přinesli hausmistři oběd, byl doktor jediný, jenž spořádal několik porcí polévek, několik porcí druhého či třetího obnoveného vydání fisolí s páchnoucí mořskou rybou (misku si potom ještě naplnil, prý na odpoledne), vypil půllitr vody, zařičel spokojeně a prohlásil, „strava že je tu docela dobrá." Celá šedesátka se dívala na jeho činy s jakousi hrůzou a trochem odporu — nadčlověk se stal podčlověkem, a papa Declich jej klassifikoval svým: Fallott. Budi ovšem protestoval, ale papa Declich zavedl jej do kouta, vyložil mu své názory dlouhým rozčileným italským šepotem, načež Budi odešel do kanceláře.

Klíčník Sponner vrazil k nám člověka venkovana, jenž se u dveří zastavil, potom se líně rozhledl vodovýma očima po jizbě, zamířil ospalými kroky k slamníku, posadil se a upřel pohled na podlahu. Klobouk nesundal, slova nepromluvil. Vybízím

četaře Kretzra, aby se ho zeptal, chce-li kus chleba. Člověk odpověděl táhle: Jo. Dali jsme mu, jedl. A Kretzer ho zpovídal. Člověk odpovídal jednoslabičně, potom tu a tam holou větou, konečně se rozhovořil. Mluvil trhaně a zvolna, jakoby jel někdo s trakařem po štěrkované cestě. Kretzer pobízel a vyptával se. Načež přisedl ke mně, aby mi oznámil své výzkumy. Prý vojákuje a dostal polní dovolenou. Ale u nich prý je taková žínka, běhna, která chodí po sedlácích, dává se pohostit a za to pomiluje. A té prý se tento mládenec zalíbil. Nabídla se mu jednou, dvakrát, nabízela se mu, kdykoli jej potkala, ale on nic. Začala prý ho špehovat. A vyšpehovala prý, že vcházívá do kozího chléva a provádí tam to, po čem bažila, aby prováděl s ní. Neřekla mu ničeho, jen znovu prý mu nabídla pomilovat se. A když prý zase odmítl, usmyslila si pomstu. Vyčíhala chvíli, kdy se ledový ten milenec šel rozehřát do kozího chlívku, zaskočila vedle k četnickému strážmistrovi, vpadla s ním potom do chlívka a dopadli jej. Při tom konstatovali, že se člověk ve tmě zmátl a miliskoval se — ne s kozou — ale s kozlem. A proto je tady a naším „kolegou".

Geissbock, jak jej cela nazvala, od té chvíle už nepromluvil. Seděl bez hnutí, klobouk hluboko do čela vražen, drtil silnými čelistmi všechny kůrky a skývky tvrdého chleba, jež mu sebrali po jizbě, v poledne snědl porci svou a nabídl-li mu někdo druhou a třetí, vzal a snědl i ty, potom se díval zas na podlahu.

Jedné noci — bylo to kolem druhé hodiny — zařinčely klíče, otevřely se dveře a vešel hubený starší voják-domobranec.

„Někde se zde položte!" nakázal mu klíčník a odešel.

Domobranec si položil uzlíček na stůl a rozhlížel se.

„Co pak jste provedl?" ptá se se svého slamníku četař Kretzer.

„Nix dajč," odpovídá vojáček nesměle. „Já bémiš."

„Proč vás jako zavřeli," sbírá Karl trochu své češtiny.

„Zabil jsem ženu a tchyni," vydychuje domobranec.

„Za tchyni se mu nic nestane," poznamenává německy pan Fels.

Šedesátka se rozesmála. Jocrisní vtip — ale po půlnoci v tom jednotvárném šedivém životě kriminálu přece se ještě zapálil a zablyskl.

„A jak to bylo?" zkoumá Karl dále.

„Přišel jsem na dovolenou a vidím, že zatím držela s jiným," začal zdlouhavě a monotoně, „já jí povídám: Ženo, nechej toho, děláš hanbu sobě i mně. Ale ona do mně: Co prý, povídá, ty hlupáku, budeš lidem věřit? A její máma, jako víme tchyně, taky do mně: Vy prý, zeťáčku, jste jako malé dítě, kde kdo vám může pověsit bulíka na nos, a vy věřite. Moje Líza je poctivá. — Tak když ony tak, já mlčel už. To bylo ráno. A k večeru Líza odběhne, já sedím a čekám hodinu, dvě — Líza se

nevrací. Tak na tchyni: Kde ta ženská je? A kde prý by byla? Vyšla si. A potom do mně, že prý bych ji měl nejraději uvázanou za nohu u stolu. Já na to, že ji uvazovat nechci, ale že myslím, když muž přijde po půldruhém roce z vojny na dovolenou, že by mohla být žena trochu u něho. A tchyně zas mě jen sekla jazykem. Potom žena přišla, večeřeli jsme — taková rozpálená byla a bez duše při tom, jako by ji byla někde nechala. Nechtěl jsem dělat nesváru a už se neptal, ale když mi druhého dne zas tak odběhla a přišla zas tak pozdě, povídám, že mohla a měla být těch pár chvílek, pokud tu budu, doma, a na táčky chodit, až odejdu. A ona — dá se do pláče. Do takového zlostného pláče a nic nevymlouvá, jenom sebe lituje a mně nadává. Že prý jí ničeho nedopřeji, že prý chci, aby dřepěla u plotny, že prý jsem na vojně zvlčil a jsem jako tyran — a tchyně přidává také polínko za polínkem. Tak jsem zase mlčel. Ale když to šlo tak čtrnáct dní — a při tom jsem se jí dotknout nesměl — víte, páni, tu přeteče člověku žluč. Dovolená byla u konce a já viděl, že jsem doma člověkem zbytečným. Jiného měla, za jiným chodila, jinému dávala, co mně odpírala — jaký já to byl muž! A tak jsem ten poslední večer, když se vrátila z táčků, chytil pohrabáč a dal jí jednu do skrání, až z ní krev jako voda z pumpy vystříkla. A když se tchyně začla na mě sápat, dal jsem jí taky jednu takovou tím pohrabáčem. Ležely vedle sebe, krev crčela a crčela, a já šel k četníkům a udal jsem se."

„Kdy to bylo?" ptá se Karl zívaje.

„Před týdnem. Sebrali mě, posílali mě sem a tam, všude mě zavírali — tady prý mě budou soudit."

V jizbě je ticho. Domobranec se rozhlíží, svléká se, dává si svůj uzlíček mezi dva slamníky a uléhá. Slyším chvíli, jak si vzdychá, potom začíná oddychovat stejnoměrným dechem klidně spícího člověka.

XXVI.

Nedělní odpoledne.

O jedné hodině byl raport, jenž uzavřel pro šedesátku styk se světem, ale neuzavřel život její. Dnes není tohoto obvyklého šedivě zatrpklého a líného naladění vlekoucích se svátečních odpolední — naopak: v jizbě začal shon a rej, jakoby nastávalo velké stěhování. Přetahují se stoly, lavice a slamníky, zvířen prach, dějí se hlučné porady, načež poskytuje jizba tento obraz: v prostředku stojí oba stoly vedle sebe v tupém úhlu, za nimi leží slamníky složeny v sedadla, po stranách jsou flankovány lavicemi, na sedadlech na čestném místě předsedá pan Fels jako president dnešního líčení, přísedícími pak jsou všechni ctihodní nájemníci šedesátky, pokud jim nebylo přiděleno funkci jiných, jako Karlovi, jenž ozbrojen troskou smetáku je domobrancem a soudní stráží, dále panu Simonu Lammovi, jenž je obžalován a trčí prozatím v naší telefonní cele, panu Kretzrovi,

jenž je obhájcem jeho, a mně, jenž jsem vojenským státním nádvladním a zástupcem poškozených zájmů monarchie. Ze zavolaných svědků jsou přítomni tři: papa Declich, dr. Povich-Rosetti a pan Aron Wilder, hotelier z Krakova; nedostavili se: pan Janko Mlacker, dále onen dělostřelec, jenž měl historii s botami, konečně král maďarských kapsářů.

Vojenský státní nadvládní žádá pana předsedu, aby poručil předvést obžalovaného.

Předseda poroučí.

Karl přivádí pana Simona Lamma, obžalovaný má svůj slaměňáček na hlavě.

Vojenský státní nadvládní žádá pana předsedu, aby vyzval obžalovaného k smeknutí.

Předseda: „Obžalovaný, smekněte!"

Obžalovaný smeká, ale žádá, aby se konstatovalo, že má hlavu holou jako koleno, a poněvadž jsou všechna okna otevřena, má obavu, že by mohla hlava jeho při pohybu vzduchu podlehnout obvyklým bolestem a proto prosí, aby mu bylo dovoleno, klobouk na ni opět posadit.

Vojenský státní zástupce prohlašuje: „Okna jsou otevřena a zůstanou tak po celé přelíčení, aby se dokázalo, že vojenský soud v Rakousku neštítí se veřejnosti, žádám pana předsedu, aby obžalovaného upozornil, že mu není dovoleno, kličkováním a a nejapnými řečnickými pokusy zabíjet soudu drahý čas, neboť každá promarněná minutka je přímým poškozováním zájmů říše."

Předseda: „Upozorňuji vás tedy."

Vojenský státní nadvládní: „Dále žádám pana předsedu, aby vyzval obžalovaného sednout si na lavici obžalovaných.”

Předseda: „Sedněte si!”

Pan Lamm usedá, domobranec stojí za ním, na druhém konci lavice usedá obhájce jeho. Pan Lamm vzdychá: „U několika soudů jsem byl již v životě, ale nikde se mnou takhle nejednali.”

Vojenský státní nadvládní: „Žádám pana předsedu, aby vyjasnil obžalovanému, že civilní soudy nemají ponětí, co je to soudit. Civilní soudy mazlily se s každým individuem, a civilní Themis měla váhy velmi necitlivé — následky toho vidíme v této válce: před očima civilních soudů vybujela plevel zločinů tak, že poctivé povahy byly jí téměř uduseny, ba, smysl pro to, co je cností a co zločinem, vymizel úplně. Civilní soudy musily být odstraněny a musily přijít soudy vojenské, aby vyplely plevel, nahradily staré váhy Themidiny novými a daly spustlým právním pojmům zase živý obsah — ostatně žádám dále pana předsedu, aby obžalovaného Lamma upozornil, že nemá zbytečně mluvit a líčení nezdržovat.”

Předseda: „Vyjasňuji vám, Lamme, a zbytečně nemluvte!”

Obžalovaný: „Lamme? Pane Lamme, pánové!”

Vojenský státní nadvládní: Žádám pana předsedu, aby intimoval obžalovanému, že stojí před slavným vojenským soudem a titulatura „pánové” že je zde nepřípustna. Dále, aby důtklivě obžalovaného upozornil, že drzou prostořekostí může

svou, již takto těžkou situaci jenom zhoršiti. Konečně, aby započal líčení vyslechnutím jmena, bydliště a stáři obžalovaného."

Předseda: „Obžalovaný, intimuji vám tedy všecko to, potom si dejte pozor, abyste chm, chm — však už víte, a jak se tento jmenujete?"

Obžalovaný: „Máte mě tu už devět měsíců ve vazbě a nevíte —"

Přísedící soudu: „Drzost!" „Opovážlivost!" „Provokace soudu!"

Vojenský státní nadvládní: „Slavný soude, konstatuji, že tato impertinence má hlubší podklad, než se zdá a odhalím jej ve své řeči. Prosím pana předsedu, aby se zeptal ještě jednou a důrazně po jmeně, domicilu a stáří."

Předseda: „Ptám se ještě jednou a důrazně po — po — po —"

Vojenský státní nadvládní: „Jmeno, domicil a stáří."

Předseda: „Slyšel jste. Eh — eh — eh — povězte!"

Obžalovaný: „Simon Lamm, Brody v Haliči, 58 roků, ženat, můj otec se jmenoval Abraham —"

Vojenský státní nadvládní: „Po otci vašem a jste-li ženat, jsme se neptali. O vašem otci vám ostatně povím sám. Žádám pana předsedu, aby upozornil obžalovaného, aby se nepokoušel vtahováním osob sem nepatřících komplikovati svůj zločin. Dále žádám pana předsedu, aby se zeptal obžalovaného po předcházejících trestech."

Předseda: „Ano. Eh — eh — eh — upozorňuji vás a a a —"

Vojenský státní nadvládní: „byl-li již trestán?"

Předseda: „He?"

Obžalovaný: „Ano, od řečeného mého otce —"

Vojenský státní nadvládní: „Činím slavný soud pozorna na to, jak obžalovaný s potměšilou vytrvalostí, ba, ať nedím, s posměšným cynismem, vlastním jen zločincům nejprohnanějším, vyhýbá se přímé odpovědi. Pan předseda se vás ptá, byl-li jste trestán veřejným státním soudem?"

Obžalovaný: „Nikdy. Jsem bezúhonen."

Vojenský státní nadvládní: „Tak tvrdí všichni zločinci. Bohužel byly archivy okresních a krajských soudů v Haliči zničeny ruskou invasí — jsem jist, že by mluvily, ale jinak, než tvrdí obžalovaný. A konečně: i kdyby nebyl býval skutečně dosud trestán, nebylo by divu — zmínil jsem se již o ceně a významu takových civilních soudů . . . Žádám pana předsedu, aby se zeptal obžalovaného, ví-li, proč tu stojí."

Předseda: „Víte, proč ehm — ehm, tady stojíte?"

Obžalovaný: „Devět měsíců jsem seděl a nevěděl proč, teď tu stojím a nevím také proč."

Vojenský státní nadvládní: „Žádám pana předsedu, aby obžalovaného důrazně napomenul. Slavnému soudu se má odpovídat s respektem a bez vtipkování."

Předseda: „Ano. Tak. Napomínám vás — eh — eh."

Vojenský státní nadvládní: „Prosím pana předsedu, aby mi bylo dovoleno — s ohledem na zrychlení dnešního líčení — položit obžalovanému několik nejzávažnějších otázek přímo."

Předseda: „Rozumí se — eh —eh —"

Vojenský státní nadvládní: „Obžalovaný, nyní budete odpovídat mně. Poněvadž tu jde o veliká státní a vojenská tajemství, jichž publikace mohla by zájmy říše a postavení našich slavných vojsk velice ohroziti, musíte odpovídat co nejstručněji a nepouštět se do výkladů. Vinu vaši známe co nejpodrobněji, nic by vám tedy všeliké kličkování a zapírání — ano, upozorňuji vás, že i zapírání — nepomohlo. Obžalovaný, znáte jmena Rozsa Sándor a Babinský?"

Obžalovaný: „Jaktěživ neslyšel."

Vojenský státní nadvládní: „Dobrá, zapíráte. Ale to je vaší věcí. Mohl byste nám pověděl o svých stycích s Nuchemem Schapirou?"

Obžalovaný: „Neznal jsem ho."

Vojenský státní nadvládní: „Zapíráte stále. Chcete nám říci, kdo vlastně zavinil neblahý výsledek bitvy u Rawy ruské?"

Obžalovaný: „Říkalo se, že neschopný general."

Vojenský státní nadvládní: „Pst! Upozornil jsem vás. Zdá se, že jste se vrhl důsledně na system zapírání. Co víte o pádu pevnosti Przemyšlu v roce 1915?"

Obžalovaný: „Jak to všechno přichází k Simonu Lammovi? Przemyšl padl, protože —"

Vojenský státní nadvládní: „Pst! Člověče neprozřetelný, nemáte dosti na zločinech minulých, chcete obtížit své svědomí ještě proradou vojenských tajemství?"

Obžalovaný: „Nechápu —"

Vojenský státní nadvládní: „Dosti. Pochopíte. Víme o všem a povíme vám." K předsedovi: „Výslech obžalovaného je skončen. Obžalovaný důsledně zapírá. Žádám za předvolání svědků."

Předseda: „Svědci, ano svědci."

Vojenský státní nadvládní: „Jednoho po druhém. Předně papa Declich."

Předseda: „Ano, papa Declich."

Papa Declich je předveden. Svědek německy nerozumí, proto je přísedící soudu, Budi, ustanoven za tlumočníka. Z nationale vysvítá, že je vinařem a rolníkem ve Visignanu v Istrii a 48 roků stár. Z nesmírně zajímavého výslechu vyšlo na jevo, že není s obžalovaným Simonem Lammem ani příbuzen, ani spřátelen, ba že ho vidí dnes tuto po prvé v životě — ale při prohlídce jeho bytu v Istrii že se našly podobizny Danta, Manzoniho a Cavallottiho.

Svědek odstupuje.

Následující dr. Povich-Rosetti taktéž obžalovaného nezná, ale přiznává, že vynašel nový druh střelné zbraně, kterou nabízel státům ententy. Tvrdí ovšem, že tak učinil roku 1910, kdy o nynějším seskupení nepřátelských nám států nemohl věděti. K otázce vojenského státního nadvládního, ví-li, co je to Volná myšlenka, prohlašuje svědek,

že o volné myšlence v Rakousku nikdy neslyšel a volného myšlení že zásadně nemůže ani schvalovat.

Poslední svědek p. Aron Wilder, hotelier z Krakova, vídal se s obžalovaným při jeho krakovských návštěvách. Obžalovaný působil na svědka vždy dojmem nanejvýš pořádného člověka. Byl-li hostem v jeho hotelu, zaplatil vždy bez smlouvání svůj účet, sloužící personál obmyslil vždy slušným zpropitným — proto se svědek velice diví, že nachází pana Lamma na lavici obžalovaných.

Na ta slova vstává vojenský státní nadvládní a žádá za okamžité zatčení svědkovo pro zřejmou spoluvinu a srozumění s obžalovaným.

Soud se usnáší na zatčení jednohlalsně a pan Aron Wilder je odveden do telefonní cely.

Čtou se protokoly svědků nepřítomných. Pan Janko Mlacker udává, že mu bylo v Americe uzmuto 45.000 K, které chtěl zachránit pro před bankrotem stojící závod svého chefa — byl-li obžalovaný individuem, jež ony peníze uzmulo, nemůže s určitostí tvrditi, ale jsou některé známky, jež by totožnosti osoby Lammovy s neznámým pachatelem nasvědčovati mohly.

Dělostřelec vypověděl, že neví, vzal-li obžalovaný Lamm ony boty, pro něž on je stihán, on však že si jich jistojistě nepřivlastnil.

Král maďarských kapsářů prohlašuje slavnostně, že je povinen své osobní cti a cti rytířského národa, jehož je příslušníkem, aby nepřitěžoval výpovědí svou člověku snad nevinnému. Sám na

sobě zkusil, jak dalece sahá obmyslnost a zloba lidská a trpí za přestupky, jichž se nikdy nedopustil. Tobolka, jež byla u něho nalezena, byla mu dána neznámým pánem v uschování, ani se nepodíval do ní a není vyloučeno, že onen neznámý jest zapřísáhlým nepřítelem jeho, jenž jej touto cestou chtěl zbavit cti a společensky zničit. Ovšem — užil-li obžalovaný, jehož ostatně nezná, jeho osobnosti při všech ostatních krádežích, z nichž je neprávem též viněn, jako incognita, nemůže říci. V tom případě žádá však za přísné jeho potrestání a okamžité své propuštění, neboť „spravedlnost nade všecko" jest světlým heslem národa maďarského.

Tím je průvodní líčení skončeno. Vojenský státní nadvládní chápe se slova.

„Slavný soude! Žijeme v časech, jež i významem i hrůzou převyšují vše, čeho lidstvo dosud svědkem bylo. Ať jdeme do nejzazších tmavých koutů dějin lidstva, ať procházíme staletími posledními, nenajdeme ničeho, co by podobno bylo dnům našim. Strašné bellum omnium contra omne, toto slovo starého klasika, stalo se dnes příšernou skutečností. Všichni známe vznik a důvod toho bezpříkladného zápasu. Řada evropských států dlouho a s závistí netajenou pozorovala rozkvět a blahobyt monarchie naší a světového státu sousedního, jehož vítězná vojska bojují s našimi chrabrými voji, rameno vedle ramene. Kvetla řemesla, průmysl a obchod, národové se těšili dalekosáhlé svobodě, říše naše byla rájem na zemi. Ale závist

je zlým a zlomyslným sousedem. Závist, ano závist to byla, jež vhodila do rajského blahobytu našeho pochodeň války. Závist, o níž trefně praví náš nesmrtelný Grillparzer, že ji bohové dali místo cnosti v duše zlé.

Na dvě věci počítali nepřátelé jako na své pomocníky. Na vojenskou nepřipravenost monarchie a na ty, které ona mezi svými příslušníky chová jako zmije na svých ňadrech. Ale přepočetli se: říše se seskupila kolem vlajícího praporu pod vznešeným heslem: Spojenými silami — a domácí zmije netroufaly si ukázat a dát se do práce svými jedovatými zuby.

Ovšem: až na několik vyjímek. A pravím hned: jednu vidíte zde na lavici obžalovaných. Jmenuje se Simon Lamm.

Armády naše čelily statně nepříteli zevnějšímu, my v službě neméně těžké, my sluhové vojenské justice a státní idey, nepříteli vnitřnímu.

Slavný soude, musím hned z počátku podotknout, že naše slabé síly nebyly by o sobě s to, toho vnitřního nepřítele, ač početně slabého, zdolat. Ale bylo nám pomáháno a z tohoto místa vyslovuji jmenem naší veliké vlasti díky všem, kteří nám podporu tu poskytli. Lidé, dojista drobní, cítili velkost doby a obrovitost zápasu, oči jejich bděly, uši jejich poslouchaly, ruce jejich psaly: buď dík všem těm bezejmenným, kteří vzali v službě státu na sebe odium tak zvaných denunciantů a pomáhali nám ze všech sil. Nebylo a není větších patriotů nad ně, a že chtěli zůstati v skry-

tosti, to právě krášlí hlavy jejich odříkáním cnosti přímo antické.

Jeden takový bezejmenný patriot odkryl nám velezrádnou činnost Simona Lamma. Vyslovte si to jméno: Simon Lamm — a kdo se nezachví hrůzou a odporem, není hoden, aby jej půda naší vlasti nosila. Simon — jakými plány byl veden otec jeho, když mu to jméno dával? Simon, jenž zapřel Krista pána, Simon, jenž je tvůrcem dějinného zločinu simonie, čili svatokupectví. Ptám se všech historických časů: byl kdy na světě otec, jenž takto svému dítěti předurčil životní dráhu už pouhým jmenem? Jaký to otrlý cynismus, jaké hrozné zločinné čelo! Budeš zapírat a budeš kupčit věcí národu nejsvětější: vlastí. Ano, slavný soude, to vše leží ve jmeně Simon. Ale předurčení to neospravedlňuje. Kismet čili fatum platí pouze u našich slavných spojenců Turků, nám pak je dána vůle svobodná a „člověk je vždy tím, co ze sebe udělá", jak trefně praví slavný rakouský básník Tschabuschnigg. Kolik lidí neslo už jmeno osudné, jmeno Simon, a nešlo cestou, jež jim ono předurčovalo — napadá mi Simson, jehož jmeno je skoro totožné se Simonem — a jak on válčil proti Filistinským, nepřátelům vlasti. Nebo vynikající český malíř Šimon — dovedete si jej představit po boku a v spolupráci s tímto Simonem?

Jděme však dále: Lamm se zove jmenem rodinným. Lamm! Většího cynismu nebylo spácháno od stvoření světa, než že takový zlosyn se jmenuje „Lamm"!, beránek, jehňátko, symbol našeho Spa-

sitele, zvíře vedle holubice nejmírnější a nejpoctivější, Lamm je rodinným jmenem tohoto zločince! Slavný soude, větší otrlosti duševní, pustějšího pohrdání vším, co mělo dosud celé lidstvo v úctě, si představiti nedovedu. Tato dvě jmena o sobě by dostačila . . ." (Pohnutí celého soudu.)

„A hleďte na obžalovaného! Slavný soude, to individuum se směje! Tento vyvrhel lidstva vlastním otcem a osudem znamenaný se směje! Slavný soude . . . mně chybí slov . . .

Ale pryč s pohnutím a duševním rozechvěním! Jsme zde zástupci spravedlnosti — a ta je nejen slepá, ale musí být i všem duševním hnutím nepřístupná.

„Byl trestán od otce," prořekl se obžalovaný o sobě. Byl trestán od cynika, jenž mu jmenem Simon předurčil dráhu zlosynnou — jak pusté musilo být to mládí, když i cynik-otec uznal za dobré je kárat a trestat!

Listiny haličských soudů byly zničeny při ruské invasi — škoda, jsem jist, že by nám vrhly netušené světlo na curriculum vitae tohoto individua. Obžalovaný spolehal na to a zapíral statečně. Ale marně.

Slavný soude, přítomné individuum loupilo a zabíjelo s pověstným Rozsou Sándorem v lesích a pustách uherských, a když byl Rozsa Sándor chycen ušlo do Čech, kdež se připojilo k četě Babinského a provozovalo řemeslo své dál — Babinského stihl zasloužený trest, ale individuum, zvané Lamm, odebralo se v čas do Vídně, falšovalo s Nu-

chemem Schapirou bankovky — Nuchem Schapira se dostal do rukou spravedlnosti, ale complic jeho, dvojctihodný pan Lamm, se ztratil s obzoru! Není vyloučeno, ba, silně věřím, že se přeplavil za ocean a uzmul tam nebohému Janku Mlackerovi oněch 45.000 K, jež věrný úředník chtěl tam pánu svému, nad bankrotem stojícímu, zachovat . . .

Že se ze všeho tak vyvlekl a v pravý čas ztratil, že ani nejmenší stopy po něm nezůstalo, svědčí o neobyčejné prohnanosti a úhořovité hladkosti a obratnosti tohoto zločince.

Ale pravý čas jeho žní nastal s krvavými žněmi lidskými za světové války . . .

Zde budu, slavný soude, co nejstručnějším: veliká vojenská tajemství mi tak přikazují. Mohu říci jen jedno: na té hlavě lpí krev tisíců a tisíců nevinných vojáků, on vydal nepříteli objekty, které stály poplatnictvo miliardy. Řeknu jen, co říci mohu: tento Simon Lamm zavinil Rawu ruskou, tento Simon Lamm zavinil pád pevnosti Przemyšlu. Zač? Proč? Těžko říci. Snad vrozený sklon k zlosynství, snad ruble, dnes kdesi jím zakopané, neboť chytrák ten vydává se za člověka, jejž ruská invase připravila na žebráckou hůl — známe finty takových zločinců!

Minima non curat praetor, pravda — ale pravdou jen to bylo ve starém Římě. Vítězné naše armády zahnaly ruského nepřítele daleko přes hranice monarchie — ve velkém se nedalo ničeho podniknout, pan praetor Lamm vrhl se na minima.

Slavný soude, ony boty, jimiž přísná justice ztížila život čackého dělostřelce, můžeme klidně přeložit na účet výtečného Simona Lamma a že vystupoval v Uhersku jako král maďarských kapsářů, možno tvrdit s takovou jistotou, jako že dvakrát dvě není pět.

Končím. Člověk ten je schopen všeho a provedl všecko, co provést mohl. V zájmu státu i ohroženého jeho existencí lidstva, čili pro praeterito i pro futuro, za to, co spáchal, i za to, co by ještě spáchati mohl, navrhuji: slavný soud račiž se usnésti na trestu smrti provazem."

Obžalovaný i obhájce jeho, zachváceni křečovitým trháním, vzdávají se slova. I soud se chví pod dojmem řeči žalobcovy a odchází k poradě.

Porada je velmi hlučná, ale dlouho netrvá. Soud se vrací a předseda prohlašuje: „Obžalovaný je nalezen ve všech bodech a ze všech zločinů vinným, soud mu vyměřuje — čtrnáct dní lehkého arestu." —

Stmívá se. V jizbě je veselo. Improvisované přelíčení uspokojilo všechny. Několik dní vládla v jizbě omrzelost a tichá zoufalost — musilo se něco udělat. Nemám rád takových zasmušených obličejů kolem sebe . . .

Pan Fels mi tiskne vděčně ruce: „Jaktěživ vám toho nezapomenu . . . A věřím, že by to takhhle mohlo být ve skutečnosti — —"

Pan Lamm míní, že je dobře, že jsem mezi nimi tady a ne tam mezi těmi nahoře. Docela jasně si představuje, jak asi bude, až bude stát tam nahoře.

„A věříte mi, kdybych stál před opravdivým soudem a ty všechny zločiny se na mě takto shrnuly — nevěděl byl opravdu, jak se hájit?" dodal poctivě . . .

„Nu, čtrnáct dní z toho nebylo," směje se pan Fels.

A šedesátka svorně prohlašuje, že by se taková líčení mohla konat neděli co neděli.

Uvidíme.

Zatím se hledím dostat do postele. Byl jsem trochu rozpálen, nyní se třesu mrazením. Papa Declich nese mi starostlivě ještě svou deku a zabaluje mě.

Vím, že v ní dopoledne našel veš, skutečnou veš — ale už ani neprotestuji, ani se neotřásám hrůzou. Všecko jedno. Je mi zima. „Grazie, papa . . ."

XXVII.

A zase nový přírůstek v šedesátce.

Človíček rezavý — oči rezavé, vlasy rezavé, vousiska rezavá, obličej rezavý, oblek rezavý — přišel bez pozdravu, přešel volným krokem jizbu, posadil se u stolu a jako by byl doma, vyňal z kufříku škatulku sardinek, krajíc chleba, a začal jíst.

Dr. Powich-Rosetti posadil se k němu, aby jej vyzpovídal. Človíček mluvil pomalu, jakoby rozvažoval každé slovíčko, mluvil tiše, jakoby vykládal veliká tajemství a když byl dojedl, rozhledl se po nakupených slamnících, odkryl jednu hromadu

neobsazenou, vyšvihl se na ni, položil se na znak, dal ruce do oblouku pod hlavou a usnul.

Doktor mi oznamuje výsledek zpovědi. Angličan, skutečný Angličan. Bydlí v Mödlingu již osmnáct roků. Když bylo ondy oslavováno námořní vítězství německé nad admiralem Jellicoem vyvěšením praporů, strhl v rozhořčení v Mödlingu jeden takový prapor a pošlapal jej — prý to nebylo vítězství, ale porážka Němců, Němci prý chtěli prorazit, byli však zahnáni zpět, tedy žádné vítězství. A pro tu pošlapanou fángli je tady. Doktor s ním ujednal kursy angličiny, bude se s ním učit sám a kdo prý by chtěl ještě?

Přihlašuje se pan Fels.

Angličan spí a spí. Doktor je netrpěliv — rád by už začal. Budí Angličana, nabízí mu cigaretu, Angličan ji bere, vsune do náprsní kapsy a spí dál.

„Necháme jej spat," míní pan Fels, „tihle Angličani jsou všichni tak trochu bez manýry."

Kilometruje se, mluví se, hvízdá — Angličan spí.

Papa Declich dostal lístek z rosavských kasáren. Od Duška. Dušek se ptá, nejsou-li pod mou, kdysi jeho, postelí zimní boty jeho. Papa Declich studuje lístek — a najednou se chytrácky usměje.

„Co je?"

„Boty — kdepak boty! Chce vědět, jsme-li zde a jak se nám vede. Napíšeme mu ihned — v takovém případě není nutno čekat až do neděle.

Papa Declich stilisuje, já píši. Že jsme prohledali celou jizbu a ptali se všech pánů, kteří tu jsou, boty však nikde. Z jizby odešel jen Hedrich a pan

strážmistr, ti je neodnesli. Všechno je tu při starém a všichni ho pozdravujeme.

Papa se usmívá nad státnickým svým spisem.

(Později, když jsem se s Duškem setkal již na svobodě, potvrdil mi, že mu šlo pouze o znamení života od nás. Psát směl odtamtud jen jednou za měsíc a pak psával jen domů — dotaz po botách byl mu mimořádně ihned povolen.)

Angličan se vyspal. Seskočil se slamníku, otevřel svůj kufřík a začal zase jíst.

Doktor si připravil papír, ořezal tužku, obchází a čeká. Angličan jí pomalu, s rozmyslem žvýká, má patrně kdy.

Konečně začínají. Doktor řídí učení, vyptává se a ukazuje na stůl, lavici, slamníky, nůž, podlahu, strop. Angličan odpovídá jaksi váhavě a tiše. Přemýšlí? Nemůže vzpomenout? Doktor — Italian — se už rozčiluje a začíná křičet. Angličan se nedá vyrušit z lhostejného klidu ničím.

Pan Fels se trhl, přisedá ke mně a povídá, že ten člověk nemá žádné methody, že asi hodně pozapomněl a že je škoda času. Vyzývá pana Goldensteina ke hře vlci a ovce.

Angličan vylezá zas už na slamníky, klade se na znak a spí. Doktor přisedá k hráčům — jest přímo rozpálen a rozčilen učením — pan Fels mu opět konstatuje, že Angličan nemá žádné methody, ale doktor míní, že to časem půjde.

Klíčník Sponner přichází a ptá se, kdo se chce dát odvšivit. Papa Declich a Karl sebrali své deky a jdou.

Klíčník Schmied mě vyzývá, abych šel do ulice tygrů.

Nejdu rád, není mi dobře, a to slunce a ti lidé na ulicích jsou mi protivní. „Ale řeknou ti: opásej se, a ty se opášeš, a řeknou ti: půjdeš, a ty jdeš", jak praví tak nějak Písmo.

Domobranec v předu, domobranec v zadu, já mezi nimi — tak jdeme středem protivné ulice.

V Tigergasse No. 11 v třetím poschodí známý pokoj. Dr. Frank tu sedí s drem Šámalem. Pozdravili jsme se s tímto zlatým člověkem srdečně — je tedy dosud člověkem volným a nezapomíná . .

„Jak se ti vede?"

„Příteli, jako v kriminále!"

„A jsi zdráv?" a přítel se mi dívá zkoumavě do obličeje.

Ne, jemu nebudu lhát . . . „Nejsem, vidíš."

„A odpírá jít k lékaři," vpadá vyčítavě do rozmluvy dr. Frank.

„Nechci vašich lékařů, nechci od vás vůbec ničeho," odpovídám mu podrážděně.

„Snad bys přece měl" — míní dr. Šámal.

„Nemluvme o tom, škoda času, máme od slavného úřadu jen desetiminutovou lhůtu."

„Prosím, prosím," čepýří se dr. Frank.

„A co děláš celý den?" ptá se dr. Šámal.

„Pozoruji lidské divadlo. Jsem zavřen s vrahy, zloději a lupiči, kteří mě považují za kolegu, dívám se na ně, poslouchám je a ručím ti, že tadyhle slavný úřad s celým svým aparátem se nedozví od nich nikdy tolik, co vím já —"

„Připouštím," usmívá se Frank a ukazuje zlaté čárky v pěkných zubech.

„Abys viděl," pokračuji, „aspoň ukázky: král maďarských kapsářů, vrah ženy a tchýně, zloděj automobilových kol, prznitel kozla —"

„Co je to?" vybuchli oba.

Povídám jeho historii.

Frank označuje zločin ten právnickým termínem a cituje znalecky suše paragraf.

„Z toho bude kniha," poznamenává dr. Šámal.

„A v té budu já pěkně vypadat," usmívá se Frank.

„Nu — dle zásluhy."

„A komu bys ji připsal?" ptá se Šámal.

„Po případě zde — slavnému úřadu. Má velké zásluhy o mě. Dva měsíce mi dal kvartýr, světlo celou noc, otop, důstojnou společnost — za pouhé čtyři básničky."

„Myslím, že to byly jiné důvody," míní dr. Šámal, a vlivy vyšší a ruce tuze mocné —"

Frank se tajuplně usmívá.

„Ať to či ono — jsem tu a bezprostřední vládní organ, jehož se držím, a jenž drží mě, jest tenhle slavný úřad. Ostatně jsem si udělal pěkné a trefné schema vojenského soudu — chceš je slyšet? Smím je povědít?"

Frank se usmívá a pokyvuje hlavou.

Tedy: člověk jde po ulici, nebo sedí ve své kanceláři (můj případ) — najednou přijde detektiv a prohlásí mu, že je zatčen. Proč? To prý mu poví vyšetřující auditor. Dobrá. A vyšetřující auditor

mu prohlásí, že se tak stalo k rozkazu vojenského velitele: člověk ukradl prý svatoštěpánskou věž. Člověk to ovšem popře. Auditor to dá do protokolu a povídá: Vaše záležitost je velmi jednoduchá, afera několika dní, přezkoušíme vaše údaje, v pátek či v sobotu — dnes máme úterek — dám vás zavolat a přejdeme k meritornímu výslechu, potom si vezmete obhájce — zde člověk protestuje, nechápe k čemu obhájce v tak očividné věci, auditor pak se diví, jak možno nechtít obhájce, když jde o svatoštěpánskou věž, nu, a rozejdou se. Člověk čeká: přijde sobota — nic, druhá sobota zase nic, třetí sobota opět nic, a čtvrtá, pátá, šestá, sedmá a osmá — stále nic. Konečně je zavolán k meritornímu výslechu, a slavný úřad mu oznamuje: jak zjištěno komisionelním ohledáním a svědectvím několika věrohodných svědků, stojí svatoštěpánská věž na svém místě — (člověku poskočí srdce) — vaše udání je tedy správné — člověku se zajiskří v očích) — neukradl jste ji — člověk vděčně vstává) — ale propustit vás nemůžeme: existujeť oprávněné podezření, že jste chtěl prodat — přístav kotorský Japoncům. A tak sedíš dál a budeš sedět, až — —

Frank zrudl v obličeji a vytahuje hodinky . . .

Domobranec v předu, domobranec v zadu, já mezi nimi a v dobré náladě. Ať ví, že vím.

Šedesátka si prohlíží odvšivené — právě se vrátili. Šaty na nich visí, jako by byli strašlivě zmokli.

„Pomůže to?" ptám se Declicha.

„Než nám sem někdo zase něco přinese," míní filosoficky.

XXVIII.

Doktor Powich-Rosetti nechal už angličiny. Profos dostal reumatismus do zad, žádal doktora, aby mu šel třít záda a při tom mu vypravoval, že Angličan je krejčím v Mödlingu, jmenuje se Smith a když strhl a pošlapal fángli, byl zpit pod obraz boží.

Angličan jakoby ani nepozoroval, že přišel i o posledního žáka. Do kilometrové party vřadil se k panu Fröhlichovi a Karlovi, chodí s nimi mlčky, jí nyní vše, co hausmistři na válu v jizbu vsunou a zdá se, že mu to znamenitě chutná — jinak spí a spí.

Je odpoledne. Sedím na svém slamníku, proti mně za stolem sedí pan Lamm, ruce zat'aty v pěstě a o pěstě opřenou hlavu — slaměňáček mu sedí až v týle — dívá se na mě svýma rozumnýma očima a povídá: „Je tohle život? Tohle není život. Zavře-li člověk psa, pustí ho za nějaký čas přece jen na svobodu, zavře-li člověk člověka, pak člověku nezbude nic jiného, než aby litoval, že není psem. Sedím tady nyní šest neděl — proč? Já nevím, moje žena neví (pan Lamm říká ne meine Frau, ale meine Fru), moje děti taky nevědí. Ale pan auditor tvrdí, že jsem chtěl pomoci synovi od vojny. Pan auditor je tuze moudrý pán, mnoho ví, ale všecko přece neví. Povídám panu auditorovi: Sedím za to, že jsem chtěl pomoci synovi od vojny, ale můj syn byl vzat hned při prvém odvodu, prodělal dobrovolnickou školu, stal se dokonce pra-

porčíkem, má velkou stříbrnou — a co je nejzajímavější při tom: ruská kule mu roztříštila levici, musili mu ji u lokte uříznout, dali mu prothesu, z vojny puštěn nebyl, sedí v kanceláři a úřaduje — a já jsem tady již šest neděl, že prý jsem mu chtěl pomoci od vojny! A pan auditor se usmál a povídá: To je smutné pro vás, ale my máme důkazy. Mají důkazy — ale jisto je, že můj syn je mrzákem a já že jsem v kriminálu a jisto je, že nechápu, jak toto mohlo povstat z onoho — a vy, pane M., jenž jste nejrozumnějším člověkem v této jizbě, vyložte mi to laskavě."

Ptám se ho, neudělal-li pokus, zachránit syna před vojákováním.

„Pokus, jaký pokus? Což se tam hrne někdo dobrovolně? Nezůstal by kde kdo raději doma? Je-li to trestno, pak by měli zavřít každého otce, jenž má dorostlého hocha."

„Počkejte, drahý pane Lamme, dovolte nějakou otázku: mluvil jste před odvodem s někým z odvodní komise?"

„Mluvil. Proč bych neměl mluvit. Člověk mluví s člověkem."

„A řekněme, že jste mluvil s plukovním lékařem a že jste mluvil o osudu svého chlapce."

„A o čem jiném bych mluvil s plukovním lékařem? Mluvil jsem o svém hochu."

„A podstrčil jste mu snad něco?"

„Proč bych nepodstrčil? Podstrkoval kde kdo?"

„Vidíte, a v tom podstrčení je trestný čin."

Pan Lamm se však rozčiluje: „Trestný čin? Vždyť chlapec byl přec jen odveden, chlapec má velkou stříbrnou a levou ruku pryč — jaký trestný čin? Řekněte mně, jaký trestný čin?"

„Pokusil jste korumpovat úřední vojenskou osobu ku prospěchu svého syna a" —

„Ale pak má tady sedět úřední vojenská osoba a ne já! Jako otec byl jsem povinen podniknout vše možné, abych syna uchránil před zmrzačením — vždyť já cítil předem, že zdráv z toho nepřijde a nepřišel — nebbich — a za to mám být ještě zavřen? Tomu nerozumím."

Vykládám a znovu vykládám podstatu a fakt trestního činu — marně, pan Lamm nechápe a nerozumí. Polští židé mají svoji logiku, svoji morálku, své názory — a svou hlavu. Pánové Fels, Goldenstein a Wilder, kteří během hovoru k nám přistoupili a poslouchají, tvrdí též souhlasně, že pan Lamm má pravdu a že v žádném jiném státě by nemohl být zavřen on, ale jen ona úřední vojenská osoba.

Konečně — což vím já, jakými cestami chodí vojenská spravedlnost v jiných státech! Poznal jsem tu zdejší a mám ji tak po krk, že opravdu netoužím poznat jinou. . .

Dr. Powich-Rosseti vrátil se od profosa. Vyháněl mu zase reumatismus ze zad. Profos slíbil, že nám dá novou ordonanci. Staly se totiž divné věci: censuristům se ztratilo z kufrů několik košil, papa Declich pohřešil svá cigara, Budimu zmizela škatule s cigaretovým tabákem. A zjistilo se, že Karl,

naše ordonance, nejde nikdy na procházku a že v té době má vždy návštěvou dělostřelce, našeho byvšího kolegu, jenž místo procházky jde do naší cely, pohovoří s Karlem a zmizí včas. Dále se konstatovalo, že Karl i dělostřelec žijí v poslední době v jistém blahobytu: kouří, pijí a jeví spokojenost z dobře vykonané práce — Dr. Powich-Rosetti zasáhl tedy na vyšším místě a nyní nám šeptem vykládá, že přijde k nám za ordonanci „hostinský z osmapadesátky."

Hostinský z osmapadesátky je dobromyslný obr. Přeřízněte vejpůl, ne ve dvou třetinách slona, vztyčte větší část trupu jeho na zadních nohách, posaďte na to lidskou velikou hlavu s červenou hrůznou jizvou místo levého oka a máte věrný duplikát naší příští ordonance. Má za sebou známou historii: vojákoval, přišel domů a natrefil ženu svou s jiným — a střelil ji a sebe. Ji zabil, sebe poranil smrtelně, ale vyvázl životem. A vyvázl, aby byl souzen a odsouzen k dvanácti rokům a díval se na vše, co mu ze života zbývá už jen jedním okem. Hlas má měkký, dobrácký, každý ho má rád, chodí bez kabátu a vždy v zelené vestě.

V pěti minutách se dovídá Karl, že půjde ze šedesátky a kdo bude jeho nástupce.

Zuří. Prý půjde k profosovi, prý chce vědět, kdo a čím jej očernil, prý se podívá, je-li právo a spravedlnost na světě. A hostinský, takový trampl, prý potřebuje hodinu, než se otočí, prý páni uvidí, jak cela bude vyhlížet, on prý drží vše v čistotě a pořádku, a prý ať si takový nějaký katzelmacher

nemyslí, že může tady všemi točit a všechny komandovat, třebas to byl i doktor — ostatně, kdo ví, jaký prý doktor, dnes si dává říkat každý druhý člověk „doktor", on, Karl, že ukáže i takovému doktorovi, že třikrát tři není deset.

Jde k censuristům a vykládá bezpráví, jež má na něm být spácháno. Pan Fels, Goldstein a Fröhlich mu naslouchají se zájmem — v tomto šedivém světě je člověk vděčen za každou událost, která jej aspoň trochu odvede od situace, v níž se nachází jeho já. A potom — Karl se stal jaksi jejich osobním služebníkem. Posluhuje jim při stole, večer podává lahve, nalévá víno, ničí „Karl!" nezní, volají-li ho, tak velitelsky pánovitě jako jejich — naslouchají tedy a pokyvují hlavami. A Karl řeční: ztratilo-li prý se něco v jizbě, není to vinou jeho, on prý si ani procházky nedopřeje a dává pozor, aby nikdo cizí v jizbu nevkročil — ovšem tu a tam odskočit musí, prý je také člověkem, a páni prý, mají-li kufry, mají je zavírat, on prý už stokrát takový otevřený kufřík aspoň přivřel — vždyť prý ty kufry stojí vždy tak, že je jim vnitřnosti vidět, a zde prý jsme přece jen v kriminále, na pravo levo samý zloděj a lupič — Karl mluví pohnutě, čekám, že se dá do pláče.

Pan Fels jde ke mně a míní, že se tomu člověku děje křivda. Že by dal za něj ruku do ohně. Načež jde k dru Powich-Rossetimu, jenž se dívá na celou tu scenu zachmuřeným pohledem, a povídá mu totéž. Doktor krčí rameny a prohlašuje, že „jakté-

živ se už do žádné vnitřní záležitosti míchat nebude.”

Polští židé — zvláštní lidé. Někdy tak prohnaní, že člověk žasne a někdy zas tak prostoduší, že člověk zase žasne.

Jdeme na procházku. Censuristé vklouzli do profosovny. Za chvilku přicházejí na dvorek, a pan Fels mi povídá: „Karl zůstane. Vymohli jsme to u profosa. Nevinný člověk nesmí trpět.”

A dr. Powich-Rosetti mi potom povídá: „Tady je máte. Nejdříve mě naštvou, a když to nastrojím, jak si přáli, jdou a tam blamují mě.”

Inženýr slyšel už také o změně v šedesátce a ptá se, jak věc stojí. Povídám mu. Myslí, že Karel je gauner, Galiciáni hlupáci a že by byl převzal ochotně ordonanční službu u nás sám. — Divím se. — Proč prý ne? Nestydí se za práci. — Ale trochu se zapálil. A honem mi ukazuje přírůstek jejich jizby: také polský žid, vinopalník, jenž narukoval a došplhal se místa důstojnického sluhy u svého účetního ve Vídni. Byl ovšem dále pánem svého vojenského představeného a tropil to tak, že padl do rukou vojenské policii. Byl dnes u výslechu, když se vrátil, vypravoval — znamenitě prý zná vypravovat, hotový fotograf řeči. Ku každé otázce auditorově odpověděl otázkou a mluvil tak, že po dvouhodinovém výslechu auditor nevěděl co má dát do protokolu. A všem, kdož byli přítomni, tekly smíchem slzy z očí — jen Galicián byl udiveně kliden, jakoby nechápal, že možno smát se tak

samozřejmým věcem. Smál se ovšem — a jak se smál — až v cele, když všecko to vypravoval.

Dívám se na chlapíka: nevysoký, jaksi sražený, zlatý skřipec na očích, na pěkné privátní uniformě nese přišité červené pásky — odznak důstojnického sluhy — a baví se důvěrně s našimi pány Felsem, Goldensteinem a Wilderem, jakoby se znali již desítiletí, vídali se denně a naposled včera.

Povídám inženýrovi, jak cítím, že mě to všecko přestává zajímat. Chybí mi slunce, vzduch, široký obzor, volnost. A že jsem po posledním výslechu u Franka čekal, že se něco stane, buď že mě pustí, nebo budou soudit, nebo obviní z něčeho jiného. Tohle ležení na ledu že je mi nanejvýš protivno.

Usmívá se znalecky. Co prý chci — dva měsíce teprv! Až budu na mrtvém bodě rok, dva roky, jako on — pak abych mluvil o znudění se vším — o protivnosti situace...

Ano, ano, jsou dny, kdy na životě leží těžká mlha. A kdy si člověk myslí, takto dál se žít nemůže, že se něco musí stát, div, zázrak, obrovský obrat.

A nic se nestane, pranic. A žije se dál. A těžká mlha stává se něčím tak samozřejmým, že kdyby náhle zmizela, člověk by se podivil, že možno žíti i bez ní...

XIX.

Zase jdu do ulice tygrů.

Domobranec přede mnou, domobranec za mnou. Ale nevyznají se v ulicích Josefstadtu, a tak komanduji já. V pravo — rovně v levo. Cítí komiku svého poslání a vysvětlují, že jsou z protější strany města, ze Simmeringu. Zde jaktěživi nebyli.

Pěkný den, teplo — ale byl bych raději zůstal ve své zašeřené cele. Všecko je mi tu cizí, všecko protivno — pouze tam jsem doma. K čemu mě vytahují, nač ta procházka? Nějaká návštěva pod Frankovým dozorem, návštěva, jež mi zas mimovolně ukáže, jak scházím — k čemu to? Vím to sám, cítím to, nač mě ukazovat lidem? A dávat příležitost jemu, Frankovi, aby se popásl na mém nemocném vzezření?. . .

Jsme na místě. V třetím poschodí mě odevzdávají Frankovi.

Frank, korrektní, čistý, hladce oholený, praví suše, že tu mám návštěvu — vytahuje hodinky — za deset minut že bude tady.

A ponořuje se do nějakého aktu.

Jeho zapisovatel klepe na psacím stroji.

V pokoji bzučí mouchy, otevřeným oknem zapadá sem šumný dech města.

Zaklepání — vchází paní M. L. V ruce nese zase růže. . .

Frank vstává. Zadíval se na mě, usmál se tím svým úsměvem, při němž se zableskly zlaté čárky v bílých jeho zubech a prohlašuje studeně suše, jako-

by předčítal ortel: „Prosím, aby dnešní návštěva byla co nejkratší. Račte si snad smluvit pouze příští setkanou, neboť pan M. bude zítra, nejdéle pozítří — dnes máme pátek, tedy v neděli — puštěn na svobodu. Rozkaz jsem již dal předložit vojenskému veliteli k podpisu."

Stále se na mě dívá — a v tom pohledu je vše: mírné výčitky, že jsem mu křivdil, tichá radost z veselého poselství, triumf neznámého, jenž se konečně může objeviti v pravé podobě — člověk, skutečně člověk! Tedy můj vnitřní hlas mě neklamal — od prvního setkání cítil jsem sympatii k němu, ale přehlušil ji rozumovými důvody a snažil jsem se být k němu jizlivým, ba až urážlivým, a byl jsem — zatím je v té liteře zákona duše, v tom zosobněném paragrafu srdce. Člověk, Člověk.

Ale paní M. L. sedí beze slova — jakoby nevěděla má-li věřit a začne-li věřit, jakoby nevěřila, neníli to vše snem. A v tváři — podivno, má výraz bolestného překvapení... (Později se mi přiznala, že poslouchala jen ton Frankova hlasu a ne slova jeho, a z tonu toho vycítila — zostření mé situace.)

A já zachovávám klid: ani hnutím řasy nedávám na jevo, že jsem překvapen, dojat — ta role s Frankem musí být, cítím to, dohrána ve slohu, v němž byla začata.

A aby paní M. L. mohla se sebrat, vypravuji jí anekdotu, kterou mě včera častoval pan Goldstein. Jak se polský žid chtěl oženit, jak mu „Schadchen" (dohazovač) našel nevěstu — pěknou, bohatou.

styky s nejlepšími kruhy, matka tuze vzdělaná, otec však není na živě. Leč onen ženich se brzo dověděl, že otec sedí v kriminále. Ale milý Schadchen se nedal přivést z konceptu: V kriminále? A to je také život? — Vidíte, ten žid měl pravdu: být v kriminále — to není životem, líp bude, budu-li venku. A prosím vás, zdržte se ve Vídni ještě nějaký den — až vyjdu na svobodu — slavný úřad míní, že zítra či pozítří — pak si vděčně vezmu tyhle dnešní růže — —

Frank vidí, že pomahám paní M. L. z nějakého překvapení, které on jí byl způsobil, a omlouvá se: že ji měl připravit na to — a aby odpustila, že tak neučinil — že —

Paní M. L. se dala do smíchu.

„Prosím vás, slavný úřade, intervenoval v mé věci snad dr. Sieghart?" ptám se Franka.

„Nikdo, pranikdo. Tak jako nikomu nelze přičíst za zásluhu, že jste se sem dostal, (tuhle větu povídá s důrazem a já si myslím: aha, dodatek k hovoru s dr. Šámalem), tak nikdo se nepřičinil, abyste vyšel odtud. Všecko bylo — přirozeným průběhem podle zákona. Přesvědčil jsem se, že vaše údaje jsou správné a dal jsem návrh, abyste byl puštěn na svobodu."

„Tedy vy jedině?"

„Prosím," brání, „průběh zákona." — —

Odcházím se svým kaprálem a jediná myšlénka, která mi jde duší, je: Díky bohům, že to nebyl Sieghart. . . Byl by to býval mohl být. Lehce. Neboť po celou dobu persekuce stýkal se s mini-

strem války i zeměbrany — bývali často večerními hostmi jeho v Teinfaltstrasse — mohl říci slůvko a byl bych býval na svobodě — sláva bohu, že ho neřekl. . . Po zatčení Kramářově byl jsem u něho, aby intervenoval (tehdy mě přijal jeho sekretář) — a tenkrát jsem ještě nevěděl, že právě on jest jedním z hlavních strůjců naší české persekuce — komukoli jinému chtěl bych být zavázán, jen jemu ne. A nejsem tedy. . . zlatý Frank.

Vedu své domobrance k arestu. Slunce, dobré slunce mě prohřívá, teplý vzduch mě líbá — bozi moji, dají se opravdu spočítat už jen hodiny, kdy budu moci jít touto ulicí, člověk volný, neobmezovaný časem a místem? Ulice šumí, život její se míhá v mých očích, a já se tedy budu moci vrhnout do těch vln a plout, kam a jak mi libo?

Došli jsme domů, chtějí mě předat profosovi, ale nikde nikoho. Dveře devětapadesátky jsou otevřeny, spousta uniforem tam. Křik, hlasy — a venku přešlapuje pan Kranz, ďábelsky se usmívá a mávaje rukama, vyzývá mě, abych si šel poslechnout.

Co se děje? Výslech. Podplukovník tam, tři auditoři, klíčníci . . . Podplukovník dělá náběhy k hlasovému hřmění — auditoři vyslýchají — někdo odpovídá — a pan Kranz mi vykládá exposici tohoto dramatu: vyšetřující auditor vystopoval, že si některý z jeho censuristů dopisuje se svou ženou v insertní části Neues Wiener Tagblattu. Stěžuje si na „poměry v sanatoriu", na „nedostatečnou stravu", doufá, že „vyšetřující lékař" ho brzy pro-

pustí, ujišťuje „drahou ženu i děti svou nezmenšenou láskou", prosí ji, aby mu poslala peníze, že je „draho tady" a „zpropitné sluhům" že potřebí dávat při každé příležitosti — a řada podobných výlevů, jež by se daly napsat na každé pohlednici. Že však pan auditor censuristům korespondenci ztížil, našel si zavřený Hebrej tuto, jinak v životě ne neobvyklou, zde však hodně neobyčejnou cestu, a páni by rádi věděli, jak se na ni dostal.

„A má zde někdo Neues Wiener Tagblatt?" ptá se auditor.

Ticho.

„Má-li zde někdo Neues Wiener Tagblatt!" opakuje pan podplukovník Werner řízně.

Zase ticho.

„Prohledat jizbu," nařizuje auditor.

Prohlídka netrvá dlouho. Profos sáhl pod nejbližší slamník a vytahuje — Neues Wiener Tagblatt.

„Kdo četl ten list?" je slyšet auditora.

„Ano, kdo ho četl?" hřmí podplukovník.

Hlásí se nějaké: „já".

„Kdo vám ho dal?"

„Mauthner."

„Mauthnere, od koho jste dostal noviny?"

„Od Goldensteina."

„Goldensteina, či je to žurnál?"

„Já ho dostal od Kohna."

„Bože, tihle židé jsou hlupáci! Jako idioti odpovídají," poznamenává ke mně opovržlivým šepotem pan Kranz.

„Kohne, kdo vám dal noviny?" pokračuje výslech.

„Já — já je dostal od hausmistra. Od toho mladého s modrou čepicí."

„Hausmistr s modrou čepicí sem!" hřmí pan podplukovník.

Vyletěl Schmied, náš klíčník, vpadl do osmapadesátky a již vleče hausmistra s modrou čepicí k výslechu. Hoch, osmnáct — devatenáct roků — výrazem obličeje dokonalý lotr.

„„Od koho dostáváš Neues Wiener Tagblatt," zaduní z úst páně podplukovníkových.

A hausmistr promptně vyznává: „Dám na okno v záchodě tři cigarety, jdu tam za půl hodiny a Neues Wiener Tagblat leží tam místo nich. Víc nevím."

V jizbě ticho. Jakoby všem došla moudrost a převaha. Pan Kranz vedle mě radostí přešlapuje a mne si ruce.

Zachřestily šavle. „Zmizme, jsou hotovi! Odcházejí —" a pan Kranz jest už na druhém konci chodby a má smeták v ruce.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Šedesátka přijímá zprávu o mém odchodu s netajeným nesouhlasem. Censuristé zvlášť míní, že „to mohlo počkat, až bychom šli všickni", papa Declich stisk mi ruku a nemluví ani slova. Stojí nyní na svém slamníku a dívá se pokradmo na dvůr. Ale i ty pohledy jsou mimovolné — v duši mu něco pracuje . . . a smuten je.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Odpoledne na procházce. Inženýr už slyšel o mém nastávajícím odchodu — pro něj prý to znamená těžkou ránu — nebude prý mít nyní nikoho, s kým pohovořit. Slibuji mu, že mu zanechám památkou svou deku, polštář, trochu prádla — děkuje dojatě už předem.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Censuristé sedí u mne. Stmívá se. Pan Fels míní, že bych měl dát zprávu ministerstvu vojenství, jaký chlap je tenhle Pappritz a jaké poměry tu vládnou, pan Goldenstein by rád dal své rodině privátní zprávu, a ptá se, vzal-li bych ji sebou, pan Fröhlich míní, že budu-li psát o kriminálu, nebudu dojista je jmenovat pravým jmenem...

Přistupuje pan Wilder a líčí, do kterého restaurantu by zašel a co by si dal k jídlu, kdyby v dohledné době kynul ten odchod jemu. . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Noc. Probudil jsem se ze spánku. Lidé oddychují, některý chrápe. Lampa svítí u stropu.

— — — Že to všecko, co bylo u Franka — moje osvobození — paní M. L. — to zítra či pozítří — — — — že se mi to všecko jen zdálo?

Pozdvihuji hlavu. Z kouta se dívá na mě pár tmavých očí z veliké hlavy, dr. Powich-Rosetti. „Vy šťastný — nemůžete spát radostí?" povídá.

Nebylo to tedy snem. Budu spát dál.

XXX.

A nyní se vše rozvíjí tak, jak bylo navinuto.

Sobota uplynula beze všech mimořádných událostí. Jen pan Fels mi k večeru poznamenal, že v moje propuštění nevěří, že si ze mě auditor udělal dobrý den — a poznamenal to s netajenou radostí, jež byla pochopitelna: výlet do volnosti přeje se v takové celi jedinému člověku — samu sobě.

Spal jsem klidně, nic se mi nezdálo.

Neděle.

Vstával jsem beze spěchu, na procházce chodil jsem s inženýrem, jenž měl už taky pochyby o mé svobodě, vrátil jsem se do šedesátky a pozřel jsem se svou partou několik kilometrů. Potom usedl jsem na svou postel.

A nyní mi začalo být divně. Jako člověku, jenž v čekárně zastrčené stanice čeká na vlak, o němž je jisto, že má veliké zpozdění. Začaly vznikat pochyby: Kdo ví, snad ten Frank. . . Pan Wilder přistoupil ke mně a mínil, že dnes to jistě nebude, ale že by chtěl být v mé situaci, prý zítra, pozítří dozajista. . .

A den byl venku nádherný. Vzduch se třepetal zlatem, nebe bylo modré jako pohled milujících blankytných očí — neklidná horečka chvěla mi všemi nervy, a pomyslil-li jsem, že nevyjdu dnes, že snad opravdu až zítra či docela pozítří — zatmělo se mi v očích a duši, a všecko ve mně volalo: nemožno, nevydržel bych toho. . .

O půl desáté — konečně! Do Tigergasse.

Průvod můj sestává tentokráte z jediné osoby. Profos mínil, že je zbytečno, aby se trmáceli domobranci dva, stačí prý jeden, ale má to být šarže. A tak byl vypraven se mnou kaprál.

Jdeme v přátelském hovoru a pomalu, jako bychom šli na procházku. Kaprál proklíná válku a ptá se mě, jak dlouho „tohle šílenství" ještě potrvá. Má dva uzenářské krámy — oba jsou zavřeny, má dva syny — oba vojákují, jeden na ruské, druhý na italské frontě, sám slouží už deset měsíců. Hlídá arestanty. Čert aby to vzal. . .

Vystupujeme v ulici tygří č. 11 po schodech a potkáváme se s neznámým nadporučíkem-auditorem, jenž se zastaví a ptá se: „Pan M.?"

Přisvědčuji.

„Tak pojďme nahoru. Mám dnes žurnální službu za nepřítomného dra Franka a připadá mi radostný úkol, abych vás propustil, mistře. Jsem dr. Schieber."

„Mistře" — zas jednou „mistře"!

Po schodech proti nám sestupuje nějaký tlustý pán s chlapcem. Dívá se na mě pátravě, potom povídá auditorovi: „Toho pána bych měl znát!"

„Toho pána?" míní dr. Schieber vřele, „toho pána sotva znáte, jméno jeho — snad, je to jméno světoznámé. . ."

Sedíme zase v známém pokoji. Oč je nyní vlídnější a přátelštější, než býval za mých návštěv dosavadních!

„Malý protokol — několik řádek — potom podepíšete a jsme hotovi,“ povídá dr. Schieber a píše. Najednou se přerušuje: „Máte zde dvě lahve vína a Sachrův dort, kam to mám poslat?“

„Slavný úřade, jednu láhev můžeme vypít hned zde — na oslavu slavné dnešní neděle.“

Rozpakuje se jaksi: „To přec nemíníte vážně?“

„Proč?“

„Snad tedy nevíte... že budete sice propuštěn ... ale vyšetřování se povede proti vám dál ...“ sděluje stále ještě rozpačitě.

„Oh, v tom případě by to byl ovšem pokus podplacení slavného úřadu, nedostanete ničeho, vypiji víno sám. Kdo to odevzdal pro mě?“

„Posluha. Neřekl od koho.“

„Zítra si pro to pošlu.“

„Tak prosím, podepište protokol.“

Podepsal jsem a loučíme se. Konstatuji mu, že je mi nejmilejším auditorem ze všech tady, jež jsem poznal v ulici tygrů a že mi bude vždy potěšením, setkám-li se s ním kdykoli a kdekoli. —

Kaprál poznamenává, že výslech byl tenkrát velmi krátký. Povídám mu, že jsem podepsal protokol o svém propuštění. Jeví upřímnou účast a míní, že by měli vypustit celý kriminál, domobrance pak poslat domů, že tohle celé hospodářství za nic nestojí, nikam nevede a vůbec smyslu nemá...

Nádherný den, opravdu nádherný den! Jakou to lidé, všichni ti neznámí lidé po ulicích mají dnes radost, jak ty tramwaye slavnostně hučí, co je

to jen v tom vzduchu, na tom nebi, na těch starých zašpiněných domech! Všecko tak radostno, všecko tak svátečně veselo! Máte pravdu: veselte se, život je přec jenom krásný!

Inženýr čeká na chodbě. Aha, na dědictví! Nu má je dostat. Deku, polštář, prádlo — tu máš, chudáku, venku je takové zlaté slunce, radost je také zlatá a teplá, snad ti ty tretky dají aspoň trochu toho, co v tak hojné míře nesu si v duši já! ... Září a nese si ty věci do své cely — měj se dobře!

I Kranz přichází se rozloučit.

„„Kranzi, dobrý člověče, díky za všecko. Vzpomínat na vás budu. A máte někoho tam ... venku ..., jemuž bych mohl pomoci?"

„Nikoho. Jsem sám. Ale chcete-li něco, pošlete mi sem — pohlednici. Ať mám památku." A vyletěl z jizby.

Papa Declich je smuten. Papa Declich — a revederci! Uvidíme se ještě a doufám, brzy. Pustí vás také, vždyť hloupost nemůže trvat věčně — —

Obklopují mě všichni. Abych prý jim řekl ještě pár slov.

Dobrá: „Drazí zločinci!" Těším je a napomínám a ukazuji na dveře, kudy se odtud vychází. Dávám se jim za příklad a vybízím je k následování. Smějí se truchlivě a pokyvují hlavami. Pan Fels poroučí Karlovi, aby odkorkoval láhve—připíjíme si. Declichovi tekou slzy z očí.

A již je tu klíčník, abych šel k vrchnímu štábnímu profosovi...

„S bohem, s bohem! Papa Declich, adio! Papa Declich, coraggio!"

Zapadly za mnou dveře, zařinčel klíč.

V kanceláři přejímám své věci. Hodinky, tobolku, prsten. A podepisuji účty — dobírám ještě přes padesát korun. Mrzutý feldvebl povstává a představuje se: .... (jmeno přeslýchám) „redaktor Zeitu". „Těší mě — odpor k zákopům?" Pokyvuje hlavou a usmívá se.

„Mohli byste mi objednat automobil?"

Vrchní štábní profos posýlá domobrance.

Ve vedlejší jizbě má být revise mého kufříku.

„Zde nemám ničeho, ale v hlavě nenapsanou knihu o všem, co jsem viděl a zažil." Profos se usmívá...

Vycházím z té šedivé budovy. Po prvé sám... Podíval jsem se na ni — z kanceláře dívají se za mnou — vrchní štábní profos, mrzutý feldvebl-redaktor a ještě nějaké hlavy. Můj automobil hrčí okolo rohu. — —

Za několik neděl zazvonil někdo u mých dveří — papa Declich — v uniformě domobrance.

„Papa Declich — pustili vás?"

Pustili a dali do uniformy. A proč pustili, neví, jako nevěděli kdysi, proč zavřeli —

„Doutník libo?"

Sedíme a kouříme. Bylo mu smutno, když jsem odešel, ale brzy se vrátil do jizby — Dušek. Převezli jej z Rosavských kasáren a připravili k přelíčení.

„A druzí?"

— Censuristi byli postaveni před soud —

„Četl jsem. Pan Fels prohlásil při líčení, když mu bylo vytýkáno, že taková suma jako je pět tisíc korun nedává se bona fide feldveblovi prý k „dobročinnému účelu" — že dnes, kdy se hází miliony a miliardami, pět tisíc korun je směšným pakatelem —"

„A byli odsouzeni k několika měsícům, jež jim byly odečteny z řady měsíců vyšetřovací vazby. Jsou nyní všichni ve vojenských mundurech, ale zdá se, že v nich dlouho nebudou, už našli způsob, jak se taková uniforma svleká..."

„A inženýr?"

„Fallot, fallot" a papa Declich zadíval se na mě vítězným pohledem, pohledem jasně tušícího prostého rozumu, jenž nyní triumfuje nad napáleným inteligentem.

„Inženýr — fallot?" ptám se dychtivě znovu, jakobych chtěl přec jen uhájit ztracenou posici— všecko mi proletlo hlavou, co jsem slyšel od toho člověka a o něm — jeho utrpení, jemu učiněná příkoří, falešná obžaloba ze špionství, dlouhé věznění, výslechy, žena, děti, řetězy na nohou — celá nezaviněná tragika jeho života:

„Inženýr — fallot!??

„Fallot. Není inženýrem, nebyl letcem, nemá dva sirotky v Chocni —"

„A co je tedy s ním?"

„Co je, neví se; ví se, co není a nebyl. Sedí nyní v Möllersdorfu. Pět roků — krádeže — sprosté podvody. Fallot."

Mlčím chvíli.

„A ostatní?"

„Dr. Jonas spáchal sebevraždu — za několik dní, když jste odešel. Roztrhal plechovou krabičku od sardinek a střípky ty spolykal. Vytrpěl muka příšerná. Nervosní slaboch — a nebylo člověka, jenž by ho vzpřímoval, když jste odešel."

Papa Declich umlkl. Byl unaven řečí — jaktěživ se nenamluvil tolik za celé týdny a měsíce, co tady v několika minutách.

„A vám jak se vede?"

„Šel bych s chutí zpět do šedesátky," míní papa Declich resolutně.

*

Potom jsem dostal několik pohlednic od něho. Z Haliče... Un saluto dalla indimenticabile Galizia. Z Oděsy... Fotografii: papa Declich stojí ve vojenské kuchyni nad obrovskými pánvemi s velikou sběračkou... je patrně kuchařem setniny...

*

Končím.

Persekuce přepadla nás nepřipraveny. Jako liják lidi, kteří si vyšli bez deštníku za město. Pohybovali jsme se v ní hodně nemotorně a musili jsme se namáhavě orientovat.

Dnes by bylo jinak.

Vzpomínáme na ty dny, týdny a měsíce dojista všichni s hrůzou. Sám kdybych měl volbu, jít ještě jednou tam nebo si dát uříznout nohu u kolena, řeknu bez rozmyšlení: nohu. Což však

neznamená, že bych prstem hnul nebo se přikrčil, abych, kdyby nebezpečenství to přicházelo zas, se mu nějak chtěl uhnout a vyhnout. Ne. K tomu jsme tady.

Ale dojista nikdo z nás si nepočítá to utrpení za zásluhu. Náhodou trefilo nás, jako náhodou mohlo trefit jiné. A my neučinili nic víc, než právě onen člověk, jenž byl překvapen lijákem a byl bez deštníku: zmokli jsme. Romantika „mučennictví' už se přežila. Byla by to tuze pasivní sláva, jíž by nás někdo za tohle chtěl oslavovat. My můžeme za sebe pouze jedno: hledět zapomenout a přiložit s ostatními ruce k práci.

Ale za to nesmí zapomínat — národ. Ne nám, ale jim. On měl být trefen, na něj bylo namířeno. A on cítí a nezapomene. Vidíme tak a věříme.

Proto a jen proto je dobře, povědít, co jsme tam zažili my, jeho atomy, jeho jedničky.

A že jsme tam, nezkušenci, přece neposkvrnili jeho štítu a jeho cti — není také nějakou zásluhou, ale samosebou se rozumějící povinností k němu i k sobě.

Tedy pražádná zásluha?

Pražádná.

Doba mučennické romantiky je ta tam. A běda národu, který by chtěl nositele takových náhodných pasivních zásluh oslavovat!

Čest patří pouze těm, kteří za tmy vyšli a dali v šanc všecko, aby pracovali.

Dopsáno 27. srpna 1918.

Naše knihy a brožury: (Pokračování)

"Po nás potopa . . .", cena 10 centů, poštou 12 centů.

"Poslání amerického dělnictva", J. J. Král, cena 5c, poštou 7c.

"Povídka májového večera", V. Beneš, cena 25c, poštou 30c; vázaná 60 centů, poštou 65 centů.

"Psohlavci", Alois Jirásek, cena brož. 60 centů, poštou 70c; vázaná $1.10, poštou $1.20.

"Třemi díly světa", B. Sojka, cena brož. $1.20, poštou $1.40; vázaná ve dvou dílech 2.20, poštou $2.40.

"Tlumač česko-americký", K. Jonáš, váz. $1.50, poštou $1.60.

"V tesklivé noci volám", V. Beneš, cena brož 25c, poštou 28c; vázaná 50 centů, poštou 55 centů.

"Vývin průmyslu a dělná třída", J. J. Král, cena 5c, poštou 7c.

"Vzpomínky českého zajatce", cena 25 centů, poštou 28 centů.

"Wendell Phillips", Karel Pergler, cena 5 centů, poštou 7 centů.

"Za bouře v Rusku", Karel Zmrhal, cena 25c, poštou 30 centů.

"Zpěvník", cena brož. 30c, i s poštou, vázaná 40c, i s poštou.

Nejlepší slovníky a učebnice jazyka anglického:

Karel Jonáš: **"Česko-anglický slovník"**, cena $1.75, poš. $1.85.

Karel Jonáš: **"Anglicko-český slovník"**, cena $1.75, poš. $1.85.

Karel Jonáš: **"Nový tlumač americký"**, cena $1.50, poš. $1.60.

Jonáš-Nigrin: **"Bohemian Made Easy"** (Bohemian Grammar), cena $1.50, poštou $1.60.

J. J. Král: **"Anglická škola"**, cena $1.50, poštou $1.60.

ČESKÉ ÚSTŘEDNÍ KNIHKUPECTVÍ

Bohemian Central Publ. Co. (Not Inc.)

1825 So. Loomis Street **CHICAGO, ILLINOIS**